

บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม

ในสมัยอายุรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นอกจากท่านจะได้ทำการทำนุบำรุงประเทศด้านเศรษฐกิจและปรับปรุงแก้ไขความบกพร่องทางด้านการเมืองแล้ว งานด้านการส่งเสริมสังคมและวัฒนธรรมของชาติให้พัฒนาก้าวหน้าก็เป็นงานอีกด้านหนึ่งซึ่ง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีให้ความสนใจอย่างมาก ผลงานที่เด่น ๆ ของรัฐบาลของท่านในด้านนี้มีคือ

1. ด้านการศึกษา
2. การโฆษณาของรัฐบาล
3. งานฉลองรัฐธรรมนูญ
4. หนังสือพิมพ์กับ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา
5. การประกวดเนื้อเพลงและทำนองเพลงชาติ
6. การสร้างอนุสาวรีย์

๑. ด้านการศึกษา

การศึกษานับได้ว่าเป็นกิจการสำคัญอีกประการหนึ่งซึ่ง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ให้ความสนใจใฝ่ไม่ย่อไปกว้างงานด้านเศรษฐกิจและการเมืองด้านอื่น ๆ เลย ซึ่งจะเห็นได้จากสุนทรพจน์ที่ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี แถลงแก่สภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2477 ดังนี้

ในด้านการศึกษา รัฐบาลนี้มีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะให้การศึกษแก่พลเมืองทั่วไปอย่างเต็มที่ ให้ได้รับการอบรมในระบอบการปกครองตามแบบรัฐธรรมนูญ ให้ได้รับการศึกษาทางธรรมชาติ ทางการงาน และทางการสมาคม ฝึกฝนให้รอบรู้ มี

โรงเรียนวิสามันต์ แผนกภาษาจีน¹ อีกด้วย เช่น ที่โรงเรียนเซนต์กิลวิททยา ตำบลโพลอง-
อากาศ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา จัดเป็นโรงเรียนวิสามันต์ แผนกภาษา
จีนที่ 6 โดยให้ นายเนาวรัตน์ อิศวนนท์ เป็นอาจารย์ผู้ปกครอง นายศิริ ชจค์ภัย เป็น
ครูใหญ่ และนายถึก แซ่ดี เป็นครูสอน ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า รัฐบาลของ พันเอก พระยา
พหลพลพยุหเสนา มิได้มีนโยบายกีดกันชาวจีนซึ่งที่หนึ่งคือพิมพ์ในประเทศไทยได้ก่อตัวอย่าง
ใดเลย

เกี่ยวกับเรื่องโรงเรียนจีนในประเทศไทย มีเรื่องที่น่าสนใจอยู่ประการหนึ่ง
จากข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ชาวสยาม ฉบับประจำวันที่ 25 กันยายน 2477 ได้เสนอข่าว
ว่า รัฐบาลจีนจะจัดส่งเงินจำนวน 200,000 เหรียญ โดยรัฐบาลนานกิงตั้งงบไว้เพื่อ
บำรุงโรงเรียนในต่างดาว ได้แก่บรรดาที่ไคซิ่นหะเปียนตอกระทรวงธรรมการจีนใน
กรุงนานกิงแล้ว และมีข้อชักชวนว่า หากโรงเรียนไคซิ่นหะเปียนก็ควรริบจัดการ
เสีย² จากข่าวนี้ทำให้รัฐบาลไทยสนใจและเอาใจใส่ในโรงเรียนมากขึ้น และพยายาม
สอบเพื่อหาความจริง เพราะการตั้งงบการใช้เงินของรัฐบาลนานกิงเช่นนี้อาจแบ่งไว้
ซึ่งจุดมุ่งหมายอันมีนัยเกี่ยวไปในทางการเมืองบ้างไม่มากนักน้อย ซึ่งอาจเพื่อเกลี้ยกล่อม
นักเรียนจีนในต่างดาวให้นิยมชมชอบในวิถีการ เมืองแห่งรัฐบาลนานกิง เป็นการหาพรรค
พวกการเมืองในต่างประเทศโดยทางอ้อมก็ได้³

¹ประกาศของสำนักงานโฆษณาการ เรื่อง เปิดการสอนภาษาจีนในโรงเรียน
วิสามันต์ แผนกภาษาจีน ลงวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2477.

²สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 12/143 (บิก 3) เรื่อง สำนักงานโฆษณา
การคัดและตัดข่าวหนังสือพิมพ์

³หนังสือ ที่ 2230/2477 ลงวันที่ 26 กันยายน 2477 จากหลวงธวงดิพิพิชัย
ลงนามแทนหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เท่าที่ได้มีการสำรวจโรงเรียนจีนในต่างดาวในปี พ.ศ. 2477 นั้น ปรากฏว่า
มีโรงเรียนจีนรวม 2,000 แห่ง ดังนี้¹

(1) ตามเมืองจีนของอังกฤษในภาคตะวันออก	498	แห่ง
(2) ในประเทศพม่า	196	แห่ง
(3) หมู่เกาะอินเดียนตะวันออก	363	แห่ง
(4) ในประเทศไทย	108	แห่ง
(5) ในประเทศเวียดนาม	38	แห่ง
(6) ในเมืองจีนของโปรตุเกส	2	แห่ง
(7) ในประเทศเกาหลี	14	แห่ง
(8) ในประเทศญี่ปุ่น	8	แห่ง
(9) ในประเทศสหรัฐอเมริกาและเมืองจีนของสหรัฐ ฯ	113	แห่ง
(10) ในประเทศคานาดา	15	แห่ง
(11) ในประเทศเปรู	2	แห่ง
(12) ในอัฟริกาใต้	3	แห่ง
(13) ในเกาะฮ่องกง	544	แห่ง
รวม	1924	แห่ง

ส่วนหนังสือพิมพ์จีนที่ตั้งในต่างดาวในปี 2477 มีถึง 33 แห่ง ซึ่งนับว่าจีนได้
แพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการศึกษาออกไปเกือบจะทั่วโลกทีเดียว

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ผู้รักษาเอกราชไทย

ดังที่ไต่ถามมาแล้วว่า พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เป็น
ผู้ส่งเสริมงานด้านการศึกษาตามแบบนิยมของไทย นอกจากนี้ยังใจกว้างเปิดโอกาสให้
แกต่างชาติด้วย

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับประจำวันอังคารที่ 23 ตุลาคม 2477 ไต่ถามขึ้นชม

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 12/143 (ปีก 3) เรื่องเดิม

ในตัวท่านนายกรัฐมนตรี และคำหนักเรียนไทยที่ไปเรียนจากต่างประเทศ และนิยมของ
เทศมากกว่าของไทยว่า¹

...ตั้งแต่ครั้งพวกคนไทยไปซบตัวมาจากต่างดาว กล่าวคือ รัฐบาลสยามมิได้
สำแดงความมั่นคงแน่นอนในเรื่องภาษาของทางราชการเสียเลย มีที่ศาลถือเป็น
การสำคัญของชาติที่ต่องภาษาไทยทุกศาลใดแต่ภาษาเดียว ส่วนราชการแผนกอื่น ๆ
ลึ อันมีความสำคัญแก่รัฐและชาติไม่แพ้ศาลเลย แต่การใช้ภาษากันมุ่งไปหมด บาง
กรมเกือบจะไม่รู้ว่า เป็นกรมราชการของเมืองไทย เพราะแบบฟอร์มต่าง ๆ ก็
หรั่ง คำพูดก็เป็นหรั่ง ข้างไม่เจดีย์วถึงกิจการสำคัญของรัฐว่า ศาลเสียเปรียบ
ในเรื่องถอยคำแม่แต่หนึ่งคำเท่านั้นอาจฉวยรัฐศักดิ์ชาติให้สะบัดลงได้

ประเทศทั่วโลกไม่มีใครเขานำภาษาอื่นมาใช้ในรัฐการของเขาเลยเป็นอันขาด
เขาจำเป็นต่องมีส่วนแปลภาษาอื่นออกเป็นภาษาแห่งชาติของเขาเสมอ... ในเรื่อง
สงวนภาษา รักษาภาษาอย่างยิ่งที่ควรรักเป็นตัวอย่าง คือ ชาติญี่ปุ่น เขาถือว่า
ชาติอยู่ที่ภาษา ถ้าไม่รักภาษาไว้ให้ศักดิ์สิทธิ์ในทางรัฐการอันเป็นสิ่งสำคัญแห่งชาติ
ที่สุดแล้ว ก็เท่ากับไม่รักชาติให้สถาพรนั่นเอง

เหลี่ยมการเมืองอยู่ที่คำพูดหรือตัวหนังสือสองสามคำเท่านั้นไม่มากนัก ถ้า
ข้าราชการสยามเขาใจถูกตองตามนี้แล้ว จะรู้สึกอกสั่นหวั่นไหวในการพูดโพล่ง ๆ
เขียนพลุ่ง ๆ เป็นภาษาอื่น ๆ ติดต่อกับคนต่างดาวในทางราชการ เรื่องนี้ศาล
หลวงของสยามยอมเป็นพะยานในกรณีใดเป็นอย่างเอกคุณแท้จริง

เวลานี้รัฐบาลปัจจุบันกำลังนำหน้าในเรื่องรักษาภาษาของชาติในทางราชการ
โดยโคทรามว่า พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ไม่ยอมพูดราชการ
กับคนชาติอื่นด้วยภาษาอื่นเลยนอกจากภาษาไทย แม้ภาษาเยอรมันซึ่งท่านเรียนมา
โดยตรง ก็ไม่ยอมพูดภาษาเยอรมันในทางราชการกับชาวเยอรมัน ท่านจะตองใช้
ตามแปลให้เขาใจกันอย่างชัดเจนเสมอ แต่ดาเป็นเรื่องส่วนตัวแล้ว เช่น วันรับ
เรียงของสโมสรคณะราษฎร ท่านใช้ภาษาเยอรมันคุยกับชาวเยอรมันอย่างสนุกุกริก
ครัน เพราะเวลานั้นหาใช้กล่าวทางราชการอันเป็นสิ่งสำคัญของรัฐไม่ การที่ท่าน
กระทำครั้งนี้ นับว่าเป็นการนำชาติอีกครั้งหนึ่ง เหมือนกับได้นำมาแล้วเมื่อ 24
มิถุนายน 2475 ฉะนั้น

¹หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2477 เรื่อง ภาษาทาง
ราชการเป็นเหลี่ยมการเมืองสำคัญยิ่ง โดย ท้าวรัฐธรรมนูญ

วิธีเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมัน

เพื่อเป็นการรักษาวินัยธรรมในด้านการออกเสียงในภาษาไทยให้เป็นมาตรฐาน ใน พ.ศ. 2477 กระทรวงธรรมการร่วมกับราชบัณฑิตยสถานทำการพิจารณาวิธีเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมัน โดยมีความประสงค์จะให้เป็นบรรทัดฐานเดียวกันในการสะกดคำจากภาษาไทยเป็นภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ต่อมาในเดือนตุลาคม ปีเดียวกัน กระทรวงธรรมการได้โอนการพิจารณาการเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมันไปให้แกราชบัณฑิตยสถาน แต่ฝ่ายเดียว¹ หลังจากนั้นราชบัณฑิตยสถานได้พิจารณาจนได้ผลปรากฏดังนี้²

ตัวอย่างโดยย่อ

วิธีการเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมันแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ แบบสามัญและแบบพิศดาร โดยแบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ว่าด้วย

(1)	สระ	แบบสามัญ	แบบพิศดาร
อะ	อั อ่า	a	àh à a
อำ		am	ãm
อิ	อึ	i	í i
อุ	อู	u	ù u
อู	อู	u	ù u
เอะ	เอ็ เอ	e	èh è e
แอะ	แอ	ae	àh æ

¹ หนังสือ ที่ จ.133/2477 ลงวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2477 เรื่อง กระทรวงธรรมการโอนผลการพิจารณาวิธีเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมันให้แกราชบัณฑิตยสถาน จากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ถึง นายกรัฐมนตรี

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 13/182 เรื่อง เขียนคำไทยด้วยอักษรโรมัน

(2) พยัญชนะ	แบบสามัญ		แบบพิสคาร	
	ขึ้นต้น	ลงท้าย	ขึ้นต้น	ลงท้าย
ก	k	k	k	k
ข ขุ ค คอ ท	kh	k	kh kh' k' k' kh'	k, kh
ง	ng	ng	ng	ng
จ	č	t	č	t (č)

(3) วิธีถอดอักษรเป็นคำ ๆ

(4) เครื่องหมายผันเสียงสำหรับแบบพิสคาร การผันใช้ตามเสียงทุก ๆ อักษรให้ผัน เช่น อักษรกลาง และให้ใช้เครื่องหมายเหนือและใต้อักษรตามแบบปัลลิวัว นอกจากนี้เสียงที่ 4 ซึ่งใช้เครื่องหมาย แทนจุดข้างล่าง ตัวอย่าง

ก ก ก ก ก

kò kò kò kò kò

(5) เครื่องหมายสั้นยาว ให้ใช้หมายสระสั้น (˘) และสำหรับ ะ ให้หมายสระสั้น (˘) และเติม h และสำหรับสระ ำ ให้ใช้ am ตัวอย่าง

เอะ อำ

ěh ăm

	แบบสามัญ	แบบพิสคาร
กษัตริย์	kasat	kásat (triy)
ประเทศ	prakat	prăkat (s)
ราชบุรี	Ratburi (Rachaburi)	Rat(ch)bŭri (Rachăbŭri)

และใช้ - (hyphen) สำหรับแบ่งพยางค์ในกรณีที่ไม่ใช่อาจจะอ่านเป็นอย่าง เช่น

	แบบสามัญ	แบบพิสคาร
สอิ่ง	sa-ing	să-ing
ปากลัด	pak-lat	pak-lăt

(6) เครื่องหมายสั้นยาว ถ้าจะใช้สระสั้นสั้นใช้ (๐)

การเขียนคำไทยด้วยอักษรโรมันนี้ใช้เป็นแบบฉบับเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2482 จึงได้มีการปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

เนื่องจากทุก ๆ คนได้มองเห็นความสำคัญของการศึกษาแล้วเป็นอย่างดี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสมัยของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญในเรื่องนี้ด้วย และต้องการจะเปิดโอกาสให้ราษฎรได้ศึกษาเพิ่มเติมในชั้นอุดมศึกษาแม้จะไม่จบมัธยมปีที่ 8 ก็ตาม นายทองม้วน อัครถาวร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดมหาสารคาม ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติแก้ไขพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2477 โดยมีความมุ่งหมายจะแก้ไขมาตรา 17 แห่งร่างพระราชบัญญัตินั้น¹ โดยมีความต้องการให้ประชาชนที่ประสงค์จะเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยแห่งนี้มากยิ่งขึ้น เพื่อเปิดโอกาสใหญ่ที่เรียนไม่จบมัธยมปีที่ 8 ศึกษาต่อได้ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 อย่าง คือ

- (1) พวกที่จบมัธยมศึกษาปีที่ 8 ศึกษาจบจะได้รับปริญญาบัตร
- (2) พวกที่ไม่จบมัธยมศึกษาปีที่ 8 ศึกษาจบจะได้รับประกาศนียบัตร

แทนหาเสียค่ายที่เมื่อลงมติในที่ประชุมแล้ว ร่างพระราชบัญญัตินี้ตกไปด้วยคะแนนเสียง 46 ต่อ 10 แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองได้ขยายสถานที่การศึกษาออกให้กว้างขวางและเจริญสมกับ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของทางการทหาร บริเวณโรงทหารกองพันทหารราบที่ 4 ตำบลท่าพระจันทร์ ริมทางการทหารไม่ต้องการใช้แล้ว โดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองได้มอบเงินจำนวน 300,000 บาท ให้กระทรวงกลาโหมเป็นค่าตอบแทน ซึ่งสภาผู้แทน

¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 14/2477 สมัยสามัญ ประจำวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2477.

ราชบรรณมตรีบดีการ เป็นเอกฉันท์และให้ประกาศเป็นกฎหมายได้
ที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2477¹

เมื่อวันอังคาร

หลังจากที่คณะรัฐบาลของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ได้บริหารงานมาจนถึง พ.ศ. 2477 แล้ว เพื่อที่จะโฆษณาเผยแพร่ผลงานของรัฐบาลในรอบปี ที่ผ่านมาซึ่งได้รับผลสำเร็จอย่างดีในหลายด้านควมสามารถของคณะรัฐบาลนั้น สำนักงานโฆษณาการจึงเสนอแก่เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เพื่อที่จะได้พิมพ์ผลงานของรัฐบาลขึ้นเป็น รัฐกิจจานุสรณ์ (Siam Annual B.E. 2477) และนำออกโฆษณาเผยแพร่แก่บรรดาประชาชนชาวต่างประเทศทั้งในประเทศและนอกประเทศให้ใคร่รู้ถึงรัฐกิจต่าง ๆ ที่ก้าวหน้าไปในรอบขวบปี อีกทั้งจะได้ปรากฏแก่ประชาชนทั่วไปว่า ประเทศไทยภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญเจริญไปแคว่มาจนน้อยเพียงใด ผลประโยชน์ในการที่รัฐจะจัดทำ "รัฐกิจจานุสรณ์" นี้ คือ เพื่อให้โลกใคร่รู้จักประเทศไทยในฐานะอารยประเทศ ซึ่งใช้ระบอบการปกครองประเทศแบบประชาธิปไตยประเทศหนึ่ง²

ในหนังสือ "ไซแอม แอนนวล" รวบรวมไว้ควมบทความแสดงกิจการของรัฐในส่วนที่สำคัญอันแสดงถึงความก้าวหน้าของประเทศ จัดพิมพ์เป็นพากย์ภาษาอังกฤษ ไซชื่อว่า "Siam Annual B.E. 2477" และมอบหมายให้กระทรวงการต่างประเทศจัดส่งไปยังบรรดาห้องสมุดต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ และส่งไปยังสถานกงสุลไทยในต่างประเทศ ตลอดจนทั้งแจกจ่ายไปยังกระทรวงต่าง ๆ ตามสมควร

บทความต่าง ๆ ซึ่งจะบรรยายถึงส่วนรัฐกิจต่าง ๆ ต้องใช้ผู้ทรงภูมิวิทยา

¹ราชงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 31/2477 สมัยสามัญ ประจำวันอังคารที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2477.

²สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 18/143 จัดทำหนังสือ "ไซแอม แอนนวล"

และที่เยาวชนในรัฐกิจต่างโดยเฉพาะ จะเลือกเฟ้นบุคคลที่เป็นที่รู้จักแก่ชาวต่างประเทศ
ส่วนมาก ได้แก่

กระทรวงการต่างประเทศ

เรื่อง

เขียนโดย

The Constitution of Siam

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ

The National Assembly

พระเรียมวิรัชพากย์

The State Council

พระยาสุริยานุวัตร หรือกรมเลขาธิการ

คณะรัฐมนตรี

Foreign Relations

กระทรวงการต่างประเทศ

กระทรวงการคลัง

Finances of Siam

นายแบกซ์เตอร์ (Mr. Baxter).

กระทรวงยุติธรรม

Judiciary

นายกียอง (Mr. Gyon)

กระทรวงมหาดไทย

Internal Problems and Administration

หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ

กระทรวงธรรมการ

National Education

พระราชธรรมนิเทศ

หนังสือ ที่ 3712/2477 ลงวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2477 เรื่อง การจัด
ทำหนังสือ " Siam Annual B.E. 2477" จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลข-
ธิการคณะรัฐมนตรี

กระทรวงเศรษฐกิจเรื่อง

Commerce and Industry

เขียนโดยหลวงเศรษฐกร หรือหลวงประทีป-
ศกร หรือกระทรวงเศรษฐกิจกระทรวงกลาโหม

Aviation in Siam

กรมอากาศยาน หรือ นายแจกซัน
(Mr. Jackson)กระทรวงเศรษฐกิจ

Railways and Tourist Traffic

แผนกโฆษณาการกรมรถไฟ - หลวงถวิล
เศรษฐพิพิธการกระทรวงธรรมการ

National Sports

กรมพลศึกษา

Siam Art and Culture

กรมศิลปและวัฒนธรรม

กระทรวงวัง

Some Siamese Customs and Curemonies

กรมพระราชพิธี กระทรวงวัง¹

¹ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี มีหนังสือ ที่ ค.4738 - 45/2477 ลงวันที่ 7
กุมภาพันธ์ พ.ศ.2477 ถึง รัฐมนตรีกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ขอความร่วมมือและ
ช่วยเหลือกำหนดคู่ประพันธ์และบทความที่จะลงในการจัดทำหนังสือ "Siam Annual
B.E. 2477" บรรยายถึงส่วนรัฐกิจต่าง ๆ และจะดำเนินการจำหน่ายให้ทันเดือน 2477.

การบริหารงานด้านการศึกษาสมัยรัฐบาลของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นั้น ใ้หลักกระจายอำนาจโดยกระทรวงธรรมการเป็นผู้ดูแล ถ้าพิจารณาเห็นว่าท้องที่ใด ในจังหวัดใดมีฐานะเป็นเทศบาลแล้วสมควรจะมอบอำนาจบางอย่างตามพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา¹ กระทรวงธรรมการจะขอเสนอร่างพระราชกฤษฎีกาให้คณะรัฐมนตรี พิจารณาทันทีเช่น ในปี 2478 มีท้องถื่นบางแห่งในจังหวัดต่าง ๆ รวม 34 จังหวัด มี ฐานะเป็นเทศบาลแล้ว กระทรวงธรรมการจึงเสนอร่างพระราชกฤษฎีกามอบอำนาจบางอย่างตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาให้แก่เทศบาล พุทธศักราช 2478 ต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณา ที่ประชุมตกลงให้ส่งเรื่องนี้ให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาต่อไป² และได้มีความให้คณะกรรมการตรวจร่างพระราชบัญญัติตรวจพิจารณาเสนอคณะรัฐมนตรี ในที่สุดคณะรัฐมนตรีลงมติอนุมัติและจะนำขึ้นทูลเกล้า ฯ เพื่อลงพระนามภิไธยเป็นกฎหมายต่อไป³

ความก้าวหน้าใหม่ ๆ ในด้านวิทยาการอีกอย่างหนึ่งในสมัยรัฐบาลของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา คือ การแปลนามสำนักงานและตำแหน่งข้าราชการเป็นภาษา ต่างประเทศ เนื่องจากก่อนสมัยนี้ว่าควยการขนส่งผู้ร้ายข้ามแดนระหว่งประเทศไทย และเบลเยียม มีคำแปลตำแหน่งรัฐมนตรี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ปรึกษานายกรัฐมนตรี จึงได้ทำคำแปลตำแหน่งรัฐมนตรี เพื่อจะได้ใช้ให้เป็นสากลและถือเป็น

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 24/162 เรื่อง พระราชกฤษฎีกามอบอำนาจบางอย่างตามพระราชบัญญัติประถมศึกษาให้แก่เทศบาล

² รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 134/2478 ประจำวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2478.

³ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 10/2479 ประจำวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2479.

ระเบียบปฏิบัติต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการป้องกันความเข้าใจผิดอีกด้วย¹

คำแปลตำแหน่งรัฐมนตรีมีดังนี้

คณะรัฐมนตรี	Council of Ministers
นายกรัฐมนตรี	President of the Council
สำนักนายกรัฐมนตรี	Presidency of the Council
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม	Minister of Defence
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง	Minister of Finance
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ	Minister of Foreign Affairs
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์	Minister of Agriculture
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ	Minister of Public Instruction
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย	Minister of Interior
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม	Minister of Justice
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ	Minister of Economic Affairs
รัฐมนตรี	Minister of State
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง	Deputy - Minister of ...
รัฐมนตรีช่วยราชการกระทรวง	Minister Assisting in the Minister of ...
ผู้รักษาราชการแทนรัฐมนตรี	Acting Minister of ...
ผู้สั่งราชการแทนรัฐมนตรี	Acting for Minister of ...
ลงนามแทนรัฐมนตรี	For Minister ...
รัฐมนตรีว่าการทบวง	Minister for ... Administration
ส่วนชื่อกระทรวงต่าง ๆ ไซ้	Ministry of ... นำหน้าชื่อกระทรวง
ทั้งหมด 8 กระทรวง ²	

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 67/2479 ประจำวันพุธที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2479.

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 14/182 เรื่อง กำหนดนามสำนักงานและตำแหน่งข้าราชการเป็นภาษาต่างประเทศ

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479

นอกจากรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จะทำการขยายสถาบันค่านอุดมศึกษาให้กว้างขวางออกไปแล้ว กล่าวคือ ใน พ.ศ. 2477 ได้ตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งที่ 2 รองจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทำการสอนแบบมหาวิทยาลัยในวังเสส โดยไม่ควบคุมเวลาเรียนของนักศึกษาและไม่มีการสอบคัดเลือกเข้าศึกษา

พ.ศ. 2478 ได้มีการตราพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พุทธศักราช 2477 ตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นนิติบุคคล อยู่ในความควบคุมของสภามหาวิทยาลัย มีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นนายกสภามหาวิทยาลัยโดยตำแหน่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแบ่งออกเป็น คณะแพทยศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ แผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ และแผนกเกษตรกรรมศาสตร์ (เคยเป็นแผนกปรุงยาในคณะแพทยศาสตร์มาก่อน) ใน พ.ศ. 2477 นั้นเอง คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ได้เปิดสอนตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต และปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต ต่อมาคณะอื่น ๆ เมื่อตั้งขึ้นเปิดสอนตามหลักสูตรปริญญาเช่นเดียวกัน

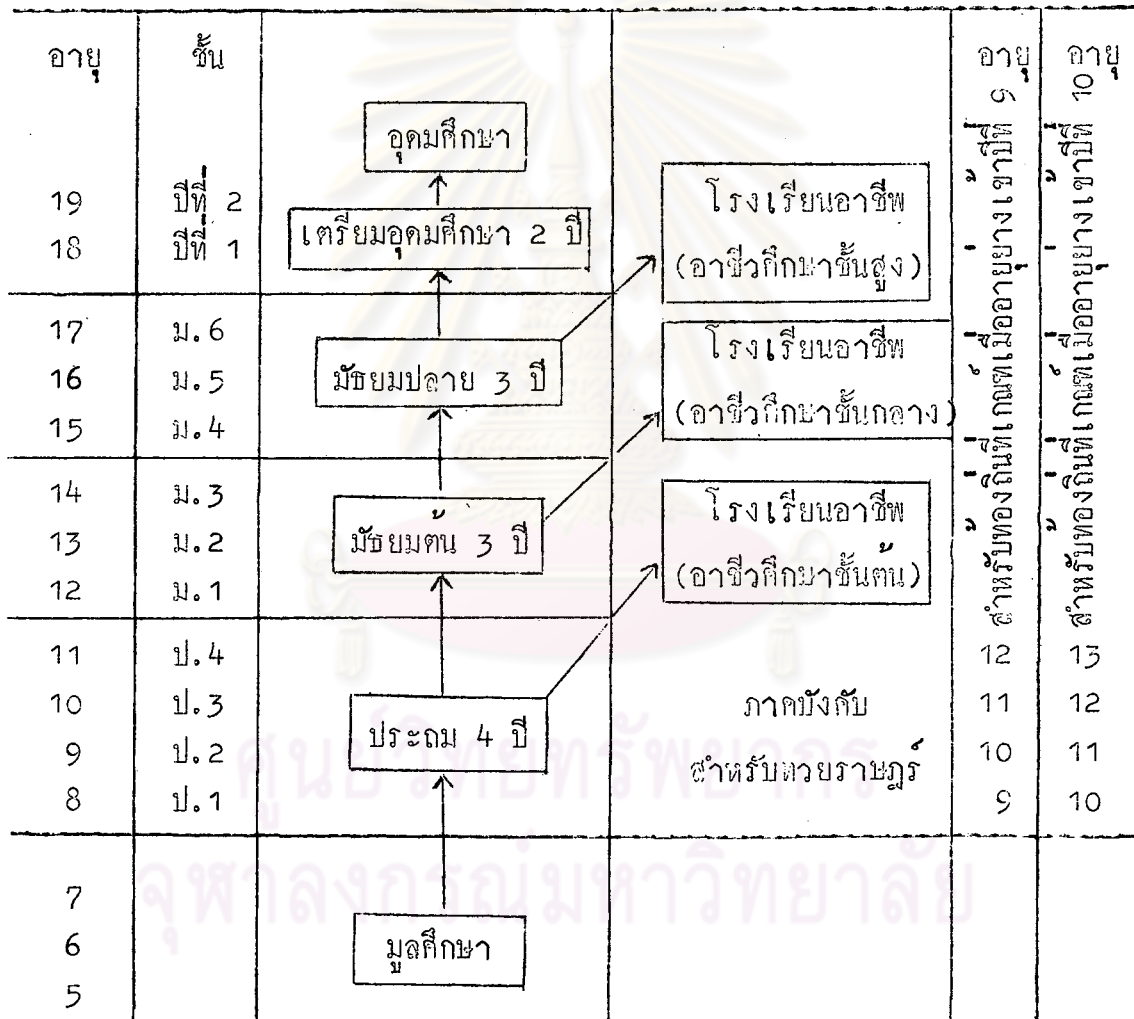
เกี่ยวกับการศึกษาชั้นประถมและมัธยมนั้น ได้มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งนาวาเอก หลวงสินธุสงครามชัย ขึ้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ วันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2478 และมีขุนสุคนธ์วิฑิตศึกษากร เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงเดียวกันอยู่แล้ว ทั้งสองท่านได้ไปดูงานการศึกษาในประเทศญี่ปุ่น เข้าใจว่าคงได้พิจารณาแก้ไขแผนการศึกษาชาติเมื่อกลับมาแล้ว¹ ดังปรากฏว่าในปลาย พ.ศ. 2479 กระทรวงธรรมการได้ประกาศแผนการศึกษาชาติใหม่ ทั้งนี้เพราะว่าแผนการศึกษาชาติซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 นั้น มีระยะเวลาในการศึกษาสามัญยาวเกินสมควร

¹ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า 94.

นักเรียนต้องเสียเวลาเรียนในสายสามัญ 12 ปี และยังคงต้องไปเรียนต่อในสายวิชาชีพอีก ซึ่งเมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้ว จะเห็นได้ว่าโครงการศึกษาเก่าของเรากำหนดเวลาเรียนไว้เป็นเวลานานมาก รัฐบาลจึงประกาศใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479

แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2479

แผนภาพที่ 2 การจัดชั้นเรียนต่างๆในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479

ควรสังเกตว่าแผนการศึกษาชาตินี้ยกเลิกชั้นมัธยมปีที่ 7 และ 8 กับกำหนดว่าชั้นมัธยมปีที่ 6 เป็นชั้นมัธยมบริบูรณ์¹

¹ ร่อง ศยามานนท์ เรื่องเดิม หน้า 95

2. การโฆษณาของรัฐบาล

การโฆษณาได้มีบทบาทอย่างสำคัญในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากแต่ละฝ่าย คือ ฝ่ายสัมพันธมิตร และฝ่ายอักษะ จำต้องเกลี้ยกล่อมคนทั่วโลกใ้โน้มหน้าไปเข้ากับฝ่ายตน เมื่อเลิกสงครามแล้ว ทุกประเทศต่างก็เห็นประโยชน์ของการโฆษณาและได้นำมาใช้ในการเผยแพร่ลัทธิการเมืองและการค้า จนกระทั่งบางประเทศได้จัดตั้งกระทรวงทบวงกรมขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อทำหน้าที่นี้ เช่น ในประเทศอิตาลี เยอรมันนี โปแลนด์ และสหภาพโซเวียต เป็นต้น ต่างประเทศได้ใช้จ่ายเงินจำนวนมากมายในการโฆษณา โดยประเทศเยอรมันกับอิตาลี ได้ทุ่มเทเงินเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการนี้ รองลงมาคือ ประเทศฝรั่งเศสและอังกฤษ ทั้งนี้โดยมีรัฐบาลของประเทศ 9 ประเทศในยุโรปใช้เงินถึง 602,000,000 ฟรังก์ฝรั่งเศส ภายใน พ.ศ. 2476 เพื่อการโฆษณาทั้งภายในและภายนอกประเทศ ดังนี้¹

(1) ประเทศเยอรมัน	256	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(2) ประเทศอิตาลี	119	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(3) ประเทศฝรั่งเศส	71	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(4) ประเทศอังกฤษ	69	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(5) ประเทศโปแลนด์	26	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(6) ประเทศสเปน	23	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(7) ประเทศเชโกสโลวาเกีย	18	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(8) ประเทศยูโกสลาเวีย	13	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส
(9) ประเทศกรีซ	7	ล้านฟรังก์ฝรั่งเศส

สำหรับลักษณะการโฆษณาในประเทศไทยในสมัยแรกเริ่มสมัยประชาธิปไตยนั้น การโฆษณานับว่ามีบทบาทอย่างสำคัญในการแถลงนโยบายของรัฐบาล และการเผยแพร่รัฐธรรมนูญและชักจูงนักทองเที่ยว แต่ในระยะแรกนั้นการสื่อสารอยู่ในมือของบริษัทต่างชาติ เพราะฉะนั้นรัฐบาลจึงควรมีหน่วยงานเพื่อเป็นปากเสียงของรัฐบาลโดยเฉพาะเพื่อแก้ความ

¹ Bangkok Daily Mail, Friday, May 10th 1933.

เข้าใจผิดและให้ความรู้อย่างถูกต้อง

เพื่อบริหารการให้บังเกิดผลตามความมุ่งหมายนี้ รัฐบาลจึงได้ดำริ จัดการ
โฆษณาขึ้น 5 แผนก คือ

- (1) แผนกกลาง
- (2) แผนกเอกสาร
- (3) แผนกหนังสือพิมพ์
- (4) แผนกเสริมความรู้มหาชน
- (5) แผนกวิทยุกระจายเสียง

สำหรับแผนกวิทยุกระจายเสียงนั้น นับว่าเป็นแผนกที่มีบทบาทมากที่สุด ทำหน้าที่รักษาระเบียบการกระจายเสียง ส่งเสริมการกระจายเสียงของรัฐบาลให้แพร่หลายทั่วประเทศ ส่งกระจายเสียงรายการบันเทิงและเผยแพร่ความรู้เหมือนวิทยุ บี.บี.ซี. ของอังกฤษ แต่ประเทศไทยยังมีปัญหาเรื่องเครื่องรับวิทยุมีจำนวนน้อย คือ ทั่วประเทศมีเครื่องรับวิทยุอยู่เพียง 16,000 เครื่องเท่านั้น จำเป็นต้องขยายให้มากขึ้นทั่วประเทศ ดังนั้นหน้าที่สำคัญอันหนึ่งของกองการโฆษณานั้น คือ การอำนวยความสะดวกให้แก่มหาชน ในสมัยนั้นหนังสือพิมพ์มีบทบาทมาก เพราะวาคนเริ่มนิยมอ่านบ้างแล้ว แต่ชาวสารของหนังสือพิมพ์มีเนื้อหาน้อย เพราะมีประกาศสินค้าเสียมาก หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยขณะนั้นจึงมีชาน้อย เนื่องจากไม่มีฐานะร่ำรวยพอที่จะซื้อข่าวทั่วไปได้เป็นกิจลักษณะ¹ มีหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายและรับแลกกับราชกิจจานุเบกษาขณะนั้นอยู่ 10 ฉบับ คือ เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาไทย 5 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง หลักเมือง เฉลิมประเทศ อนุไทย และไทยใหม่ และเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาจีนมี 5 ฉบับด้วยกัน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ตงฮัวบินป้อ

---

¹กองการโฆษณา วันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2476 บันทึกของกองการโฆษณา ว่าด้วยระเบียบการซื้อข่าว

ตัวเขียนขะเป่า ฉิ่งงยี่ดโป๋ บินัก และบางกอก

เนื่องจาก พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้เห็นความสำคัญของการโฆษณาตั้งที่กล่าวมาแล้ว จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการควบคุมวิทยุกระจายเสียงขึ้น เมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2476 ดังมีรายนามต่อไปนี้

(1) หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ	ประธานกรรมการ
(2) พระยานิรุทธเทวา	กรรมการ
(3) พระเรียมวิรัชภาคย์	กรรมการ
(4) พระราชธรรมนิเทศ	กรรมการ
(5) หลวงไกรฤกษ์ราชเสวี	กรรมการ
(6) พันตรี หลวงรณสีทธิพิชัย	กรรมการ
(7) หลวงชำนาญนิติเกษตร	กรรมการ
(8) พระอรามภาสิค	เลขานุการ

บทบาทของสำนักงานโฆษณาการและวิทยุกระจายเสียง

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการโฆษณาเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐบาลในการปกครองด้วยประการหนึ่ง นอกจากรัฐบาลจะมีนโยบายบริหารประเทศที่ดีประการใดแล้ว แต่ไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมเห็นด้วย รัฐบาลจะปราศจากความร่วมมือทำกิจการต่าง ๆ จากราษฎร เนื่องจากพวกเขาไม่เข้าใจว่ารัฐบาลจะทำอะไรนั่นเอง ด้วยเหตุนี้รัฐบาลของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งตระหนักดีว่า ควรจะให้ประชาชนใคร่ถึงการเคลื่อนไหวในการบริหารบ้านเมืองของตนเอง เพราะถ้าหากการเหล่านี้มีใครผลเป็นที่น่าพอใจแล้ว น่าจะเป็นการลำบากและล่าช้าในการที่จะให้เกิดความเรียบร้อยในบ้านเมืองได้ เพราะการปกครองโดยใช้รัฐธรรมนูญเป็นหลักนั้น เป็นของใหม่สำหรับทุก ๆ คน คือ ใหม่ทั้งผู้บริหาร และใหม่ทั้งผู้รับการบริหารด้วย

จากสถิติการสำรวจของรัฐบาลได้ผลสรุปว่า ประชาชนมีทัศนคติเกี่ยวกับการ-

ปกครองแบบประชาธิปไตย ดังนี้

คนพอใจในการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง	25	เปอร์เซ็นต์
ไม่ออกนอกหน้า	15	เปอร์เซ็นต์
ไม่รู้สึกว่ามีส่วนได้เสียอะไรกับระบอบการปกครองนี้	60	เปอร์เซ็นต์

เพราะฉะนั้น 60 เปอร์เซ็นต์ของประชาชนที่ไม่รู้สึกว่ามีส่วนได้เสียอะไรกับระบอบการปกครองแบบนี้ จึงเป็นจำนวนพลเมืองที่รัฐบาลควรจะไปเอาใจใส่และควรให้เขาได้มีส่วนได้เข้าร่วมในกิจการอะไรบางอย่างในการปกครองใหม่นี้บ้าง เป็นที่น่าสังเกตว่ามีคนนิยมการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากกว่าพวกที่ไม่นิยมถึง 10 เปอร์เซ็นต์ แต่พวกเขาไม่รู้เรื่องเลย 60 เปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นรัฐบาลจะต้องชักจูงใจให้เขาสนใจและรู้เรื่องการปกครองมากขึ้นก่อนที่พวก 15 เปอร์เซ็นต์ ที่ไม่ชอบการปกครองระบอบนี้จะดึงเขาไปเป็นพวกและต่อต้านรัฐบาล¹

ดังนั้น หน้าที่ของรัฐบาลที่พึงกระทำเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือ

(1) ต้องอบรมสั่งสอนประชาชนพลเมืองให้รู้จักคุณค่าและเกิดความนิยมในการปกครองระบอบใหม่

(2) ชี้แจงบอกเล่าให้ราษฎรทราบว่า รัฐบาลจะกระทำการอย่างนั้นอย่างนี้ นอกจากจะให้ราษฎรได้มีโอกาสคอยเตรียมรับการกระทำแล้ว ยังจะได้ประโยชน์ในเชิงคล้ายคลึงกันว่า ราษฎรจะพอใจหรือไม่ เมื่อเห็นว่าราษฎรส่วนมากไปคอยจะนิยมวิธีการอย่างนั้น ก็พอที่จะมีโอกาสแก้ไขได้ทัน

(3) ให้ประชาชนเห็นว่า รัฐบาลจะทำการนั้นอย่างนั้น เมื่อถึงเวลาทำจริง ๆ รัฐบาลทำได้ดีขาด จะได้แสดงให้เห็นคนส่วนมากเห็นว่า รัฐบาลพูดจริงทำจริง จะก่อให้เกิด

---

¹ กิจการของสำนักงานโฆษณาการ บรรยายทางวิทยุกระจายเสียง โดย พันตรี หลวงรณสิทธิพิชัย เริ่มตั้งแต่ 2 กันยายน พ.ศ. 2477.

ความเชื่อดีต่อสหประชาชาติในรัฐบาล

(4) การปกครองระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลต้องแจ้งวิธีปกครองจริง ๆ ให้ประชาชนทราบโดยไม่ปิดบัง นอกจากการแถลงคอสถาณูแทนราษฎรแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารจำต้องบอกเอาให้ประชาชนทราบถึงการติดต่อระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารด้วย เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็นผู้ที่มีการศึกษาน้อย ฉะนั้นจึงเป็นโอกาสดีของรัฐบาลแล้วที่จะต้องหาสื่อกลางติดต่อกับประชาชน กล่าวคือ ต้องจัดองค์การของรัฐเพื่อทำหน้าที่นี้

(5) การปกครองความระบอบประชาธิปไตย มีหลักสำคัญอยู่ว่า คณะรัฐมนตรีจะต้องรับผิดชอบร่วมกันในนโยบายของรัฐบาล งานราชการจะดำเนินไปเป็นอย่างดี เพราะทางคนทางภูหนาคือและต้องรู้จักรับผิดชอบงานในหน้าที่ของตน เฉพาะราชการผู้หน้าที่ติดต่อกับราษฎรก็ต้องบอกวิธีที่ราษฎรจักมาติดต่อกับเจ้าหน้าที่อย่างไรให้ราษฎรทราบ

สรุปประโยชน์ที่จะได้รับแก่ฝ่ายรัฐบาลและราษฎร ถ้าหากจะมีสื่อกลางติดต่อกันระหว่างผู้ปกครองและผู้รับการปกครอง คือ

- (1) เพื่อที่จะก่อให้เกิดความมั่นคงแน่นแฟ้นในระบอบการปกครอง
- (2) เพื่อให้ฐานะของประเทศเป็นที่ไว้วางใจแก่นานาประเทศ
- (3) เพื่อให้ราษฎรใคร่ความเป็นไปในวิธีการบริหารบ้านเมืองของตน
- (4) เพื่อให้ข้าราชการทุกชั้นตำแหน่งรู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ของตนโดยตรง

เพื่อที่จะให้สำเร็จผลดังกล่าวมาแล้ว รัฐบาลจึงเห็นสมควรได้มีองค์การของรัฐบาลที่มีหน้าที่เป็นปากเสียงของรัฐบาลโดยตรง ในอันที่จะแก้และกันความเข้าใจผิดซึ่งอาจมีขึ้นทั้งนอกและในประเทศในการปกครองตามลัทธิประชาธิปไตยนั้น บ่อมกำหนดให้อำนาจสูงสุดอยู่ที่ปวงชน เพราะฉะนั้นความเข้าใจผิดหรือถูกของปวงชน จึงยอมเป็นผลโดยตรงแก่นโยบายของรัฐบาล ส่วนการภายนอกประเทศนั้น เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า การโฆษณาของเขาจะไม่มากระทบกระเทือนถึงประชาชนภายในประเทศ อันอาจเป็นผล

ให้เกิดอคติเอียงไปในทางสนับสนุนส่วนใดส่วนเดียวของประเทศใดประเทศหนึ่งได้

ดังนั้นหัวใจของการโฆษณาจึงมีว่า เมื่อใดการโฆษณาของรัฐบาลปราศจากความสำเร็จ เมื่อนั้นรัฐบาลยอมตกอยู่ในฐานะลำบาก และจำเป็นต้องยินยอมตามข้อเรียกร้องของคนหมู่มาก หรือ ตามกฎหมาย ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายประชาธิปไตยนั่นเอง

เป็นที่ตกลงว่า องค์การที่ควรจัดตั้งเพื่อความสำเร็จดังกล่าวแล้วนั้น รัฐบาลเห็นสมควรจัดตั้ง สำนักงานโฆษณาการ มีหน้าที่เป็นปากเสียงของรัฐบาลและเป็นแหล่งสื่อสารราชการแก่ประชาชน โดยคณะรัฐมนตรีให้สำนักงานโฆษณาการขึ้นอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรี¹

สำหรับบทบาทของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นถึงวิฤกษ์กระจายเสียงนั้น หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ ประธานกรรมการควบคุมวิฤกษ์กระจายเสียง ได้มีหนังสือถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี แจ้งให้ทราบ² หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ได้นำเรื่องวิฤกษ์กระจายเสียงลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ ฉบับประจำวันพฤหัสบดีที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2477 ซึ่งสรุปความได้ว่า

...เนื่องจากวิฤกษ์กระจายเสียงเป็นสื่ออย่างี่สำคัญสำหรับทำความเข้าใจระหว่างรัฐบาลกับราษฎร ฉะนั้นท่านรัฐมนตรีทุกท่านน่าจะสับเปลี่ยนกันไปแสดงความคิดเห็นของท่านในการงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของท่านที่ใดกระทำให้ไปแล้ว หรือคิดจะทำต่อไปทางวิฤกษ์กระจายเสียง เพื่อเป็นการทำความเข้าใจและให้ความหวังแก่ราษฎร

¹สำนักงานโฆษณาการ ที่ 19/143 เรื่อง รายงานประชุมคณะกรรมการที่ปรึกษาของสำนักงานโฆษณาการ

²กองที่ปรึกษา มท. ที่ 49 ลงวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2477 เรื่อง ความเห็นในหนังสือ "ประชาธิปไตย" จาก หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ ประธานกรรมการควบคุมวิฤกษ์กระจายเสียง ถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

อย่างน้อยสักคนละสี่ปีค่าละครึ่ง...¹

ปรากฏว่าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีลงมติรับทราบ และประจวบกับเรื่องนี้อยู่ในโครงการดำเนินงานของอนุกรรมการ เผยแพร่ความรู้ของสำนักนายกรัฐมนตรีด้วย คณะอนุกรรมการชุดนี้พยายามจัดการให้เป็นไปตามนี้ตลอดมา หากยังไม่บรรลุผลเท่าที่ใดคาดหมายไว้ แต่อย่างไรก็ตามคณะอนุกรรมการได้พยายามดำเนินการในเรื่องนี้เสมอมา²

นอกจากนี้คณะกรรมการควบคุมวิทยุกระจายเสียงได้ประชุมกันเมื่อวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2476 ได้ลงมติว่า ชาวของนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีที่เกี่ยวกับการเดินทาง สุขภาพอนามัย การรับรองส่วนตัวหรือชาวอื่น ๆ ย่อมเป็นที่สนใจของประชาชน ควรกระจายเสียงบ้างเพื่อจะได้ออกให้เกิดความรู้ดีกลั่นนิทสนมกลมเกลียวขึ้นเป็นอันมากในหมู่ประชาชน³

ส่วนประโยชน์อื่นเกี่ยวกับการศึกษาของประชาชนของประเทศโดยเฉพาะนั้น รัฐบาลได้ออกทำการสำรวจได้ผลปรากฏว่า ยังมีประชาชนที่ขาดการศึกษาอยู่มาก ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ใช้วิทยุกระจายเสียงเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เพราะการให้การศึกษแก่ประชาชนโดยวิทยุกระจายเสียงนั้น สามารถเข้าถึงประชาชนได้ทุกชั้นทุกวัย นอกจากนั้นแล้วยังเป็นวิธีที่ประหยัดเวลา-ค่าใช้จ่าย สะดวกและรวดเร็วอีกด้วย ส่วนทาง

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 10/187 เรื่อง รัฐมนตรีกล่าวสุนทรพจน์ทางวิทยุกระจายเสียง

² รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 39/2477 ประจำวันเสาร์ที่ 11 ต.ค. 2477.

³ กองที่ปรึกษา กระทรวงมหาดไทย ที่ 4 ลงวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2476 จากหม่อมเจ้าสกลวรธนากร วรวรณ ประธานกรรมการวิทยุกระจายเสียง ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

โรงเรียนของกระทรวงธรรมการ ถึงแม้ว่าจะได้ขยายงานออกไปแล้วแต่ก็จะเป็นประโยชน์ โดยเฉพาะพวกเด็ก ๆ เป็นส่วนมากเท่านั้น ซึ่งตามความเป็นจริงประชาชนทั้งหมดที่ไม่รู้หนังสือและขาดการศึกษาในเมืองไทยนั้น มีอยู่หลายชั้นหลายวันและไม่รู้หนังสือด้วย ผู้ใหญ่ก็มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีวิสัยเกินกว่าที่จะเข้าเรียนตามโรงเรียนใดแล้ว ฉะนั้นวิฤกษ์กระจายเสียงจึงเป็นประโยชน์แก่บุคคลจำนวนมาก ซึ่งรัฐบาล พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ก็มีใ้โคลงเลียบทอดถึงผู้ที่ไม่รู้หนังสือ และได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือตลอดมา

สำหรับประโยชน์ของวิฤกษ์กระจายเสียงในด้านการปกครองนั้นก็นับว่ามีอยู่เป็นอันมากเช่นเดียวกับในด้านการศึกษา รัฐบาลได้ใช้วิฤกษ์กระจายเสียงเป็นสื่อกลางเผยแผ่นโยบายของรัฐบาลสู่ประชาชน ตลอดจนออกอากาศเพื่อชักชวนให้ประชาชนตื่นตัวในความรักชาติหรือทำความเข้าใจกับประชาชน ตัวอย่างเช่น ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 วันรัฐประหารของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาและคณะ ท่านก็ได้ใช้วิฤกษ์กระจายเสียงทำความเข้าใจแก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งวิธีนี้ได้ผลดีและรวดเร็วอีกด้วย

นอกจากนี้สำหรับเจ้าหน้าที่ปกครองโดยตรงอาจใช้วิฤกษ์กระจายเสียง เพื่อสั่งการหรือประกาศ เพื่อทำความเข้าใจในกิจการบางอย่าง เช่น การสืบจับผู้ร้าย การประกาศรูปพรรณสันฐานคนร้าย ดังนั้นการใช้วิฤกษ์กระจายเสียงเป็นสื่อกลางเพื่อการติดต่อจึงนับว่าเป็นวิธีที่สะดวกที่เดียว ด้วยเหตุนี้เองต่อมาในจังหวัด อำเภอก และสถานีตำรวจต่าง ๆ จึงได้จัดให้มีเครื่องรับวิทยุประจำขึ้นใช้เป็นทางราชการ

สถานที่ทำงานของสำนักงานโฆษณาการ

แต่เดิมนั้นที่ทำการของสำนักงานโฆษณาการอาศัยอยู่กับศาลาธุรกชุม ต่อมาเนื่องจากความไม่สะดวกกับผูมาติดคอและไม่เหมาะที่จะเป็นที่ทำการของสำนักงานอันมีหน้าที่เผยแพร่นโยบายของรัฐบาล นาวาตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ก็มีความเห็นว่าเป็นไม่เหมาะสม¹ หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการจึงทำหนังสือถึงรัฐบาล พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา โดยผ่านทางเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2477 ขอย้ายสำนักงานโฆษณาการไปตั้งที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ในขณะนั้น เนื่องจากในตอนปลาย พ.ศ. 2477 มหาวิทยาลัยแห่งนี้จะย้ายไปตั้งอยู่ ณ ที่ก ตำบลท่าพระจันทร์ที่จัดซื้อจากกระทรวงกลาโหม² ปรากฏว่าคณะรัฐมนตรีมีมติโทรอ เรื่องนี้ไว้ก่อนเพื่อให้คณะกรรมการที่ปรึกษาสำนักงานโฆษณาการที่จะตั้งขึ้นใหม่พิจารณา³

ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2477 พันเอก พระยาพหลฯ ในฐานะนายกรัฐมนตรี จึงได้มีหนังสือถึงรัฐมนตรีกระทรวงวัง ขอเช่าที่ดินเชิงสะพานน่านภิพลีลา ซึ่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และกั๋วเมืองเช่าอยู่ ซึ่งจะว่างลงในต้น พ.ศ. 2478 กัง บันทึกลงไปนี้

¹ หนังสือที่ 3549/2477 ลงวันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2477 จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

² สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 3/143 เรื่อง สถานที่ทำงาน กองการโฆษณา

³ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 52/2477 วันจันทร์ที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2477.

ที่ ว.10132/2477

สำนักนายกรัฐมนตรี¹

20 กุมภาพันธ์ 2477

เรื่อง ขอเช่าที่ดินเชิงสะพานกษัตริย์

เรียน รัฐมนตรีกระทรวงวัง

ด้วยที่ดินเชิงสะพานกษัตริย์ ซึ่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และกรมการเมืองเช่า
อยู่ ณ บัดนี้ จะว่างลงในต้นปีหน้า² เพราะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และกรมการเมือง
จะย้ายไปอยู่ ณ โรงทหารท่าพระจันทร์ ทุ่างราชการมีความประสงค์จะเช่าเป็นที่
ทำการของสำนักงานโฆษณาการต่อไป แด่ข้าพเจ้าค่อนข้างสูง งบประมาณและมีน้อย จึง
ขอลดเหลือ 100 บาท

หวังว่ากรมพระคลังข้างที่ คงกรุณาผ่อนผันเพื่อประโยชน์ทางราชการ

พันเอก พระยาพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

อย่างไรก็ตาม อีก 1 เดือนต่อมา คือ มีนาคม พ.ศ. 2477 รัฐมนตรีกระทรวง
วังได้ตอบให้ พันเอก พระยาพลฯ ทราบว่า ขอคิดเพียง 200 บาทพอเดือน³ แต่
รัฐบาลได้ตอบกลับไปว่า รัฐบาลยังเห็นว่าแพงไป ให้ได้ไม่เกิน 150 บาท จากการขอ
รองของรัฐบาลปรากฏในที่สุดว่า กรมพระคลังข้างที่ตกลงให้เขาเดือนละ 150 บาท
โดยมีข้อแม้ว่า เขาต้องเสียค่าภาษีที่ดินและโรงเรือนส่วนที่จะต้องเสียเกินจากราคา
เขาที่กรมพระคลังข้างที่ได้รับ โดยมีกำหนดให้เขา 3 ปี เป็นอันว่าสำนักงานโฆษณาการ

¹สำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 3/143 เรื่องเดิม

²เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ อธิบดีกรมพระคลังข้างที่ ว่าสัญญาฉบับมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์กับการเมืองจะสิ้นสุด วันที่ 31 พฤษภาคม 2478.

³กระทรวงวัง ที่ 138/3217 วันที่ 20 มีนาคม 2477 จากรัฐมนตรีกระทรวง
วัง ถึง พันเอก พระยาพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

จึงได้มาตั้งที่ตึกเชิงสะพานผ่านพิภพลีลา หรือที่ตั้งกรมประชาสัมพันธ์จนถึงปัจจุบันนี้

บทบาทเกี่ยวกับการเผยแพร่การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ

นอกจากวิฤกษ์กระจายเสียงของสำนักงานโฆษณาการ จะมีบทบาทในการเผยแพร่การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว สำนักงานโฆษณาการได้ทำรื่องเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ด้วยการจัดส่งเจ้าหน้าที่แผนกปาฐกถา สำนักงานโฆษณาการออกไปแสดงปาฐกถาอบรมผู้แทนกรมต่าง ๆ ให้รู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ ซึ่งรัฐบาล มีนโยบายคำริว่าจะออกเผยแพร่ในสถานที่ต่าง ๆ แก่ประชาชน¹ ประจวบเหมาะแก่เวลานั้นใกล้วาระปิดประชุมสมัชชาสมัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476 แล้ว หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการจึงมีความประสงค์จะชักชวนให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรวมไปแสดงปาฐกถาเผยแพร่การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญในสมัชชาปิดประชุมสภา ฯ ด้วย² หลวงศิริราชไมตรี ทำการแทนหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการจึงมีหนังสือเชิญสมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดต่าง ๆ เขาร่วมงานตามปาฐกถากับสำนักงานโฆษณาการด้วย ซึ่งก็ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถึง 26 คนในขั้นแรก ดังนั้น หลวงศิริราชไมตรี จึงได้มีหนังสือเชิญสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคนต่อไป ถึงแม้ตัวอย่างหนังสือที่หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการออกเชิญไปยังพระยาสมันทรรัฐบุรินทร์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูล ดังนี้

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 22/143 เรื่อง เจ้าหน้าที่สำนักงาน

โฆษณาการแสดงปาฐกถาระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ

² สำนัก เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 11/44 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงปาฐกถาเผยแพร่การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญในสมัชชาปิดประชุมสภา

สำนักงานโฆษณาการ

21 มีนาคม 2476

เรื่อง ขอเชิญร่วมแสดงปาฐกถาเผยแพร่การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ
เรียน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสตูล

ด้วยสำนักงานโฆษณาการมีความประสงค์ที่จะส่งเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญได้ฝังรากมั่นคงถาวรตลอดไปทั่วทุกปาวสาน และในการนี้จำเป็นต้องค้นหาทางชักจูงนำใจประชาชนให้บังเกิดความนิยมการปกครองแบบรัฐธรรมนูญทั่วหน้ากัน แต่สำนักงานนี้รู้สึกว่าการที่จะให้ราษฎรทั้งหลายมีความนิยมชมชื่นในการปกครองแบบรัฐธรรมนูญอย่างรวดเร็วนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ทำได้โดยง่าย เพราะเป็นการเปลี่ยนวิถีชีวิตจิตใจและความรู้สึกของพลเมืองถึงมูลราก อีกประการหนึ่งราษฎรของเราได้ถูกอบรมให้เคยชินกับระบอบการปกครองอย่างเก่าตั้งแต่โบราณกาลแล้ว ระบอบการปกครองซึ่งใช้อยู่ในทุกวันนี้จึงยังเป็นของใหม่ต่อบานเมืองไทยอยู่ ราษฎรส่วนมากโดยจะเพาะผู้ที่อยู่ในชนบท ย่อมไม่เข้าใจซึ้งถึงคุณประโยชน์ของการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญนี้ ทั้งนี้เป็นเหตุเพราะหลายประการ เช่น ขาดการศึกษาอบรมและขาดการคมนาคมติดต่อใคร่เห็นเป็นการเปิดหูเปิดตา เป็นต้น

สำนักงานโฆษณาการ จึงได้ดำริที่จะส่งหน่วยออกไปทำการเผยแพร่ระบอบประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญในชนบทต่าง ๆ ทั่วทุกจังหวัด เพื่อจะได้ชี้แจงแนะนำให้ราษฎรมีความเข้าใจในการปกครองแบบใหม่นี้ให้ดีขึ้น และให้รู้จักถึงคุณประโยชน์ที่เขาทั้งหลายพึงจะได้รับจากรบอบประชาธิปไตยนี้ เมื่อทางมีความเข้าใจอันดีแล้ว ก็ย่อมจะเป็นบทนำพาซึ่งความนิยมชมชื่นและบังเกิดความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ สมกับที่เป็นพลเมืองดี ดังนั้นก็ยอมเป็นที่หวังได้แน่นอนว่าการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญของเราในจักวัณนาถาวรสืบไป

เนื่องด้วยการนี้ได้มีสมาชิกสภาผู้แทนถึง 26 ท่าน ซึ่งมีความประสงค์ร่วมกันเป็นเอกฉันท์ในอันที่จะช่วยสนับสนุนการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญใหม่นั่นคงถาวร โดยยื่นเรื่องราวแสดงความจำนงไปยังรัฐบาลขอรับหน้าที่ออกทำการโฆษณาเผยแพร่ชักจูงให้ราษฎรบังเกิดความรักและนิยมระบอบประชาธิปไตย จะเพาะจังหวัดที่ท่านเหล่านั้นได้เป็นผู้แทนอยู่ โดยมีโคคิดคาบวการุแต่อย่างใด สำนักงานโฆษณาการรู้สึกปลานปลื้มปิติ และขอขอบคุณในความหวังดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญของท่านสมาชิกทั้ง 26 นาย เป็นอย่างมาก ทั้งมีความเห็นควยวู การนี้ น่าจะเป็นการช่วยส่งเสริมการงานส่วนเผยแพร่ของสำนักงานโฆษณาการให้โดยผลดียิ่งขึ้นกว่าที่ใครมุ่งหวังไว้แต่แรกเสียอีก โดยที่ผู้แทนราษฎรยอมเป็นที่ไวอกไวใจของราษฎรในจังหวัดนั้นอยู่แล้ว ทั้งใดมีความคุ้นเคยต่อชนบทรรมเนียมและภาษาที่พูดแห่ง

ท้องถิ่นเป็นอย่างดี ตลอดทั้งมีความชำนาญในภูมิประเทศที่แล้วด้วย

ครั้งนี้ สำนักงานโฆษณาการจึงได้ขอวิงวอนชักชวนท่านผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งยังมีทราบเรื่องนี้ให้เข้าร่วมควมหลังจากที่หมดสมัยประชุมแล้ว และในการนี้สำนักงานโฆษณาการจะได้ช่วยเหลือคาพาหนะพอสมควรแก่ความสะดวกหรือความกั้นการของการคมนาคมในท้องถิ่นนั้น ๆ ทั้งจะได้จัดเตรียมโครงการอื่นอันที่จะดำเนินการเผยแพร่โฆษณาไปตามนั้นให้อีกด้วย ถูหากท่านผู้แทนราษฎรทุกจังหวัดหรือส่วนมากใดยินดีเข้าร่วมมือควมความตั้งใจอันแท้จริงแล้ว ก็ยอมเป็นที่ถึงความควมหมายไควว่า การปลุกฝังรากประชาธิปไตยให้มั่นคงถาวรในสยามประเทศนี้จะได้ผลคอกออกผลดีไพราภฏในชั่วระยะเวลาดังอันไม่ช้านัก

หลวงศิริราชไมตรี

ทำการแทน หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ

ปรากฏว่าหนังสือเชิญชวนผู้แทนราษฎรร่วมแสดงปาฐกถากับสำนักงานโฆษณาการในระหว่างปิดสมัยประชุมสถานั้น ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี จากนั้นหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการได้ทำหนังสือเวียนเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ความว่า¹

ควมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่าง ๆ จะเดินทางกลับจังหวัดของตนในวาระปิดประชุมสมัยสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2476 ตามพระราชกฤษฎีกานั้น ในโอกาสนี้สำนักงานโฆษณาการได้ขออุรอุ้งให้บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนั้น ๆ ช่วยทำการแสดงปาฐกถาเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ระบอบการปกครองตามวิธีทางแห่งรัฐธรรมนูญในท้องที่จังหวัดของตน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งหลาย คางยินดีรับคำ

พร้อมกันนั้นสำนักงานโฆษณาการได้สงสาเนาหนังสือหลักแห่งการแสดงปาฐกถา และหัวข้อปาฐกถาที่จะแสดงซึ่งสำนักงานโฆษณาการมีไปยังผู้แทนราษฎรมาให้กรมเลขาธิการ

¹หนังสือ ที่ 17/77 ลงวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2477 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบอบรัฐธรรมนูญ จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรีพิจารณาด้วยดังนี้

หลักแห่งการแสดงปาฐกถา

ความประสงค์อันแท้จริงเป็นการชี้แจงให้ประชาชนส่วนมากที่ไม่ได้รับการศึกษา เขาใจดีขึ้นถึงระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญ และสำนักงานโฆษณาการขอเตือนให้ระลึกถึงความสำคัญอีก 2 ประการ คือ

(1) เมื่อเวลาจะแสดงปาฐกถาไม่ควรใช้วิธีบังคับโดยขออำนาจบ้านเมืองกะเกณฑ์ให้ราษฎรมาฟัง ซึ่งมักจะไม่ได้ผลอะไรเลย ควรให้ราษฎรมาเองดีกว่า เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกับราษฎรนั้นตามธรรมชาติก็มีความสนิทชิดชอบกัน

(2) การใช้คำพูด ควรให้ภาษาง่าย ๆ ให้ราษฎรทุกคนเข้าใจดี ถ้าจะให้เขาเข้าใจมากน้อยขึ้นเป็นส่วนตัวจะไดผลดีก็ความมากในเมื่อให้เขาเข้าใจว่า มาฟังปาฐกถา ซึ่งขอให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรคงจะทำไถ่กายมาก

สำนักงานโฆษณาการ เห็นสมควรแนะนำหนังสือที่เขียนขึ้นโดยใช้ภาษาง่าย ๆ เกี่ยวกับการปกครองประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ เหมาะสำหรับอธิบายให้ประชาชนที่ไม่ได้รับการศึกษาเพียงพอฟัง ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์แกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการแสดงปาฐกถาเป็นอันมาก คือ

- (1) หนังสือ "งานเขียนรัฐธรรมนูญ" ของ หลวงวิจิตรวาทการ
- (2) "รัฐธรรมนูญบรรยาย" ของ พระยาสุเมธพิพิธ
- (3) แบบสอนอ่านหน้าที่ราษฎร เล่ม 1-2 ของ กระทรวงธรรมการ

นอกจากหนังสือ 3 เล่มที่สำนักงานโฆษณาการใช้เป็นแนวทางในการเผยแพร่การปกครองแล้ว ยังมีบทความอีกหลายหัวข้อที่คณะกรรมการเผยแพร่การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญจะใช้บรรยายให้ประชาชนทั่วไปได้รับฟัง²

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 25/143 เรื่อง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรช่วยทำการแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบอบรัฐธรรมนูญ

² อานรายละเอียด เพิ่มเติมได้ที่แผนกเก็บและห้องสมุด สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล

หลังจากได้ทราบโครงการแผ่แพร่ระบอบการปกครองแบบรัฐธรรมนูญแล้ว กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้นำโครงการนี้เสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรี และได้รับอนุมัติ กับได้เปิดสำรวจจ่ายค่าพาหนะเบียดเบียนค่าเดินทางเป็นเงิน 12,000 บาท¹ และเพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิดอันจะนำไปสู่ข้อพิพาทระหว่างข้าราชการฝ่ายปกครองกับผู้แทนราษฎร ซึ่งจะเดินทางไปแสดงปาฐกถาแผ่แพร่ระบอบการปกครองตามรัฐธรรมนูญตามนโยบายของสำนักงานโฆษณาการ อันอาจจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากถ้อยคำที่พูดในการแสดงปาฐกถานั้น สำนักงานโฆษณาการจึงขอให้กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีติดต่อยังกระทรวงมหาดไทย เพื่อมีหนังสือแจ้งไปยังข้าหลวงประจำจังหวัดต่าง ๆ ทราบหน้าที่ของเขา เมื่อผู้แทนราษฎรไปแสดงปาฐกถา และขอใบบงถึงหน้าที่ของผู้แทนราษฎรขณะที่ออกแสดงปาฐกถาด้วย² ต่อมากระทรวงมหาดไทยได้มีหนังสือถึงข้าหลวงประจำจังหวัด ขอให้ช่วยเหลือให้ความสะดวกในการนัดแนะราษฎรมาฟังปาฐกถา และช่วยจัดสถานที่หรือให้ความสะดวกในการอื่นเท่าที่จะทำได้ตามกาละและภูมิประเทศ ส่วนคำแนะนำหน้าที่ของผู้แทนราษฎรในขณะที่แสดงปาฐกถานั้น ข้อสำคัญที่กระทรวงมหาดไทยชี้แนะมานั้น ขอให้ผู้แทนราษฎรแสดงปาฐกถาตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญโดยตรง อย่าใดกาวก่ายกับ

¹ หนังสือฉบับที่ 441/3848 ลงวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 จากพระยา-
ศรียาชโยธา ปลัดกระทรวงการคลัง ถึง หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

² หนังสือฉบับที่ 497/2477 ลงวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 เรื่อง ขอให้
แจ้งแก่กระทรวงมหาดไทย เพื่อชี้แจงถึงหน้าที่ข้าหลวงประจำจังหวัดและผู้แทนราษฎร
จากหลวงรณสีหิรัชย์ ทำการแทนหัวหน้าสำนักงานโฆษณา ถึง หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ส่วนบริหารจะทำให้เกิดข้อพิพาทได้¹

อย่างไรก็ตาม กระทรวงมหาดไทยได้ตั้งการให้คณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด รายงานผลของการแสดงปาฐกถาที่ผู้แทนราษฎรได้ปฏิบัติส่งตรงไปยังสำนักงานโฆษณาการ เป็นการลับ² นอกจากนี้สำนักงานโฆษณาการยังดำริจะทำการอบรมให้ความรู้แก่บรรดา ข้าราชการในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ก่อนจะออกไปแสดงปาฐกถาตามท้องถิ่น ต่าง ๆ ก่อน เพราะตระหนักดีว่า ข้าราชการประจำทั้งหลายเป็นกลไกสำคัญของรัฐบาล โดยเฉพาะในเขตจังหวัดพระนคร ซึ่งยังไม่เคยมีการแสดงปาฐกถาตั้งแต่เปลี่ยนแปลง การปกครองเป็นต้นมา ปรากฏว่าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบด้วย³ เนื่องจาก มีนโยบายสนับสนุนอยู่แล้ว หลังจากได้มีการแสดงปาฐกถาในพระนครแล้ว เจ้าหน้าที่ของ สำนักงานโฆษณาการและผู้แทนราษฎรจึงได้ออกทำการแสดงปาฐกถาในจังหวัดต่าง ๆ ในขณะเดียวกันยังเป็นการตรวจราชการอีกด้วย

(1) จังหวัดนครปฐม

วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 สำนักงานโฆษณาการ ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่

¹หนังสือฉบับที่ 235/4391 ลงวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2477 เรื่องชี้แจง หน้าที่ชาวหลวงประจำจังหวัดและผู้แทนราษฎร เนื่องในการแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบอบ การปกครองตามรัฐธรรมนูญ จากหลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวง มหาดไทย ถึง หลวงชำระนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

²หนังสือฉบับที่ 51/3822 ลงวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2477 เรื่องให้รายงาน ผลของการที่ผู้แทนราษฎรแสดงปาฐกถาเผยแพร่ระบอบการปกครองรัฐธรรมนูญ จาก พระยาศรีเสนา ปลัดกระทรวงมหาดไทย ถึง คณะกรรมการจังหวัดทุกจังหวัด

³หนังสือที่ ห.1055/2477 เรื่องเจ้าหน้าที่สำนักงานโฆษณาการจะแสดง ปาฐกถาตาม กท. ทบวงกรมต่าง ๆ จากเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง รมว. กระทรวง กดาโหม

ไปยังจังหวัดนครปฐมเพื่อทำการปราศรัย ปรากฏว่ามีข้าราชการ นักเรียน พ่อค้า ประชาชนมาฟังประมาณ 2,000 คน สำนักงานโฆษณาการส่ง นายไฟโรจน์ สัยนาม เป็นหัวหน้าแสดงปราศรัย และมีเจ้าหน้าที่ติดตามอีก 1 นาย และได้รายงานผลการไปปราศรัย ประชาธิปไตย ตลอดจนใ้กล่าวถึงการปฏิบัติงานของราชการประจำสรุปความได้ว่า¹

การแสดงปราศรัยได้รับผลดี มีผู้สนใจเข้าฟังและซักถามปัญหาต่างๆ อย่างสนใจ ขาดหวังประจำจังหวัดสูงเกินไ้ควรมีลักษณะเป็นคิโมแกรมทุก ไม่ว่างและเป็นคน วองไว เองานคิ โมงมงาม สวมปลัดจังหวัดเองานคิ โมเยอหยิงแต่คิถูด้วมก จนเกินไป พระนเทพระชว หั้หนาศาสดเป็นคิหวออุงไว และมีลักษณะสมเป็นขุาราชการ สมัยประชาธิปไตยมาก ผู้แทนราษฎรกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารลงรอยกันคิ โมวางงาน เหมือนจังหวัดอื่น

(2) จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดอุบลราชธานี มีเจ้าหน้าที่ของสำนักงานโฆษณาการออกไปแสดง ปราศรัย 2 คน คือ นายบรรเจอด กาญจพิณฑุ และ นายเชมชาติ บุณยรัตพันธ์ุ สมทบกับ ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี นายเลียง ไชยกาลค้ว ซึ่งนายเลียง ไชยกาล ได้ อธิบายถ้อยความชัดเจนในเรื่องรัฐธรรมนูญแก่ราษฎร เพราะได้ใช้ภาษาพื้นเมืองกับ ราษฎร ตลอดจนใช้ศัพท์สามัญที่เข้าใจง่ายอีกค้ว²

อย่างไรก็ตาม หัวหน้าสำนักงานโฆษณาการได้ส่งหนังสือฉบับเกี่ยวกับข้อสังเกต การณ์เนื่องในการไปปราศรัยที่จังหวัดอุบลราชธานีผ่านเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เพื่อเสนอ

¹หนังสือ ที่ 561/2477 ลงวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 เรื่อง ปราศรัย ที่จังหวัดนครปฐม จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

²สำนักงานโฆษณาการ หนังสือที่ 1283/2477 ลงวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2477 เรื่อง เจ้าหน้าที่แผนกปราศรัยได้สมทบกับผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อ แสดงปราศรัยและสังเกตการณ์

พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาทราบ โดย นายไพโรจน์ ชัยนาม รักษาการหัวหน้า
แผนกปาฐกถา รายงานว่า¹

พันตำรวจเอกพระขจิตทหารบกกรม ขาหลวงประจำจังหวัดเป็นคนเฉื่อยชา ไม่มี
ระเบียบ ไม่มีความชำนาญในงานฝ่ายปกครอง และมีนิสัยไม่ชอบสมาคมอยู่กับ
นอกจากนั้นการไปของเจ้าหน้าที่สำนักงานโฆษณาการ ขาหลวงไม่รู้สึกยินดียินยอม
อย่างไร และไม่ในการช่วยเหลืออย่างใดอีกด้วย ข้าราชการประจำไม่มีเรื่อง
วิวาท แทะทู่และพลเรือนคนอื่นๆ พลเรือนไม่นำพาใด ๆ เช่น งานเลี้ยง
ในจังหวัด ข้าราชการพลเรือนก็ไม่เชิญรยา ข้าราชการทหาร พันตรี หลวงเจเน-
กฤษบุ ญบ้บังคับกองพันทหารราบที่ 21 มีนิสัยดี คล่องแคล่วเอางานเอาการ ไม่
เยอหยิ่ง ช่วยเหลืองานแห่งรัฐธรรมนุญดี ผิดกับขาหลวงประจำจังหวัดที่ไม่สนใจ

นอกจากนี้ผู้แทนของสำนักงานโฆษณาการยังให้ความเห็นว่า อุบลราชธานีเป็น
เมืองใหญ่ มีพลเมืองมากเป็นเมืองที่กำลังเจริญเต็มที่ จังหวัดนี้มีอาณาเขตใกล้เคียงแดน
ลาวของฝรั่งเศส ขาหลวงประจำจังหวัดควรจะมีไหวพริบดี ฉลาดทันฝรั่งเศสจะได้
เสียเปรียบ เกี่ยวกับความดีความชอบในการปราบกบฏ ผู้ปราบปรามกบฏได้ตามถึงเมื่อใด
จะได้เครื่องตอบแทน ซึ่งขอเพียงเหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ เป็นเครื่องประดับเกียรติยศ
เพราะพวกเขาได้เสียสละชีวิตและทรัพย์สินช่วยเหลือรัฐบาล จึงเห็นควรรับตอบแทนเพื่อ
บำรุงใจไว้เป็นกำลังแก่ประเทศชาติต่อไป

(3) จังหวัดสุพรรณบุรี

นายบรรเจ็ด กาญจนพิณฑุ ได้รายงานให้ทราบ ว่า จังหวัดสุพรรณบุรี
เป็นแห่งการพนัน เบ็ดโดย นายเหมาะ บริสุทธิ์ พี่ชายนายมนูญ บริสุทธิ์ ผู้แทนราษฎร
จังหวัดสุพรรณบุรี ให้รับจัดการ เสียโดยด่วนจะเสียชื่อเสียงมาถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร²

¹สำนักงานโฆษณาการ หนังสือที่ 2525/2477 เรื่อง นำส่งข้อสังเกตการณ์ของ
เจ้าหน้าที่แผนกปาฐกถา จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

²สำนักงานโฆษณาฯ ลงวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2477 เรื่อง นำส่งข้อสังเกต-
การณ์ของเจ้าหน้าที่แผนกปาฐกถา จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

(4) จังหวัดนครพนมและสกลนคร

นายบรรเจต กาญจนพิณู เจ้าหน้าที่แผนกปาฐกถาได้บันทึกข้อสังเกต-
การณจากการไปแสดงปาฐกถาที่ 2 จังหวัด¹ โดยเฉพาะเรื่องการค้าคนทรวจนเข้า
เมืองและชนชาติ กล่าวคือ อำเภอนครพนม เป็นชายแดนมีคนเข้ามาพดุกพลาณ กวาง
เดือน 3 ของทุก ๆ ปี มีงานทำบุญพระธาตุนพนม มีคนเข้ามาทำบุญมากมาย หลายชาติ
หลายภาษา เพราะฉะนั้น จึงควรทำสถิติคนเดินทางผ่านเข้าออกเพื่อรักษาความปลอดภัย
นอกจากนี้โรงเรียนบางโรงเรียนไม่มีธงชาติใช้ เพราะกระทรวงมหาดไทยไม่สามารถ
จ่ายธงให้ทุกโรงเรียนได้เนื่องจากขาดงบประมาณ ดังนั้น นายบรรเจต กาญจนพิณู
ได้เสนอความคิดว่า ควรจะปลูกฝังความรู้สึกรักชาติให้แก่เด็ก ๆ โดยรัฐบาลควรจัด
ธงชาติให้แก่สถานที่ทำการของรัฐบาล เช่น ศาลากลางจังหวัด อำเภอนคร และสถานีตำรวจ
และขอให้กระทรวงธรรมการสั่งให้โรงเรียนทุกโรงเรียนชักธงชาติด้วย

(5) จังหวัดสงขลา

นายไพโรจน์ ชัยนาม หัวหน้าคณะได้เสนอรายงานข้อสังเกตการณใน
จังหวัดสงขลาไว้ ดังนี้²

สำหรับการแสดงปาฐกถาเรื่องรัฐธรรมนูญนั้น มีผู้คนมาฟังน้อย เพราะเป็นแขก
มุสลิมเสียมาก ไม่เข้าใจและคนไทยที่สงขลาก็ไม่เชื่อฟังคณะกรรมการจังหวัดและ
อำเภอ ในอำเภอบางแห่งของจังหวัดสงขลาไม่มีโรงเรียนประชาบาล เช่น ที่วัด
บอทรัพย์ อ. เมือง จ.สงขลา พลเมืองเป็นคนไทย นับถือศาสนาอิสลาม ชนมเนียม

¹สำนักงานโฆษณาการ หนังสือที่ 402/2478 ลงวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ.
2478 จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

²สำนักงานโฆษณาการ หนังสือที่ 639/2478 ลงวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.
2478 เรื่อง นำข้อสังเกตการณของเจ้าหน้าที่แผนกปาฐกถา จากหัวหน้าสำนักงาน
โฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

เป็นแขก ยิงไม่มีโรงเรียนแล้วแล้ว เด็ก ๆ เป็นจำนวนมากจะโง่เสียเพราะขาดการศึกษา สำหรับทางคมนาคมเมือง ภาษานไทยหรือโรงเรียนไทยไม่แพร่หลาย เขาจะคิดว่าเขาเป็นแขกเสมอ ความนิยมสนทนทางไทยจะไม่มีเท่าที่ควร เรื่องนี้รัฐบาลจะนั่งนอนใจไม่ได้

เกี่ยวกับรถยนต์บรรทุกขนาดใหญ่เดินทางระหว่างสงขลา-หาดใหญ่-ปิ้ง คุณดำเนินกิจการเป็นผู้มีฝีมือในสงขลาและหาดใหญ่ แต่ไปจดทะเบียนพาณิชย์ที่ปิ้ง เพราะไทยไม่ขึ้นทะเบียนรถใหญ่ ประกอบกับพวกคนรถคิดว่าไทยเก็บภาษีแพงกว่าปิ้ง ถ้าเป็นเช่นนี้จะทำให้รายได้ของประเภทนี้ตกลง อีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการที่คนของรัฐบาลเลี้ยงพวกนักเลงไวเป็นสายส่งข่าวให้ทางการ และออกหนังสือขมเขยให้ ทำให้พวกนักเลงพวกนี้นำหนังสือขมเขยทางราชการออกไปอวดว่าคุณเป็นคนของรัฐบาล ทำให้คนดี ๆ รู้สึกเสียกำลังใจและมองรัฐบาลไปในทางที่ไม่ดีได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการส่งเจ้าหน้าที่แผนกป่ารัฐถาร่วมกับบรรดาผู้แทนจังหวัดต่าง ๆ ออกไปป่าฎการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญให้ประชาชนทราบและเข้าใจถึงแนวทางการปกครองประเทศและนโยบายของรัฐบาลในอันที่จะนำประเทศชาติไปสู่ความเจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองด้วยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ แต่ก็มีปัญหาที่ติดตามมาภายหลัง คือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่แผนกป่ารัฐถารกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละจังหวัด ได้แก่ ปัญหาที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพยายามหาความนิยมส่งตนเองจากสรุปบันทึกข้อสังเกตการณ์ของ นายไพโรจน์ ชัยนาม นายบรรเจต กาญจนพิณู และ นายเชมชาติ บุญรัตนพันธ์ ซึ่งเดินทางไปแสดงป่ารัฐถาร่วมกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

... เห็นว่าการเผยแพร่รัฐธรรมนูญควร เป็นหน้าที่ของสำนักงานโฆษณาการไม่ใช่รัฐสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพราะมักจะไปวิวาทกับคณะกรรมการจังหวัดและหาเสียงโทษแก่ตัวเองโดยอาศัยสำนักงานโฆษณาการเป็นสะพาน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปประชาชนเขาใจผิด เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมักแสดงป่ารัฐถารากายหน้าทีของฝ่ายบริหารและฝ่ายบ้านเมืองเสมอ

ราษฎรยังขาดการศึกษาอยู่มาก บางคนไม่เคยเห็นรูปร่างรัฐธรรมนูญว่าเป็นอย่างไรก็มี การที่ได้นำภาพรัฐธรรมนูญไปแจกนั้นจึงใคร่ประโยชน์เป็นอย่างมาก... การแสดงป่ารัฐถารกับราษฎรทางภาคอีสานเป็นของยากมาก เพราะภาษาที่พูดต่างกัน

กองพยายามไขถอยคำง่าย ๆ และพวกเขาที่สุดถึงแม้จะทำความเข้าใจบ้างแต่ไม่
สมบูรณ์นัก เป็นเพียงเข้าใจในข้อสำคัญ ๆ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อพวกเขาถูกใจของเขา
แล้ว มักจะมีเสียงแสดงความรู้สึกออกมา

คณะของสำนักงานโฆษณาการมีของแจกแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจรัฐธรรมนูญและ
รักชาติยิ่งขึ้น คือ

- (1) ภาพรัฐธรรมนูญแจกเฉพาะราษฎรในหมู่บ้านทางไกลเพื่อเอาน้ำใจไว้ก่อน
โดยแจกเฉลี่ย ๆ กันไปเนื่องจากมีไม่พอ
- (2) หนังสือตัวบทของรัฐธรรมนูญ แจกแก่ข้าราชการประจำอำเภอ ผู้แทนตำบล
กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู และนักเรียนชั้นสูงบางคน
- (3) เพลงชาติ แจกแก่คณะกรรมการอำเภอ ครู และนักเรียนชั้นสูง
- (4) หนังสือกระทู้ถามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แจกแก่ข้าราชการ ผู้แทน
ตำบล ครูใหญ่โรงเรียน

นอกจากนี้ทุกอำเภอควรมีเครื่องรับวิทยุอย่างน้อยอำเภอละหนึ่งเครื่อง เพื่อ
สะดวกในการที่รัฐบาลจะติดต่อสั่งการงานในเวลาฉุกเฉิน และให้ราษฎรในที่ทาง
ไกลได้ทราบข่าวคราวในพระนครหลวง จะเป็นประโยชน์มาก เช่น ในยามมีกบฏ
และเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงสละราชสมบัติ... เครื่องรับวิทยุถ้ารัฐบาลจะจ่ายเงิน
ของประเทศไทยแล้ว ให้จัดติดตั้งเครื่องรับวิทยุไว้ในชุมชนใดจะเป็นการดี นอกจาก
นี้ควรมีเครื่องอีกสำเนาทุกจังหวัด สำหรับการคมนาคมคณะราษฎรของสำนักโฆษณา
การณะให้สูงเสริมสร้างทางรถยนต์และรถยนต์ควบคู่กับรถไฟ ไม่ใช่เป็นการแข่งขัน
กับรถไฟ แต่จะเป็นผลดีในทางยุทธศาสตร์ในภาคอีสานในอนาคต... สำหรับการซื้อ
ขายผลผลิตทางเกษตรกรรมนั้น ประชาชนชาวอีสานยังขาดการศึกษาอยู่มาก คุณาซึ่ง
ไม่เป็นที่มักจะถูกพ่อค้าจีนโก่งเสมอ เป็นที่นาเวทนาเมื่อชาวนาเดินมาขายข้าว
5-6 วัน จากภูมิลำเนา แต่ขายได้ 6-7 บาทเท่านั้น และเพื่อให้ราษฎรได้ติดต่อกับ
ทางราชการได้สะดวกยิ่งขึ้น คณะของสำนักงานโฆษณาการจึงได้เสนอแนะให้ปิด
ป้ายบอกนามสถานที่ราชการให้ทั่วถึง ส่วนเรื่องการเมืองนั้น ประชาชนทางภาค
อีสานไม่ค่อยสนใจ เพราะคิดว่าไม่เกี่ยวข้องกับตัวเขา เช่น คราวที่พระมหากษัตริย์
สละราชย์ ดังนั้นการออกเสียงเลือกตั้งครั้งใดประชาชนจึงไปลงคะแนนเสียงน้อย
สำหรับการเก็บภาษีจากแถบแม่น้ำโขงนั้น ไทยเสียเปรียบฝรั่งเศสมาก เดิมตกลงกัน
ว่า จะไม่เก็บภาษีในระยะ 25 กิโลเมตร จากแม่น้ำโขง แต่ในการปฏิบัติแล้ว คน
ในบังคับฝรั่งเศสที่ ต.ปากซัน อ.ชัยบุรี มาซื้อเกลือไทยราคา 30 เซนต์ แต่กลับถูก
เก็บภาษีที่ฝั่งอินโดจีนอีก 1 เหรียญ 70 เซนต์

นอกจากปัญหาที่เจ้าหน้าที่แผนกป่าสุกตา สำนักงานโฆษณาการต้องประสบใน การรวมป่าสุกตากับบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละจังหวัดแล้ว การรายงานขอ ราชการ เกี่ยวกับการ บริหาร งานทั้งด้านดีและไม่ดีของข้าหลวงประจำจังหวัดและข้าราชการ ผู้ใหญ่อื่น ๆ ในจังหวัดที่ได้ไปพบเห็นมาของเจ้าหน้าที่แผนกป่าสุกตา ให้นำไปสู่ความขัด แง่งในการทำงาน เนื่องจากมีการ เปิดเผยบันทึกฉบับของเจ้าหน้าที่แผนกป่าสุกตา และ ความทราบไปถึงหน่วยราชการผู้เกี่ยวข้อง ดังหนังสือของหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ที่มีไปถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ดังนี้

... เกี่ยวกับที่เจ้าหน้าที่ได้ไปสังเกตการณ์และรายงานลับมายังกรมเลขาธิการ คณะรัฐมนตรี เพื่อนายกรัฐมนตรีพิจารณา แล้วส่งไปถึงกระทรวงมหาดไทยพิจารณา คำเป็นการลับ อนุมัติขอความลับใครไปถึงข้าหลวงประจำจังหวัดนั้น ๆ จึงเป็นการ เสียหายแก่เจ้าหน้าที่สำนักงานโฆษณาการ เพราะ

- (1) ผลรบกวนลับต่าง ๆ นั้น ข้าหลวงจังหวัดครุแล้ว แต่ทางการก็เฉยเสีย เพื่อช่วยกันไว้ การกระทำเช่นนี้จะทำให้ไม่ใคร่ผลสมความตั้งใจของรัฐบาล
  - (2) ในครั้งต่อไปเจ้าหน้าที่ของสำนักงานโฆษณาการจะสืบเรื่องไม่ได้ก็เท่าที่ควร
  - (3) การทำงานของเจ้าหน้าที่เช่นนี้ จะเป็นภัยต่อปฏิบัติงานของสำนักงาน โฆษณาการในอนาคตต่อไป เพราะเจ้าหน้าที่ป่าสุกตามีไซจะไปแต่เพียงจังหวัดนั้น ๆ อีก แต่ยังคงไปถามอำเภอและตำบลต่าง ๆ คอย
  - (4) ข้อสังเกตการณ์ต่าง ๆ ของนามบุคคล แต่ยังไม่เป็นหลักฐานเพียงพอ เมื่อตัว บุคคลรู้ความลับแล้ว เจ้าหน้าที่ป่าสุกตาอาจถูกฟ้องหมิ่นประมาทได้
- ดังนั้น ขอให้กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้ดำเนินการแก้ไข...

หลังจากนั้น คณะของสำนักงานโฆษณาการได้เดินทางไปแสดงป่าสุกตายัง

---

¹ หนังสือ ที่ น. 1029/2479 เรื่อง ข้อสังเกตการณ์ของเจ้าหน้าที่แผนกป่าสุกตา แห่งสำนักงานโฆษณาการ จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

จังหวัดร้อยเอ็ดและสุรินทร์ ทั้งปรากฏตามรายงานดังนี้¹

จังหวัดชัยภูมิ

ปรากฏว่ามีผู้สนใจฟังการปาฐกถาเรื่องการปกครองตามรัฐธรรมนูญเป็นจำนวนมาก ทุกอำเภอและทุกตำบลมีการทรมเลาเดือน ทำน้าขาวและเล่นการพนัน สำหรับการทำงานของข้าราชการที่จังหวัดชัยภูมินั้น คณะของสำนักงานโฆษณาการรายงานว่ นายบัวเพ็ชรสุข กรรมการจังหวัดไชอำนาจช่วยพวกลูกน้องเกี่ยวกับการสอบเลื่อนเงินเดือนและทำรายงานเท็จ ชงชาติคามสถานที่ราชการไม่ซึกในวันหยุดงาน เกี่ยวกับเรื่องคมนาคมขนส่ง รถโดยสารระหว่างสถานีบัวใหญ่และจังหวัดชัยภูมิ ไม่ปลอดภัยเพราะทางสร้างไม่ถูกทางคานวิชาการและมีคนไม้กักขวางทางรถ จะทำให้รถชนคนไม้ได้ ขอเสนอให้ผู้รับผิดชอบดูแล ส่วนเรื่องทั่วไปนั้น ที่กิ่งอำเภอบ้านชวน อำเภอจตุรัส เค็มซื่อ เมืองบำเพ็ญจวงค์ เป็นช่องทางประวัติศาสตร์สมัยศึกท้าวสุรนารี จึงไม่ควรเปลี่ยนช่องทางประวัติศาสตร์เสีย

จังหวัดสุรินทร์

มีผู้สนใจฟังบ้างแต่ไม่มากนัก เพราะรู้ไม้ทั่วถึง ในท้องถิ่นมีการทรมเลาเดือนและเล่นการพนันทั่วไป คามสถานที่ราชการไม่มีชงชาติ มีแต่เสาชง การทำงานของข้าราชการนั้นมาทำงานสายเริ่ม 0930 ทุกวัน ส่วนก้านันตำบลสวย เลี้ยงโจรและทรมเลาเดือน ไม่สมควรกับตำแหน่งเลย

หลังจากนั้น สำนักงานโฆษณาการยังส่งเจ้าหน้าที่ปาฐกถาอีก 2 ชุด ไปยัง

¹ หนังสือ ที่ 1075/2479 เรื่อง ข้อสังเกตการณ์ของเจ้าหน้าที่แผนกปาฐกถาที่จังหวัดชัยภูมิและสุรินทร์ ทั้งแต่ 15 เมษายน - 5 มิถุนายน พ.ศ. 2479 จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะกรรมการ

จังหวัดสวรรคโลกและจังหวัดตาก ระหว่างวันที่ 5 มกราคม - 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2480 และวันที่ 5 มกราคม - 11 มีนาคม พ.ศ. 2480 ซึ่งเจ้าหน้าที่แผนกป่ารัฐสภาได้ เสนอบันทึกข้อสังเกตการอยู่ใน 2 จังหวัดให้ทราบ ดังนี้

ทั้งจังหวัดสวรรคโลกและตากมีผู้มาพึ่งป่ารัฐภาน้อย ราษฎรในตำบลบ้านสวน อำเภอสุโขทัย จังหวัดสวรรคโลก ชอบสูบบุหรี่ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เด็ก ๆ อ่อนศีลธรรม จรรยา มีนักเรียนเกเรมาก และที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เป็นอำเภอชายแดนติดกับ ประเทศพม่า ชนบัตรและศตางค์ไทยมีน้อย เพราะไม่สะดวกในการแลกเปลี่ยนชำระภาษี อากร ฉะนั้นเงินรูปีของอังกฤษจึงเข้ามาในเขตไทยมาก

จากบันทึกข้อสังเกตการของเจ้าหน้าที่แผนกป่ารัฐสภา สำนักงานโฆษณาการ ที่รายงานให้ทราบถึงปัญหาต่าง ๆ ในหลาย ๆ ด้านในแถบหัวเมืองนั้น รัฐบาลได้จัดทำ ข้อแก้ไขทั้งหมด โดยกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้นำเสนอ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ซึ่งสนับสนุนโครงการน้อย และนายกรัฐมนตรีได้สั่งการไปยัง กระทรวง ทบวงกรมที่รับผิดชอบนำไปปฏิบัติและแก้ไขต่อไป

3. งานฉลองรัฐธรรมนูญ

ในสมัยรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา มีงานฉลองระดับชาติ งานหนึ่ง ซึ่งนับว่าเป็นงานใหญ่และเป็นที่ยอมรับใจของประชาชนในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก คือ งานฉลองรัฐธรรมนูญ ซึ่งรัฐบาลมีนโยบายในการจัดเพื่อแสดงให้ประชาชนได้ซาบซึ้ง ถึงคุณประโยชน์ในการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ และแสดงความกาวหนาของประเทศ ในงานการศึกษาและเศรษฐกิจ คณะรัฐมนตรีมีมติให้หยุดราชการ 3 วัน ในวันที่ 9, 10

¹ หนังสือ ที่ น. 5571/2480 เรื่อง ส่งข้อสังเกตการของเจ้าหน้าที่แผนก ป่ารัฐสภา จากหัวหน้าสำนักงานโฆษณาการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

และ 11 ธันวาคม 2476 งานฉลองรัฐธรรมนูญนั้นจัดให้มีในวันที่ 8 - 12 ธันวาคมของ
ทุกปี ในสมัยรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พ.ศ. 2476 - 2481) โดย
จัดให้มีการตกแต่งธงทิวทั้ง 5 วัน ส่วนการประดับโคมไฟใหม่เพียง 3 วัน ในวันที่ 9-11
ความมคิของคณะรัฐมนตรี¹ ให้กระทรวงมหาดไทยและกรมต่าง ๆ ตกแต่งธงและจุดโคมไฟ
ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ตามบ้านเรือนราษฎรที่อยู่ริมถนน กระทรวงมหาดไทยขอ
ร้องให้ตกแต่งธงและจุดโคมไฟอย่างน้อยที่สุดธงชาติ 1 ธงก็จักเป็นการดี เพื่อเพิ่มพูน
ความรักความสามัคคีทั่วกันด้วย ส่วนเฉพาะพระบรมมหาราชวัง
วังปารุสกวัน และพระที่นั่งอนันตสมาคม ให้ตกแต่งธงทิวและโคมไฟ 3 วัน เท่ากับวัน
หยุดราชการ

ส่วนในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ซึ่งถือเป็นวันรัฐธรรมนูญนั้น ทาง
ราชการได้ให้กรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรีทำการเชิญรัฐธรรมนูญฉบับดาวออกตั้งให้
ประชาชนชม และมีทหารจากกระทรวงกลาโหมคอยควบคุมความสงบ²

นอกจากในการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญจะมีการตกแต่งบ้านเรือนและสถานที่
ราชการด้วยธงทิวและไฟหลากสีแล้ว ตามถนนหนทางยังมีผู้คนเดินเที่ยวเตร่โดยถือธง
ชาติอันเล็ก ๆ บางทีสวมหมวกเก๋สี่ขงใคร รงค์ มีรูปรัฐธรรมนูญประกอบอยู่ด้วย³

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 16/170 (17) เรื่อง จุดประดับโคมไฟ
ในงานฉลองรัฐธรรมนูญและหยุดราชการในงานฉลองรัฐธรรมนูญ

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 8/170 เรื่อง เชิญรัฐธรรมนูญออกตั้งให้
ประชาชนชมและตั้งในพิธีต่าง ๆ

³ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 16/170 (ปีก 7) เรื่อง เบ็ดเตล็ดงาน
ฉลองรัฐธรรมนูญ

เพื่อจะให้งานฉลองรัฐธรรมนูญปี 2476 ดำเนินไปอย่างราบรื่น สะดวกเรียบร้อย คณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้ข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย เป็นกรรมาธิการจัดการมหรหกรรมในการฉลองรัฐธรรมนูญ ดังนี้

(1) พระยาศรีเสนา	ประธานกรรมาธิการ
(2) พันเอก พระยาอภัยสงคราม	กรรมาธิการ
(3) พระยาเพชรพิไชยศรีสวัสดิ์	กรรมาธิการ
(4) พันตำรวจเอก พระอนุสรยุทธการ	กรรมาธิการ
(5) พระยาบริรักษ์เวชชการ	กรรมาธิการ
(6) พระพิศาลสุขุมวิท	กรรมาธิการ
(7) พระยาบำเรอภักดิ์ (สำนักพระราชวัง)	กรรมาธิการ
(8) เรือเอก หลวงนิเทศกลกิจ (กระทรวงกลาโหม)	กรรมาธิการ
(9) นายทวี บุญยเกษตร (กระทรวงเศรษฐการ)	กรรมาธิการ
(10) พระยาวิเศษกุลวัตร (กระทรวงธรรมการ)	กรรมาธิการ
(11) หลวงวิจิตรวาทการ (กระทรวงธรรมการ)	กรรมาธิการ
(12) หลวงศิริราชไมตรี	กรรมาธิการ
(13) พันตรี หลวงเสรีเริงฤทธิ์ (กระทรวงกลาโหม)	กรรมาธิการ
(14) พระยานิรุทธเทวา	กรรมาธิการ
(15) นายมานิต วสุวัต	กรรมาธิการ
(16) พระยาอภัยภรดุทธิ	กรรมาธิการ

ต่อมาในวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2476 คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งกรรมาธิการเพิ่มเติมอีก คือ²

- (1) พันโท พระยาอาสาสงคราม

¹สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 16/170 เรื่อง กรรมาธิการจัดการมหรหกรรมในงานฉลองรัฐธรรมนูญ

²หนังสือ ที่ น. 6072/2476 สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี มติคณะรัฐมนตรี เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการจัดการมหรหกรรมฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2476

- (2) นายชี่ กิมฮะ
- (3) รอยโท ณ เพร ตาดะดักหมณ
- (4) นายเต็ก โกอเมศ
- (5) พระยาภิรมย์ภักดี
- (6) นายเอ็กโปย วีสกุล

และในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2476 พระยาศรีเสนา ประธานกรรมการ
ขอเสนอผู้สมควร เป็นกรรมการอีกท่านหนึ่ง คือ พลเรือตรี พระยาศรยุทธเสณี

สำหรับวันเริ่มแรกของงานฉลองรัฐธรรมนูญ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ได้มีการ
นำเพลงสดุดีรัฐธรรมนูญ ซึ่งประพันธ์คำเองโดย นายนันท์ ทรรทรานนท์ และประพันธ์
คำร้องโดย นาคะประทีป ส่งกระจายเสียงที่วังพญาไท เป็นครั้งแรก และวันที่ 10
ธันวาคม ได้แสดงการขับร้องเพลงนี้อีกครั้งหนึ่งในบริเวณงาน¹

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 5/182 เรื่อง เพลงสดุดีรัฐธรรมนูญ

เพลงสดุดีรัฐธรรมนูญ
ประพันธ์เป็นพิเศษสำหรับงานฉลองรัฐธรรมนูญ

พ.ศ. 2476

คำร้อง นาคะประทีป
ทำนองของ นันท ทรพรานนท์

รัฐธรรมนูญพันพร
พระเจ้าไทยภูมิ
รัฐธรรมนูญพันผดู่
ใครมาทำลาย เราจะกู
สูดชีวิตวัน
รัฐธรรมนูญพันเพ็ญ
ปวงประชาเปรมปราณ
รัฐธรรมนูญพันเพิ่ม
เราตามพยายาม

สุนทรธรรมเสรี
ไปรคประทานแก่ชาขอบขัณฑ์
อิศรพลเลอสุรรค
ใครมาทำหตุ เราจะกัน
ประจันประจัญจนอวสาน
เคบสมชรรูปไฉพาร
ขานนามหนาสงางาม
เสริมกิริคศรีสยาม
เทิดชรรณูญพันไชโย

โครงการเปิดสำนักงานสมาคมคณะรัฐธรรมนูญและฉลองรัฐธรรมนูญฉบับจำลองเพื่อไป
ประดิษฐานในจังหวัดต่าง ๆ

หลังจากการฉลองรัฐธรรมนูญปี 2476 ไคฉานพันไปสมความคาคหมายแล้ว
ต่อมาในปี 2477 คณะรัฐมนตรีดำริว่าจะจัดสร้างรัฐธรรมนูญฉบับจำลองจำนวน 70
ฉบับ เพื่อส่งไปประดิษฐานในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความนิยมและเป็น
แนวหลายรู้จักโดยทั่วไป ทั้งนี้เลขาธิการคณะรัฐมนตรีจึงได้มีคำสั่ง ลงวันที่ 8 สิงหาคม
ไปยังเลขาธิการสมาคมคณะรัฐธรรมนูญ¹ ให้สร้างรัฐธรรมนูญจำลอง 70 ฉบับ โดยมี
ลักษณะเช่นนี้ คือ ลงรักกิตทองให้สมกับที่จะเป็นของบูชาและมีพานรองให้สมรูปกันควย จะ

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 5/170 เรื่อง การฉลองรัฐธรรมนูญจำลอง
สำหรับพระนครและชนบุรี

เสร็จภายในวันที่ 25 สิงหาคม สำหรับจังหวัดต่าง ๆ 69 จังหวัด ยกเว้นกรุงเทพฯ เพราะมีฉบับถาวรจริงอยู่แล้ว และอีก 1 ฉบับ เก็บไว้ที่สำนักงานใหญ่ของสมาคมกษัตริย์มนตรีเพื่อไว้สำหรับสมาชิกปฏิญาณในเวลาเข้าเป็นสมาชิก ลักษณะพานใช้ประดับของ แดงกาไหลทองคำรูปคล้ายของจริง แต่สัดส่วนให้เล็กลงมาเป็นราคาพานหนึ่งราคา 20 บาท

การ เปิดสมาคมคณะรัฐธรรมนูญและการฉลองนี้ พระยาโหราธิบดี เป็นผู้หาฤกษ์ คือ วันอังคารที่ 28 สิงหาคม 2477 เวลา 16.00 - 16.48 นาที สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เสด็จทรงประกอบพิธีการฉลองรัฐธรรมนูญจำลอง ณ พระราชอุทยานสราญรมย์ มีแขกจากประเทศต่าง ๆ มารวมรวมควมมากมาย

ก่อนวันงานฉลองรัฐธรรมนูญฉบับจำลอง ณ พระราชอุทยานสราญรมย์หนึ่งวัน คือ วันที่ 27 สิงหาคม 2477 พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้จัดงานสโมสรสันนิบาตที่สวนมิสกวัน โดยเชิญแขกจากประเทศต่าง ๆ มารวมรวม และในสุนทรพจน์กล่าวเปิดงานนั้น นายกรัฐมนตรีได้กล่าวระลึกพระมหากษัตริย์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประเทศไทย โดยหมายจะให้ประเทศไทยเจริญดีเทียบอารยประเทศ และนายกรัฐมนตรีได้กล่าวอ้างว่า รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะดำรงความเป็นปึกแผ่นของแผ่นดินไว้ จะทำนุบำรุงให้ประเทศก้าวหน้าและจะส่งเสริมสัมพันธภาพพระราชไมตรีทางการเมือง การพาณิชย์ และทางอื่น ๆ กับนานาชาติให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น¹

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 16/170 เรื่อง งานสโมสรสันนิบาต
วันพระราชทานพระธรรมนูญ

เพื่อที่จะให้การฉลองรัฐธรรมนูญในปี 2477 ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย
 คณะรัฐมนตรีจึงมีคำสั่งให้ผู้มีรายชื่อต่อไปนี้ เป็นกรรมการจัดการฉลองรัฐธรรมนูญ 2477
 มีหน้าที่จัดการฉลองรัฐธรรมนูญระดับถาวรและระดับจำลองในระหว่างวันที่ 8 - 12
 ธันวาคม 2477 ดังนี้

- (1) หลวงประดิษฐมนูธรรม
- (2) พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์
- (3) หลวงวิจิตรวาทการ
- (4) พระยาอุภัยรณฤทธิ
- (5) นายไต้ ปาณิกบุตร
- (6) รอยตรี ถัด รัตนพันธุ์
- (7) นายมงคล รัตนวิจิตร
- (8) รอยโท ทองคำ คล้ายโอภาส
- (9) พระบริรักษ์อุภัย
- (10) นายทองอยู่ พงษ์พันธ์
- (11) หลวงนาคเนติวิชาดา
- (12) นายสนธิ เจริญรัฐ
- (13) พระยาสมันต์ศรีบูรินทร
- (14) นายมณู บรีสุทธิ
- (15) พระคุณธรรมาปริชาวิท
- (16) นายละเมียด หงสประพาส
- (17) พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา
- (18) พันเอก หลวงพิบลสงคราม
- (19) พันตรี หลวงรณดิษฐ์พิชัย
- (20) นาวาเอก หลวงสินธุสงครามชัย
- (21) พันโท หลวงพรหมโยธี
- (22) นาวาโท หลวงศุภชลาศัย
- (23) พันเอก พระสิทธิเรืองเกษพด
- (24) พันโท หลวงวีโรยธา
- (25) รอยตรี เนตร พูนวิวัฒน์
- (26) พระยามานวราชเสวี
- (27) พระยาประมวญวิชาพูล

- (28) พลตรี พระยาประเสริฐสงคราม
- (29) นายมังกร ชามเสน
- (30) รอยเอก เหลียง ศรีจันทร์
- (31) พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา
- (32) หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ
- (33) หม่อมเจ้าสกลวรวรรณกร วรวรรณ
- (34) พระยาภักคินทร์ เศรษฐ
- (35) พระยาสุรียานุวัตร
- (36) พระยาเทวาธิราช
- (37) พันเอก ประจันต์จันติก
- (38) พระสุนทรพิพิธ
- (39) พระยาอัครพลีธรรมประสิทธิ์
- (40) พระยาภิรมย์ภักดี
- (41) พระยาวิเศษสุวัตร
- (42) พันโท หลวงอดุล เกษจรีส
- (43) พระยาตฤณกิจการบรรจง
- (44) พลตรี พระยาคำรงแพทยกุล¹

ส่วนรายละเอียดงานฉลองต่าง ๆ เช่นเดียวกับปี 2476

งานฉลองรัฐธรรมนูญปี 2478

สำหรับงานฉลองรัฐธรรมนูญปี 2478 การจัดงานเช่นเดียวกับปี 2476 และ 2477 กล่าวคือ มีงานตั้งแต่ 8 - 12 ธันวาคม พุทธศักราช 3 วัน คือ วันที่ 9 - 11 ธันวาคม มีการศึกษางานที่ราชการและบ้านเรือน มีการประดับไฟในยามค่ำคืน แต่ปี 2478 นี้เพิ่มแปลกจากเดิม คือ สำนักนายกรัฐมนตรีออกงานในงานด้วย โดยออกประกาศชักชวนให้ราษฎรออกงานของสำนักนายกรัฐมนตรีด้วย ณ พระราชอุทยานสราญรมย์

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 16/170 เรื่อง ธรรมนูญการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญประจำ พ.ศ. 2477.

เพื่อเป็นการส่งเสริมความรื่นเริงตั้งแต่ 8 - 12 ธันวาคม พร้อมกันนี้จะได้ทำการเผยแพร่ให้ประชาชนนิยมในรัฐธรรมนูญด้วย

คณะกรรมการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ ประจำปี 2478

ด้วยความเห็นชอบของที่ประชุมคณะรัฐมนตรีลงมติตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งเพื่อจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญประจำปี 2478 ดังนี้¹

(1) พันโท หลวงชำนาญยุทธศิลป์	ประธานกรรมการ
(2) หลวงโกวิทอภัยวงศ์	กรรมการ
(3) พระศุภยชาธมภ์ริชาโวท	กรรมการ
(4) หลวงนาถปิติธาดา	กรรมการ
(5) ขุนสุคนธ์วิทีศึกษากร	กรรมการ
(6) พันตำรวจเอก หลวงบุคคลเคชจรัส	กรรมการ
(7) นาวาตรี หลวงยุทธศาสตร์โกศล	กรรมการ
(8) ขุนสมาหารทิศะคดี	กรรมการและเลขานุการ

การจัดฉลองรัฐธรรมนูญปี 2479

ในการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญปีนี้ เลขานุการสมาคมคณะรัฐธรรมนูญ มีหนังสือเสนอแนวทางการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ มายังเลขาธิการคณะรัฐมนตรี โดยเสนอว่า² งานฉลองรัฐธรรมนูญควรจะได้รับการปรับปรุงเพื่อให้ได้ผลดียิ่งขึ้นกว่าที่ได้จัดทำมาแล้วในปีก่อน ๆ โดยมีความประสงค์จะให้ผลการจัดงานชักชวนใจประชาชนให้รำลึกถึง

¹ประกาศแจ้งความของกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง ตั้งกรรมการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญประจำปี พ.ศ. 2478 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2478.

²หนังสือ ที่ 734/2478 ลงวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2478 เรื่อง เสนอแนวทางการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญ จากเลขาธิการสมาคมคณะรัฐธรรมนูญถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

รัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ

เลขาธิการสมาคมคณะรัฐธรรมนูญเสนอการจัดงานด้วยวัตถุประสงค์ 4

ประการ คือ

(1) สนับสนุนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและอบรมสมาชิกให้มีความและ
ลักษณะที่สามารถทำประโยชน์ให้แก่ชาติยิ่งขึ้น สาระสำคัญที่ควรกระทำ คือ

- จัดให้มีการประกวดเรียงความปรากฏาเรื่อง ระบบรัฐธรรมนูญ

สำหรับโฆษณาทางวิทยุกระจายเสียงในคืนวันฉลองรัฐธรรมนูญ เพื่อประชาชนทั่วประเทศ

- จัดให้อนุสมาชิกแสดงปรากฏา เฉพาะในบริเวณงานฉลองรัฐธรรมนูญ

ทุกจังหวัด

- จัดการมโหรีสพ การละเล่นในบริเวณงานฉลองรัฐธรรมนูญ เช่น

ละคร ควรให้เป็นเรื่องที่โน้มน้าวใจผู้ให้เลื่อมใสในระบอบรัฐธรรมนูญเท่าที่จะทำได้

- จัดให้มีการแสดงอื่น ๆ เพื่อเชิดชูรัฐธรรมนูญ แลวแต่ละคณะอำนวยการ

จังหวัดจะพิจารณาเห็นเหมาะสมแก่สภาพแห่งพลเมืองในท้องถิ่นนั้น ๆ

(2) ปลูกความสามัคคีระหว่างคนไทยด้วยไทย อาจจัดงานออกงานในงาน
ฉลองรัฐธรรมนูญในบริเวณพระราชอุทยานสราญรมย์ โดยเฉพาะเพื่อส่งเสริมสังคม
ระหว่างบุคคล ไม่เลือกว่าจะเชื้อชาติใดภาษาใด

(3) จัดการเผยแพร่กิจการของกระทรวงต่าง ๆ เท่าที่ประชาชนควรจะได้

รู้ได้เห็นว่า นับตั้งแต่ประเทศไทยปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญแล้ว ประเทศชาติได้

เจริญไปเพียงใด เช่น กรมรถไฟแสดงกิจการของรถไฟ และชักชวนประชาชนเพื่อใช้

บริการ กรมไปรษณีย์ แสดงกิจการทางโทรเลข โทรศัพท์ และออมสิน กรมเกษตร แสดง

พืชพันธุ์ เป็นต้น

(4) จัดงานฉลองในจังหวัดต่าง ๆ คณะกรรมการควรจัดให้ชาวบ้านมีการแสดง

กิจการย่อย ๆ ของอุตสาหกรรมประจำบ้าน (Home Industry) เช่น การเลี้ยงไหม การทอผ้า และการทำเครื่องใช้ต่าง ๆ

ปรากฏว่า คณะรัฐมนตรีมีมตินำข้อเสนอนี้เพื่อพิจารณานำไปปฏิบัติในการฉลองปี 2479 ต่อไป¹

การฉลองรัฐธรรมนูญประจำปี 2480 และ 2481

สำหรับลักษณะการจัดงานฉลองรัฐธรรมนูญปี 2480 และ 2481 คล้ายคลึงกับปีที่ผ่านมาแล้ว และใน พ.ศ. 2481 มีการจัดประกวดเรียงความ เนื่องในงานฉลองรัฐธรรมนูญสำหรับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา เพื่อนำมาซึ่งความภูมิใจในสวนรวม และกระตุ้นเตือนใจให้พยายามยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันจะก้าวขึ้นสู่ความสำเร็จตามหลัก 6 ประการ และเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ได้มีการสำรวจตรวจตรากิจการก้าวหน้าของรัฐบาลที่ได้ดำเนินการไปแล้ว และส่งเสริมให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรใหม่มีความนิยมเลื่อมใสในระบอบรัฐธรรมนูญยิ่งขึ้น

การประกวดเรียงความนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท

(1) ชั้นมัธยมศึกษา เรียงความในหัวข้อเรื่อง งานฉลองรัฐธรรมนูญอำนวยประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างไรบ้าง โดยมีรางวัลเป็นค่าเล่าเรียนสำหรับปีต่อไปหนึ่งปี และของรางวัลเป็นราคาไม่เกิน 20 บาท

(2) ชั้นอุดมศึกษา เรียงความในหัวเรื่อง ในระยะเวลาชงปีที่ล่วงไป (ตั้งแต่วันฉลองรัฐธรรมนูญที่ 10 ธันวาคม 2480 จนถึงบัดนี้) รัฐบาลได้ดำเนินการ

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 122/2478 ประจำวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2478.

ก้าวหน้าไปแล้วอย่างไรบ้าง โดยมีของรางวัลราคาไม่เกิน 100 บาท

โดยสำนักงานโฆษณาการ จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณาผลการประกวดเรียงความ¹

4. หนังสือพิมพ์ กับ พระยวพหุลพยพเสนา

หนังสือพิมพ์นับได้ว่าเป็นสื่อสารมวลชน (Mass Media) แขนงหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้อ่านเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสมัยที่ประเทศไทยกำลังเริ่มต้นปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในการเสนอข่าวและแนวความคิดวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องต่าง ๆ เช่น การเสนอข่าวเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของรัฐบาลและข้าราชการ จึงเป็นสิ่งที่ได้รับการเรียกร้องจากหนังสือพิมพ์ต่อรัฐบาลทุกยุคทุกสมัย รัฐบาลเองก็พอใจในจุดยืนนี้และนโยบายอย่างรอบคอบคอบปัญหาที่ เนื่องจากจะเป็นคาบสองคมที่จะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพของรัฐบาลก็ได้ หากปล่อยให้หนังสือพิมพ์มีสิทธิและเสรีภาพเกินขอบเขต แก่เท่าที่ผ่านมานโยบายของรัฐบาลเกือบทุกยุคไม่ว่าจะเป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือรัฐบาลประชาธิปไตยแรกเริ่มก็ตาม ต่างก็ใช้วิธีการควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างใกล้ชิดเสมอมา เนื่องจากเกรงไปว่านักหนังสือพิมพ์บางคน และหนังสือพิมพ์บางฉบับอาจจะตกเป็นเครื่องมือของฝ่ายตรงกันข้ามและคอยยุยงส่งเสริมให้ประชาชนเกลียดชังรัฐบาลก็ได้

ในตอนปลายสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือพิมพ์ไทยรายวันซึ่งทยอยเจ็บไปนานถึง 40 ปี ก็เริ่มเคลื่อนไหวขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการออกหนังสือพิมพ์ไทยรายวันอีกหลายฉบับ เช่น หนังสือพิมพ์สารารามัญ หนังสือพิมพ์

¹ อานรายคะเอียดได้จาก สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 5/170 เรื่อง การทดลองรัฐธรรมนูญจำลองสำหรับพระนครและธนบุรี

ไทยกรุงเทพเคลิเมร์ หนังสือพิมพ์จีนโนสยาม และหนังสือพิมพ์วารศัพท์ เป็นต้น ซึ่ง
 ดำเนินการโดยเอกชนที่จัดว่าเป็นนักปราชญ์มีฐานะในสมัยนั้น ส่วนในรัชกาลของพระ-
 บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจกรรมหนังสือพิมพ์เจริญรุดหน้าขึ้น เพราะพระองค์
 เองก็ทรงสนับสนุนส่งเสริม จึงได้มีการออกหนังสือพิมพ์ใหม่เพิ่มเติมอีก 3-4 ฉบับ ได้แก่
 หนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง หนังสือพิมพ์ข่าวสด หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ และหนังสือ
 พิมพ์คุลิตศมัย เป็นต้น

สำหรับรูปแบบและเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ยุคนี้ สามัญชนเป็นผู้จัดทำแตกต่าง
 จากสมัยก่อน ๆ ที่เจ้านายทำ คือ จากความหนา 8 หนวยก มาเป็น 4 หนวยก เช่น
 ขนาดหนังสือพิมพ์ปัจจุบัน มีจำนวนตั้งแต่ 1 - 16 หนวยก มีการแบ่งคอลัมน์ มีการลงโฆษณา
 แข็งความ มีการพาดหัวข่าวไว้หนาสนใจ มีการจำหน่ายแพร่หลายมากขึ้น และแข่งขันกัน
 หาผู้อ่าน ส่วนเนื้อหาเน้นมีจุดหมายเพื่อสนองความต้องการของประชาชนทั่ว ๆ ไป รวม
 ทั้งเสนอความคิดเห็นให้รัฐบาลปรับปรุงประเทศให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีส่วนร่วมในวงการหนังสือพิมพ์
 เป็นอย่างมาก นอกจากจะทรงพระราชนิพนธ์บทความต่าง ๆ ลงในหนังสือพิมพ์แล้ว ยัง
 ทรงมีบทบาทในการก่อตั้งหนังสือพิมพ์คุลิตศมัยรายวัน คุลิตศกษี คุลิตคอคเคอรรายสัปดาห์
 และคุลิตศมิตรายสามเดือนอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาดังนี้ คือ พ.ศ. 2465 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการออกกฎหมายการพิมพ์ฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติ
 ว่าด้วยเอกสารและหนังสือพิมพ์ แต่เนื้อหามีได้จำกัดเสรีภาพของหนังสือพิมพ์มากนัก เพียง
 แต่ยู่ที่ตองการออกหนังสือพิมพ์ตองขออนุญาตสมุหเทศาภิบาลแห่งมลฑลเสียก่อนเท่านั้น
 กิจกรรมหนังสือพิมพ์เติบโตขึ้นมาในช่วงปี 2465 - 2475 (ปีปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง)
 มีการออกหนังสือพิมพ์ใหม่ ๆ หลายฉบับ เนื้อหาสาระก็เพิ่มความสนใจในเรื่องเศรษฐกิจ
 การเมืองมากขึ้น เพราะในช่วงนั้นเป็นเวลาทีเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก หนังสือพิมพ์เคน ๆ

ในช่วงนี้ก็มี หนังสือพิมพ์บางกอกการเมือง 10 ฉบับว่า เกราะทะเล็ก ไทยใหม่ หักเมือง ไทยหนุ่ม และศรีกรุง เนื้อหาของหนังสือพิมพ์เหล่านี้เสนอข่าวสารในทางที่จะยกระดับ สภาพสังคมสมัยนั้นแทบทั้งสิ้น

ต่อมาใน พ.ศ. 2470 ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการออกพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ ไขว้บังคับแทนพระราชบัญญัติว่าด้วย เอกสารและหนังสือ พ.ศ. 2465 สารสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังคงให้หนังสือพิมพ์ ถูกควบคุมมากขึ้น

หลังจากการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 จากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นประชาธิปไตย โดยคณะราษฎร อิทธิและ เสรีภาพของหนังสือพิมพ์ถูกจำกัดลงไปอีกมาก มีการตรวจข่าวก่อนนำออกตีพิมพ์โฆษณา มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2470 เพื่อควบคุม หนังสือพิมพ์ให้เข้มงวดขึ้นอีก เนื่องจากคณะราษฎรเกรงว่าฝ่ายสูญเสียอำนาจอาจจะใช้ หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือยุ้งให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในบ้านเมือง แต่ต่อมาพระ- ราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ พ.ศ. 2470 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมได้ถูกสั่งยกเลิก เมื่อมีการออก "กฎหมายการพิมพ์" ในปลายปี 2476 ทำให้หนังสือพิมพ์และนักหนังสือพิมพ์ จำนวนมากถูกลงโทษ

หนังสือพิมพ์รายวันเริ่มมีบทบาทในการเสนอข่าวการเมืองอย่างเป็นอิสระมากขึ้นเมื่อครั้งที่ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ทำการรัฐประหารยึดอำนาจการปกครอง จากรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 หนังสือพิมพ์ ทุกฉบับไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย หักเมือง บางกอกไทมส์ ไทยใหม่ และบาง- กอกเดลิเมล์ เป็นต้น ต่างก็ได้พากันหัวข่าวตัวใหญ่หน้าแรกเกี่ยวกับเหตุการณ์ในวันยึดอำนาจ บลัดบัญชา พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา หัวหน้าคณะรัฐประหารเกี่ยวกับเหตุการณ์ใน การเข้ายึดอำนาจครั้งนั้น และแผนงานที่จะทำต่อไปอย่างขนานใหญ่ แต่สิ่งหนึ่งที่ปรากฏบน

หน้าหนังสือพิมพ์ทุกฉบับคือ ต่างเห็นชอบด้วยกับการตัดสินใจเข้ายึดอำนาจการปกครองของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ในครั้งนั้นอย่างเต็มที่ เพื่อรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองและความสามัคคีของชนในชาติที่กำลังแตกแยกความคิดออกเป็นหลายกลุ่มในขณะนั้น และมีการแสดงความชื่นชมการกระทำ อภินิหาร และความเห็นแก่ชาติบ้านเมืองของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา อย่างไม่เคยมีนักการเมืองหรือนักการทหารคนใดเคยได้รับมาก่อนเลย นอกจากนี้หนังสือบางฉบับยังได้วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคคลที่สมควรจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ของไทยคนต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์ประชาชาติได้แสดงความคิดเห็นว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควรเป็นพลเรือนมิใช่ทหาร

... หนึ่งโดยเหตุที่เจ้าคุณพหล ฯ เป็นคนที่เห็นแก่ความยุติธรรมและเห็นแก่ชาติบ้านเมืองแท้จริง ตลอดจนทั้งรัฐธรรมนูญและทุกขุสขของราษฎรตั้งที่ใดแจ้งประจักษ์ในการกระทำของท่านแล้ว ฉะนั้นจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของคณะรัฐบาลใหม่ แต่โดยเหตุที่ท่านเป่ทหาร จึงขัดกับหลักการทางรัฐธรรมนูญ ถ้าท่านเป็นนายกรัฐมนตรีจะเห็นเป็นว่า มีทหารเผด็จการกุมบังเหียนบริหารราชการเมือง เพราะฉะนั้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีควรได้แก่พลเรือนส่วนเจ้าคุณพหล ฯ นั้นสมควรอย่างยิ่งจะเป็นผู้มีฐานะการทหารบก ลอยฟ้าทหารรักษารัฐธรรมนูญ และความศักดิ์สิทธิ์ของรัฐธรรมนูญให้ดำรงอยู่ชั่วนาน...¹

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ยังได้ลงมติวิจารณ์เกี่ยวกับการยึดอำนาจของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ไว้ว่า²

... ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องแก่การยึดอำนาจนั้น เราก็มีความยินดีที่การได้เป็นไปโดยราบรื่น ที่จริงเราไม่ชอบให้มีการยึดอำนาจกันบ่อย ๆ เพราะไม่สนุกเลย แต่การยึดอำนาจที่เจ้าคุณพหล ฯ ทำในครั้งนี้ก็มิเห็นผลสนับสนุนอยู่มาก เพราะถ้าไม่ยึดอำนาจกันอย่างนี้ คณะรัฐมนตรีซึ่งมีเจ้าคุณพหล ฯ เป็นประมุขก็ไม่รู้จักจะเปลี่ยนได้

¹ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ ฉบับประจำวันอังคารที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

² หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ฉบับประจำวันพฤหัสบดีที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

การเปิดสภาท้องถิ่นต้องยืดเวลาไปทุกที และอย่างไรความมั่นคงก็จะมีขึ้นทุกวัน
หนึ่งในกาลข้างหน้า นี่คิดว่าเราคงพบเหล่า เป็นผู้มีอำนาจ ถ้าเป็นคนอื่นจะคงเกิด
การนองเลือดอย่างมากมายทีเดียว...

สิทธิและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ในสมัยหลังการรัฐประหาร¹

สำหรับสิทธิและเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ซึ่งถูกควบคุมอย่างเข้มงวดจากรัฐบาล
ชุดที่แล้วนั้น พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ให้สัมภาษณ์แก่ผู้แทนสื่อมวลชนอย่างเปิด
เผยและเป็นกันเองตามรายงานของหนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ (Bangkok Times) ว่า²
ท่านได้เตรียมการที่จะให้สิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ (full rights) แก่หนังสือพิมพ์และ
ในอนาคต ก่อนที่จะมีการสั่งปิดหนังสือพิมพ์จะต้องมีการไต่สวนอย่างจริงจังว่า หนังสือ
พิมพ์ฉบับนั้นกระทำผิดเกี่ยวกับความรู้อีกที่เป็นภัยต่อประเทศชาติจริงหรือไม่เสียก่อน นอก
จากนี้ท่านยังเปิดโอกาสให้หนังสือพิมพ์ติเตียนการบริหารประเทศได้อย่างเต็มที่ และจะ
ต้องกระทำด้วยความหวังดี ตัวท่านเองมีความเป็นนักกีฬาเพียงพอที่จะยอมรับทั้งคำ
วิพากษ์วิจารณ์เหล่านั้นเสมอ แต่จะต้องไม่โจมตีในเรื่องที่เป็นความผิดส่วนตัว

ดังนั้นเพื่อเป็นการเปิดศักราชใหม่ของความเข้มแข็งอันดีถึงระหว่างทหารบก
ทหารเรือ และพลเรือน ซึ่งมี พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้ากับองการ
หนังสือพิมพ์ หนังสือพิมพ์รายวัน 2 ฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยใหม่และประชาชาติ ซึ่ง
ถูกรัฐบาลชุดของพระยามโนปกรณนิติธาดาสั่งปิดโดยไม่มีกำหนด ก็ได้รับอนุญาตให้เปิด
ทำการต่อไปได้ตามเดิม ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476³ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์
หลักเมืองฉบับวันเดียวกันนั้น ยังได้เสนอข่าวในทำนองที่ว่า จุดประสงค์ข้อหนึ่งในการที่

¹ ดูรายละเอียดจาก พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม บทบาททางการเมืองของหนังสือ-
พิมพ์ตั้งแต่สมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหา-

วิทยาลัย , 2516)

² หนังสือพิมพ์ Bangkok Times ฉบับประจำวันพุธที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476

³ หนังสือพิมพ์หลักเมือง ฉบับประจำวันพุธที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476

คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน เข้ายึดอำนาจในครั้งก็คือ การที่จะให้สิทธิการ พutsch การเขียน และการออกความคิดเห็นในหนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ โดยจะยกเลิกพระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ ซึ่งเห็นว่าเป็นกฎหมายที่ค่อนข้างจะบีบบังคับปาก เสียงของหนังสือพิมพ์ แต่จะมีการออกกฎหมายใหม่ การปิดหนังสือพิมพ์ดังที่กล่าวเป็นนัยว่าจะไม่มีอีก และถ้ามีจะเป็นการจับกุมขึ้นฟ้องศาลพิพากษาจำคุกทีเดียว อย่างไรก็ตาม ชาวไทยยังไม่ได้รับการยืนยันจากคณะผู้ทำการรัฐประหาร แม้ว่าในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 คณะผู้ทำการรัฐประหารจะโค่นล้มเจมส์ เจ้าวรรณไวทยากร วรวรธ และ หลวงวิจิตรวาทการ ไปปรึกษาหารือขอราชการอื่นเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์และกิจการบางอย่างก็ตาม¹

จุดประสงค์ของหนังสือพิมพ์ทั้งหลายคือ การต้องการให้รัฐบาลยอมรับถึงความสำคัญของหนังสือพิมพ์ ซึ่ง พันเอก พระยาพลพอดพยุหเสนา เป็นคนแรกที่ประกาศตนอย่างเปิดเผยว่า ท่านเห็นความสำคัญของหนังสือพิมพ์ ท่านจึงได้รับการยกย่องจากหนังสือพิมพ์เป็นอย่างมากในเรื่องนี้ และอีกประการหนึ่ง หนังสือพิมพ์ทุกฉบับต้องการให้รัฐบาลปล่อยเป็นอิสระโดยลำพังเพื่อสามารถดำเนินการได้แต่คงอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศ การควบคุมหนังสือพิมพ์อย่างเข้มงวดยิ่งผลให้หนังสือพิมพ์หลายฉบับดำเนินการต่อต้านรัฐบาล²

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จุดประสงค์ของทั้ง 2 ฝ่าย จึงมีส่วนร่วมกันอย่างไม่เคยมีมาก่อนในรัฐบาลชุดพระยามโนปกรณนิติธาดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคืนวันพฤหัสบดี 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เวลาประมาณ 19.30 น. พันเอก พระยาพลพอดพยุหเสนา ได้กล่าวและตอบคำถามแก่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์หลายฉบับซึ่งได้รับเชิญมาทั้ง พระบรม-

¹หนังสือพิมพ์หลักเมือง ฉบับประจำวันพุธที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

²หนังสือพิมพ์บางกอกเคลิแมล์ ฉบับประจำวันศุกร์ที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

ราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี โดยนายกรัฐมนตรีได้กล่าวเป็นทำนองขอความร่วมมือจากทุกฝ่าย นอกจากจะเป็นการพบปะอย่าง เป็นกันเองระหว่างผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์กับผู้นำของประเทศ ซึ่ง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนากระทำอยู่ การเช่นนี้เคยมีมานานในต่างประเทศ เช่น ประธานาธิบดีรูสเวลต์ของสหรัฐอเมริกา นายกรัฐมนตรีฝรั่งเศส นายดาลาดิเอ (Daladier) และผู้นำของเยอรมัน ฮิตเลอร์ เป็นต้น นักหนังสือพิมพ์ได้เรียนต่อท่านว่า หนังสือพิมพ์เองก็ต้องการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาล ซึ่งท่านได้ให้คำมั่นว่า ยินดีจะรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ และในขณะที่เดียวกันได้สัญญาว่าจะใช้ความสามารถเพื่อให้มีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎร และจะอนุญาตให้ตัวแทนหนังสือพิมพ์เข้าร่วมถึงการ ประชุมด้วย¹

อย่างไรก็ตาม ในตอนต้นของคำแถลงถึงพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนาได้กล่าวถึง การตัดสินใจเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยการดอมทนว่า²

ท่านคงได้ทราบแล้วว่า ข้าพเจ้าได้รับพระบรมราชโองการให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี อย่างไรก็ตาม ตำแหน่งนี้เป็นสิ่งใหม่สำหรับข้าพเจ้า และข้าพเจ้าก็ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้ ข้าพเจ้าเองยังมองไม่เห็นทางว่า ข้าพเจ้าจะสามารถดำเนินการตามหน้าที่ใดตรงกับความสามารถของประชาชนได้ แต่อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้า จะพยายามทำจนสุดความสามารถและทำให้ดีที่สุด ในขณะที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่ง เป็นผู้นำราชการทหารบก และยังคงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วย เรื่องนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกหนักใจมากและขอยอมรับว่า ภาระกิจและหน้าที่ที่ข้าพเจ้าไม่อาจจะ

¹"รัฐบาลและหนังสือพิมพ์," หนังสือพิมพ์บางกอกเคสิแมล ฉบับประจำวันศุกร์ ที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2476.

²หนังสือพิมพ์บางกอกไทมส์ (Bangkok Times) ฉบับประจำวันศุกร์ที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2476.

ปฏิเสธได้ เพราะได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้รับการเสนอรับรองจากองคมนตรีด้วย ข้าพเจ้าจะขอรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียง 15 วัน เท่านั้น หลังจากนั้นข้าพเจ้าจะถวายคำกราบบังคมทูลขอพระราชวินิจฉัยจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งผู้อื่นที่เหมาะสมกว่าให้ดำรงตำแหน่งนี้ต่อไป

ท่านผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ทุกท่าน ข้าพเจ้าขอความร่วมมือจากท่านได้วิพากษ์วิจารณ์ความบกพร่องของข้าพเจ้าได้ทุกเมื่อ แต่ขอความบริสุทธิ์ใจและยุติธรรม เนื่องจากเรากำลังรับเอา "ประชาธิปไตย" เขามา เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอขอบ "เสรีภาพ" ให้แก่ท่าน ข้าพเจ้าขอความร่วมมือจากท่านในการจัดการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม และพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วย ข้าพเจ้ามีเรื่องที่จะพูดเพียงเท่านี้ ขอให้ทุกท่านทำหน้าที่ให้ดีที่สุด และขอให้โชคดี

ส่วนหนึ่งที่หนังสือพิมพ์สนับสนุน พันเอก พระยาพลพลพูดเสนามาก คือ การที่ท่านประกาศนโยบายว่า จะไม่ให้ประเทศไทยเป็นคอมมิวนิสต์ และจะเป็นรัฐบาลที่เคารพสนับสนุนรัฐธรรมนูญ

ในวันเสาร์ที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 หนังสือพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองของประเทศ และการก้าวเข้ามากุมชะตาของบ้านเมืองในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในหัวข้อว่า "เปลี่ยนการปกครอง" ดังนี้

... คำอินเตอรวิวระหว่าง พันเอก พระยาพลพลพูดเสนา กับบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ของเรา ให้ช่วยทำให้ประชาชนเข้าใจแจ่มแจ้งยิ่งขึ้นในข้อกรณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้... เรามีความยินดีที่ พันเอก พระยาพลพลพูดเสนามีน้ำใจเป็นสุภาพชนโดยแท้ ไคเรียกเราไปฟังถ้อยคำจากท่านเพื่อแก้ถ้อยคำของท่าน แลคำตีพิมพ์ที่เราไคลงมาแลวตามหน้าที่ แลเราก็ไคนำมาลงจนครบถ้วน แลการต่อไปข้างหน้าจะดีเลวประการใดเราขอสงวนสิทธิ์ไว้ในขอบเขตคแห่งกฎหมายที่จะแสดงความคิดเห็นดังที่ พันเอก พระยาพลพลพูดเสนา ไคตั้งใจจะไม่เปิดเผยหนังสือพิมพ์เช่นนั้น เรารู้สึกปลื้มใจที่ พันเอก พระยาพลพลพูดเสนา ไคแสดงความจำนงจะให้เสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์เต็มที อันเป็นลักษณะกิจวัตรของรัฐบาลที่ดีแก่การพูด

ปิดหนังสือพิมพ์จนกว่าจะได้ความแน่ชัดว่า พยายามจะก่อความเสียหายให้แก่ชาติ
เราขอแสดงความยินดีในเรื่งนี้ก่อนเรื่องอื่น¹

สำหรับหนังสือพิมพ์ที่ถูกปิดในสมัยรัฐบาลชุดพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้แก่
หนังสือพิมพ์ประชาชาติ (ปิด 2 ครั้ง) ไทยใหม่ เป็นต้น การสั่งปิดประชาชาติครั้งแรก
ทำให้หนังสือพิมพ์ขอโทษต่อรัฐบาล จึงได้รับอนุญาตให้เปิดได้อีก สำหรับการปิดหนังสือ
พิมพ์ประชาชาติครั้งหลังปรากฏว่า ผู้ทำการแทนสมุหพระนกรได้เป็นผู้ออกคำสั่งปิดโดยยก
เอาบทความการเมืองเรื่อง "ผู้ก่อกำเนิดประชานิยมไทย" และ "คู่มือการเมืองกับท่าน
วรรณ" เป็นความผิด การกระทำของรัฐบาลครั้งนี้อนุภากาศวิภากรวิจารณ์อย่างมาก ถึงการ
ปิดหูปิดตาประชาชนในเรื่องการเมืองและจำกัดเสรีภาพในการแสดงความเป็นมาของ
การเมือง

ดังนั้น หนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ฉบับ คือ ประชาชาติและไทยใหม่ จึงต้องบอวิภากร
วิจารณ์และโจมตีรัฐบาลชุดของพระยามโนปกรณนิติธาดาอย่างรุนแรง หลังจากที่ได้รับ
อนุญาตให้เปิดตีพิมพ์ได้อีก จากคำอนุญาตของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา และใน
ขณะเดียวกันก็ลงบทความชื่นชมการกระทำของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ในการ
ยึดอำนาจว่า ท่านเห็นประโยชน์ของบ้านเมืองในการที่จะเปิดสภาฯ อีก และชื่นชมน้ำ
ใจนักกีฬาของท่านต่อรัฐบาลชุดก่อน โดยมีใ้กลุ่มซึ่งหรือทำรุนแรงจนเสียเลือดเนื้อ

ประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ในคราวกบฏบวรเดช

ในคราวเกิดกบฏบวรเดช เมื่อ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ซึ่งรัฐบาลต้องทำ
การปราบปรามอย่างรุนแรงเพื่อความพ่ายแพ้ให้แก่ฝ่ายกบฏ และเพื่อความสงบเรียบร้อย
ของบ้านเมือง รัฐบาลของ พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา จึงได้ขอความร่วมมือ

¹หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ฉบับประจำวันที 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476.

และได้อาศัยสื่อสารมวลชนแขนงหนังสือพิมพ์ เป็นเครื่องมือเสนอข่าวไปยังประชาชนได้
ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ นอกเหนือจากการกระจายเสียงทางวิทยุ ซึ่งยังกระทำกรอยู่ใน
ขอบเขตที่จำกัดกว่าหนังสือพิมพ์ที่แพร่หลายกว่าในขณะนั้น

หนังสือพิมพ์ที่พิมพ์ออกจำหน่ายในสมัยที่ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็น
นายกรัฐมนตรี มีหลายฉบับด้วยกัน เช่น หนังสือพิมพ์ประชาชาติ หลักเมือง Bangkok
Times บางกอกเดลิเมล์ กรุงเทพวาร์คท์ อีสสระ สยามราษฎร์ คณะรัฐธรรมนุญ
ชาวสยาม ประชาธิปไตย ประมวลสาร ศานติภาพ เฉลิมประเทศ ศรีกรุง สมภาพ
เสรีภาพ ชัมมาธิปไตย ควณคร ฤทธิราษฎร์ บุชนเทอครรัฐธรรมนุญ

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้มีคำสั่งถึงหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ดังนี้ข้อความ
ต่อไปนี้

คำสั่งถึงหนังสือพิมพ์ทุกฉบับในพระราชอาณาจักร

เนื่องจากการที่ได้มีการข่าวลือและต่อเสียดชังกันด้วยประการต่าง ๆ จน
ถึงได้มีการคำวิคิดพยายามจะโค่นล้มรัฐบาลนี้ด้วยไซ้คำสั่ง ดังนั้นรัฐบาลจำต้อง
จัดการป้องกันและปราบปรามอย่างกวดขัน

ในเรื่องนี้รัฐบาลมีความเชื่อใจโดยสุจริตว่า รัฐบาลนี้เป็นฝ่ายที่ถูกต้อง เพราะ
เป็นฝ่ายที่รักษารัฐธรรมนูญ และการกระทำทุก ๆ อย่างของรัฐบาลในเรื่องนี้ก็ก่เป็น
การถูกต้องด้วยเหตุเดียวกัน แต่ถึงกระนั้นรัฐบาลก็เห็นจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบ
หนังสือพิมพ์ เพื่อป้องกันหนังสือพิมพ์มิหลงข่าวที่คลาดเคลื่อนจากความจริง ฉะนั้น
ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป หนังสือพิมพ์ทุกฉบับจะลงข้อความใด ๆ อันเกี่ยวกับข่าวสาร
การเมืองต่อนำทุนฉบับไปให้เจ้าหน้าที่กองการโฆษณาตรวจก่อน เมื่อเจ้าหน้าที่
กองการโฆษณาได้อนุมัติแล้ว จึงให้นำลงได้

สั่ง ณ วันที่ 12 ตุลาคม 2476

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

1 สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 44/163 เรื่อง คำสั่งผู้รักษาการฝ่าย
รัฐบาลเนื่องในการปราบกบฏ

ซึ่งปรากฏว่า หนังสือพิมพ์ทุกฉบับต่างให้ความร่วมมือตามคำขอของรัฐบาล เป็นอย่างดี จนในที่สุดรัฐบาลสามารถปราบพวกกบฏได้เรียบร้อย

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการเป็นปากเสียงของประชาชน

นอกจากหนังสือพิมพ์จะให้ประโยชน์ในการที่เป็นสื่อสัมพันธ์จากรัฐบาลสู่ประชาชนแล้ว หนังสือพิมพ์ยังทำหน้าที่เป็นปากเสียงของประชาชน ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้รัฐบาลรู้ถึงความเดือดร้อนของประชาชนในที่ห่างไกล หรือเรื่องราวบางอย่างซึ่งรัฐบาลมองข้ามไป เช่น

จากหนังสือพิมพ์กรุงเทพวารศัพท์

ประจำวันพุธที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2476 เรื่อง "แดนต่อแดน เราควรทำอะไรบ้าง?" โดยพลอยหุง

การประชุมสภา ครั้งที่ 19 ประจำวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2476 ได้มีการเสนอร่างพระราชบัญญัติลิดลิกัดเก็บเงินอากรคานาและอากรส่วนใหญ่ อากรที่สวนตามจังหวัดต่าง ๆ บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสาน มีนายเลียง ไชยกาด ขุนเสนา-ลี้ลี้ นายทองอิน ภูมิพัฒน์ ขุนทิศเคราะห์คดี ขุนวรดิทธิกรุณเวทย์ ได้พยายามกล่าวอภิปรายเพื่อขอความกรุณาต่อรัฐบาลให้ลดหย่อนภาษีอากรต่าง ๆ ทางภาคอีสานลงอีก โดยอ้างว่า ราษฎรทางภาคนี้มีความอดอยากจนมาก ได้รับความบ่ารุงจากรัฐบาลน้อยเกินไป เพราะอยู่ห่างไกลพระนครมาก... ขุนวรดิทธิกรุณเวทย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากจังหวัดหนองคายกล่าวว่า ราคาหมูและค่างามีหมู โดยหมูย่างที่ร้านขายอาหารของญวนซึ่งส่งมาจากเวียงจันทน์ซึ่งห่างกัน 88 กิโลเมตร และยังคงขามตั้งแม่น้ำโขงซึ่งเป็นเขตพรมแดนอีกควย มีราคาถูกกว่าหมูย่างในจังหวัดอุตรเสียอีก ฉะนั้นรัฐบาลควรจะจัดการวางระเบียบพิศภัตภาษีอากรในจังหวัดชายแดนเสียให้ลดหย่อนตามสิักกภาษีเงินและสุรา

จากหนังสือพิมพ์เจดิมประเทศ

ประจำวันศุกร์ที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2476 จากราษฎร เรื่อง หัวอกชาวพื้นเมือง

บรรยายดินฟ้าอากาศซึ่งไม่อำนวยในการเพาะปลูกเพราะขาดน้ำฝน แยกฝนตกก็มากเกินไป ทำให้ไร่นาเสียหาย อยากจะขอให้รัฐบาลช่วยเหลือแก้ไขในการชลประทาน

จากหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย

ประจำวันอังคารที่ 10 เมษายน พ.ศ.2477 เรื่อง ขาดทุนเมืองไทยกำลังจะล้ม

บริษัทยาสูบต่างประเทศได้ทุ่มทุนแข่งขันตัดราคายาสูบในเมืองไทย บุหรี่ซิการ์แรตหลายชนิดได้ตัดราคาถูกลงกว่าเดิม ทำให้บริษัทยาสูบในประเทศหลายบริษัท เช่น บริษัทสวนยาสยาม บริษัทบุรพยาสูบ บริษัททวงฮก ได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนักที่เลิกไปแล้วได้แก่ บริษัทอิสสระยาสูบ 3 บริษัทใหญ่ แม้จะพยายามแก้ไขลดราคาลงมาตามจนต่ำที่สุดก็น่าจะล้ม ขอให้รัฐบาลพิจารณาช่วยเหลือ

จากหนังสือพิมพ์ศรีกรุง

ประจำวันศุกร์ที่ 14 กันยายน พ.ศ.2477 เรื่อง การอุทกหนูนต่างคว้าว คือ การปลดกำลังทางธนะอำนาจคนและชาติ

เวลานี้ระบอบคี่ประเทศญี่ปุ่นได้เขาคอบครองสิทธิการค้าผูกคิบของจีนเป็นอันมาก จีนจะตื่นตัวจากสิทธิอันชอบธรรมนี้ ก็นับเวลาวันมีไปจนกว่าจีนจะคุมจำนวนโดยทางอิทธิพลไว้ได้เต็มที่และจะลุกขึ้นต่อสู้อุปสรรคก็สายเกินกว่าที่จะชนะญี่ปุ่นได้ เช่นเดียวกับที่ประเทศเราก้จำนวนต่อชนชาติจีนอยู่ในเวลานี้คงเดียวกัน... อุตสาหกรรมกบในไทยในประเทศเวลานี้ เจ้าของเป็นชนต่างคว้าวและกรรมกรเป็นชนชาติเดียวของเขาเสียส่วนมากจากการสำรวจจำนวนชนชาวต่างคว้าวที่เข้ามาคุมสิทธิในการอุตสาหกรรมในประเทศไทย

ตั้งแต่ พ.ศ.2474 มีดังนี้

ชนชาติจีนมีประมาณ	510,000 คน
ชาติแตกต่างกัน	379,618 คน
ชนชาติญวน - เขมร	60,000 คน
ชนชาติพม่าและเงี้ยว	30,000 คน
ชนชาติยุโรปต่าง ๆ	1,900 คน
ชนชาติญี่ปุ่น	298 คน
ชนชาติอื่น ๆ	8,000 คน

จำนวนชาวต่างชาติทั้งสิ้นนี้ ถ้าเฉลี่ยแล้วจะมีชนต่างดาวแซกแซงการทำกินอยู่ 1 คน ใน 10 คน หรือ 100 ละ 10 ของประเทศไทย ประเทศเราเป็นประเทศเล็ก มีภาวะการทำกินพอแต่อัตรภาพของประเทศเท่านั้น แต่เรามีชนต่างดาวเข้ามาเบียดลงในอุตสาหกรรมทำกินต่าง ๆ ของประชาชนพลเมืองมากมาย จนอาจจะปริมาณได้มากกว่าประเทศใด ๆ ในโลก...อันอาจเป็นที่เสียหายและเป็นภัยของประเทศต่อยุครุ่นต่อไป

หนังสือพิมพ์ศรีกรุง

ประจำวันอังคารที่ 18 กันยายน พ.ศ.2477 เรื่อง ความมีชื่อของเราเอง
คือ กรุงเทพฯ

ควยชนต่างชาตินิยมเรียกเมืองหลวงเราว่า "บางกอก" ดังนั้นเราควรใช้นามที่แท้จริงของเราเอง จะได้มีชื่อแน่นอนไม่ควรรู้ "บางกอก" แม้การกระจายเสียงทางวิทยุ

จากหนังสือพิมพ์กรุงเทพวาร ศัพท์

ประจำวันเสาร์ที่ 14 กันยายน พ.ศ.2478 บทความ "ชาวประจันขอให้
หลวงพิบูลเป็นรัฐมนตรีอีก 2 หน้าที่ขอให้เป็นรัฐมนตรีว่าการทั้งเกษตรและ
เศรษฐกิจ

เวลานี้จังหวัดปราจีนบุรีเกิดอุทกภัย ชาวกล้าเสียหายมากมาย และทั้งกรมการ
จังหวัดก็เร่งรัดให้ชาวนาไปเสียอาคารนาซึ่งตั้งค้างอยู่ ถ้าไม่มีข้าราชการยึดทรัพย์
ขายทอดตลาดโดยไม่ยอมให้ผ่อนผัน...ราษฎรจึงทำหนังสือร้องเรียนไปยัง หลวงพิบูล-
สงคราม ขอให้เป็นอีก 2 รัฐมนตรี เพราะชาวปราจีนบุรีเห็นว่า หลวงพิบูลสงครามเป็น
รัฐมนตรีที่เข้มแข็ง...เป็นที่พึ่งพำนักอันแท้จริง และเป็นคนมีความเมตตากรุณาแก่คนยาก
จนเป็นที่สุด จึงทำหนังสือร้องเรียนมาเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2478

จากหนังสือพิมพ์ยุวชน

ประจำวันพฤหัสบดีที่ 19 กันยายน พ.ศ.2478 เรื่อง ควรให้ความสะดวกแก่
ประชาชน โดย พลโกสีย์

การทำงานของข้าราชการไทยแต่ก่อนนี้ เรียกว่า "มาไทยไปฝรั่ง" หมาย
ความว่า มาทำงานไม่เคร่งครัดต่อเวลามาสาย แต่เวลาใกล้มักเร่งรีบก็ต่อเวลา แม้
จะมีงานค้างก็ไม่ยอมทำเป็นอันขาดเก็บไว้ทำรุ่งขึ้น...เมื่อประชาชนมาติดต่อด้วยต้องมา
นั่งคอยเสียเวลา ถ้ากิจการไม่สำเร็จในวันก็ถ่วงรอในวันรุ่งขึ้นและวันต่อ ๆ ไป

บัดนี้ เป็นที่น่ายินดีในการทำราชการได้เคร่งครัดต่อพระราชบัญญัติข้าราชการ
พลเรือนขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก มีแต่มีคะแนนในการขาด การลาป่วย สาย และ
อะไรต่อมิอะไรอีกมากมาย แม้ที่สุดจะเลื่อนขั้นเงินเดือนหรือเลื่อนวิทยฐานะก็ท้องมีการ
สอบ...ทำให้ปัจจุบันประชาชนที่มาติดต่อกับราชการได้รับความสะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน

จากหนังสือพิมพ์ไทยใหม่

ประจำวันเสาร์ที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 เรื่อง การประนอมหนี้

พูดถึงการประนอมหนี้ของชาวนาให้โดยเต็มที่ รัฐบาลควรควบคุมดูแลไม่ให้ชาวนาบิดพลิ้วเสียจากการชำระหนี้ที่ประนอมกันนั้นได้ แต่ถ้าวรัฐบาลจะเดือดร้อนแก่เจ้าหนี้มากเกินไป ขอเสนอว่ารัฐบาลควรดูแลไม่ให้เจ้าหนี้และผู้ทมิ้เอาเปรียบกัน

นอกจากตัวอย่างบทความของหนังสือพิมพ์ที่เสนอความคิดเห็นต่อประชาชนและรัฐบาลนี้แล้ว ยังมีบทความอื่น ๆ อีกมากมาย แต่แม้หนังสือพิมพ์จะมีประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว ก็อาจมีโทษในบางครั้ง ถ้าการเสนอความคิดเห็นนั้น ๆ มิได้ทำโดยบริสุทธิ์ใจ ดังนั้นผู้อ่านจึงควรใช้วิจารณญาณอย่างรอบคอบด้วย

5. การประกวดเนื้อเพลงและทำนองเพลงชาติ

ชาติเป็นสิ่งที่คนในชาติทุกคนรักและหวงแหน ทุก ๆ ชาติต่างก็มีเพลงชาติเป็นสัญลักษณ์ของตนเอง สำหรับประเทศไทยเรามีเพลงซึ่งใช้แสดงเป็นสัญลักษณ์ของชาติถึง 2 เพลง คือ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งใช้บรรเลงในโอกาสต่าง ๆ กัน ซึ่งจะกล่าวถึงในภายหลัง

ก. คณะกรรมการประพันธ์บทเพลงสำหรับชาติ

เพลงชาติถือกันว่าเป็นการแสดงออกแห่งวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชาติที่เจริญแล้ว สำหรับประเทศไทยหลังจากได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 แล้ว คณะรัฐบาลสมัยนั้น¹ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของเพลงชาติเป็นอย่างยิ่ง และมุ่งหมายที่จะสร้างสรรค์ให้เพลงชาติไทยมีความถูกต้องไพเราะสมบูรณ์

¹คือรัฐบาลภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา

อย่างเหมาะสมที่สุด คณะกรรมการราษฎรจึงได้ประชุมปรึกษาคณะมนตรีให้ตั้งผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นกรรมการประพันธ์บทเพลงสำหรับชาติ¹ ดังมีรายชื่อก่อไปนี้

(1) พันเอก พระยาทรงสุรเดช	ประธานกรรมการ
(2) เสวกโท พระเจนศรัยวงศ์	กรรมการ
(3) นาวาเอก พระเรียบวิรัชพาศย์	กรรมการ
(4) นาวาตรี หลวงดิษฐ์สงครามชัย	กรรมการ
(5) เรือเอก หลวงนิเทศกลกิจ	กรรมการ
(6) รอยเอก หลวงรณสิทธิ์พิชัย	กรรมการ
(7) รองอำมาตย์เอก หม่อมมหาอุดม สนิทวงศ์	กรรมการ

ปรากฏว่าคณะกรรมการประพันธ์บทเพลงสำหรับชาติ ยังมีได้ทำการอย่างไร ให้ดูลงไป เพียงแต่พระเจนศรัยวงศ์ ได้ประพันธ์ทำนองเพลงชาติไว้ ซากแต่เนื้อร้อง พอดีก็เกิดการรัฐประหารเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ภายใต้การนำของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเสียก่อน หลังจากเหตุการณ์บ้านเมืองเข้าสู่ความสงบแล้ว คณะกรรมการฯ ก็ได้ดำเนินงานต่อไป ต่อมาเมื่อวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2476 นายคาบ จินดา สิงห์รัตน์ นักประพันธ์เพลงผู้หนึ่ง ได้มีหนังสือถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี มีใจความโดยละเอียด ดังนี้

...ข้าพเจ้ารู้สึกรุนแรงในเรื่องนี้และหวังดีต่อชาติ เพราะทำนองเพลงชาติ รู้สึกเป็นไปในทำนองของฝรั่งทุกอย่าง ไซ้บรรเลงกับแตรวง หรือเครื่องสายฝรั่ง เท่านั้น ไซ้กับเครื่องสายไทยไม่ได้ แต่มีใจทำเห็นว่า พระเจนศรัยวงศ์แต่งไปก็กลัวว่า เมืองไทยชาวไรเสียแทบทุกอย่างแม้แต่เพลงชาติ ซึ่งถือว่าสำคัญที่สุดในบรรดาเพลงทั้งหลายของชาติหนึ่ง ๆ อะไร ๆ ก็ต้องอาศัยของฝรั่งเขาทั้งหมด คุณคล้ายกับว่าเมืองไทยชาวคนไทยที่เชี่ยวชาญในการดนตรีไทย คนไทยที่รักชาติควร จะพากันนิยมของไทย แม้จะขาดความหรูหราบาง ก็ยังภูมิใจว่าเป็นของไทยของเรา ทั้งเป็นการนำอันสำคัญยิ่งที่คนไทยนิยมของไทย...

¹รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ประจำวันที่ 13 พฤศจิกายน

ข. การประกวดแต่งเนื้อเพลงชาติ

จากจดหมายข้างต้นนี้จะเห็นว่า คนไทยเรามีความรู้สึกถึงชาติอย่างรุนแรง ความรู้สึกแบบชาตินิยมนี้ได้มีอิทธิพลต่อคณะรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา คอย จะเห็นได้จาก ประกาศสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง เพลงชาติ โดยรัฐบาล ได้ออกประกาศทางวิทยุกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ว่า

คณะกรรมการคัดเลือกเพลงชาติได้ลงมติเห็นพ้องกันว่า เพลงชาตินั้นมีมากกว่า เพลงหนึ่งก็ได้ ในชั้นต้นจึงควรมีเพลงหนึ่ง แต่งขึ้นตามแบบสากล และอีกเพลงหนึ่งแต่งขึ้นตามแบบไทย คัดแปลงเอาหาเพลงสากลเพื่อจะได้ออกกับลักษณะของ เพลงชาติ กล่าวคือ ต้องเป็นเพลงปลุกใจประชาชนและเป็นจังหวะที่ทหารเดินได้

เพลงตามแบบสากลนั้น ได้ตกลงกันรับรองเพลงของ พระเจนดุริยางค์ ให้ใช้เป็นทำนองของ เพลงชาติได้ บัดนี้คงขาดแต่คำร้องประกอบเพลงนั้น จึงขอประกาศ ชักชวนให้ท่านนักประพันธ์ทั้งหลายจงรับช่วยกันแต่งคำร้อง เถอนั้นให้เหมาะกับทำ นองเพลง และส่งตรงไปยังสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ภายในวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2476... ส่วนเพลงแบบไทยนั้น เมื่อใดตกลงประการใดจะใดตกลงประกาศ ในทราบภายหลัง¹

¹ ประกาศสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง เพลงชาติ ประกาศทางวิทยุ กระจายเสียงทุกสถานี ประจำวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2476.

หมายเหตุ แต่ต่อมาคณะกรรมการ ฯ ได้ขี้กำหนดเวลารับเนื้อเพลงประกวด ออกไปอีก 15 วัน คือ หมดเขตวันสุดท้ายในวันที่ 15 พฤศจิกายน เนื่องจากมีผู้ร้องว่า ได้เกิดกบฏบวรเดชขึ้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2476 ซึ่งเป็นเรื่องเร้าใจให้ผู้ประพันธ์เพลง ทั้งหลายเกิดความรักชาติรุนแรงยิ่งขึ้น แต่ผู้แต่งเพลงไม่มีเวลาเพียงพอจะเตรียมตัว เพื่อให้เนื้อเพลงสมบูรณ์พอ

คำแถลงการแต่งเนื้อเพลงชาติ¹

การแต่งเนื้อเพลงชาติ ได้ถือหลัก 5 ประการ คือ

(1) กล่าวเฉพาะชาติโดยตรง ไม่กล่าวถึงภานุ พระมหากษัตริย์ (พระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติอยู่แล้ว) ให้ชื่อเนื้อไตหัวไปเสมอไป ตลอดไปทั่วกาลปาวสาร

การกล่าวถึงชาติโดยตรงหมายความว่าในอดีตรวมถึงสมัยที่กล่าวถึงในปัจจุบันแล้วเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำอะไรในอนาคต เป็นการเตือนใจและปลุกใจ

(2) แต่งให้ไต่ตามตัวโน้ตที่คุณพระเจ้านครियางค์ได้แต่งไว้แล้ว กล่าวคือ หากคำไหนเหมาะสำหรับบรรจุให้เสียงเข้ากับโน้ต ให้ไต่ความตามความคิดที่มุ่งไว้ ประกองทั้งคำและความให้เข้ากับโน้ตและความหมายของโน้ตให้เป็นไปตามความคิด โดยให้มีเสียงแต่น้อยที่สุด

(3) ใช้คำสามัญง่าย ๆ แต่งให้ความและประโยคง่ายอย่างที่เราเรียกตามภาษาอังกฤษว่า plain หากจะตองใช้ศัพท์ที่ตรงที่เห็นว่า จำเป็น และศัพท์นั้นเป็นศัพท์ที่แพร่หลายเขาใจกันดีแล้วเป็นส่วนมากด้วย ทั้งนี้ เพื่อคนทุกชั้นทุกวัยจะได้เขาใจไต่กาย

(4) รักษาภาษากระบวนความให้ไต่ที่สุด ให้ไต่ประโยคประธานตามไวยากรณ์

(5) พยายามหาทางที่จะให้ไพเราะในทางกวี มีเล่นคำ เล่นอักษร เล่นกลอน เช่น สัมผัส เทาที่จะเล่นไต่โดยให้ชัดกับโน้ตเป็นอย่งน้อยที่สุด

หลักทั้ง 5 ประการนี้ ไต่วางไว้แล้วตั้งแต่เมื่อคราวแรก

เนื่องจากไต่มีการเพิ่มการประกวดเพลงชาติตามแบบไทยขึ้นมาอีกแบบหนึ่ง ดังนั้น คณะกรรมการพิจารณาและตัดสินเพลงชาติจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มเติม ผู้เชี่ยวชาญในการดนตรีไทยขึ้นด้วย ดังมีรายชื่อของคณะกรรมการดังต่อไปนี้²

¹ คำแถลงการแต่งเนื้อเพลงชาติ โดย สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 3/132 เรื่อง การประกวดเนื้อเพลงและทำนองเพลงชาติ (ครั้งแรก) พ.ศ. 2475 - 2477.

(1) หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ	ประธานกรรมการ
(2) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี	กรรมการ
(3) พระยาอนิรุทธเทวา	กรรมการ
(4) พระยาเสนาะคุริยางค์	กรรมการ
(5) พระเพลงไพเราะ	กรรมการ
(6) หลวงประดิษฐไพเราะ	กรรมการ
(7) พระเรียบวิรัชพากย์	กรรมการ
(8) พระเจนคุริยางค์	กรรมการ
(9) หลวงประสานบรรณวิทย์	กรรมการ
(10) พระยาอนุชิตชาญชัย	กรรมการ
(11) จางวางทั่ว พาทยโกศล	กรรมการ
(12) นายบุญธรรม	กรรมการ

ค. ผลการตัดสิน

เมื่อครบกำหนดวันรับเนื้อเพลงประกวดแล้ว ปรากฏว่ามีผู้ส่งเนื้อเพลงเข้าประกวดทั้งสิ้นจำนวน 30 ฉบับ แต่ละกรรมการ ๑ รับไว้พิจารณาเพียง 5 ฉบับ เนื้อเพลงประกวดของ นายจวงจันทร์ จันทรคณา ราชนาย ค.เงกชวน นายอินทร์ทรานนท์ โรงเรียนบุญรอดปิาวเอวรี และหม่อมทวน ชุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธ์) ต่อจากนั้นคณะกรรมการ ๑ ได้กำหนดวันตัดสินผลการประกวดเพลงชาติรอบสุดท้าย ในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2476 โดยคณะกรรมการได้แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาและตัดสินเพลงชาติเพิ่มเติมขึ้นอีก 2 ท่าน คือ หลวงชำนาญนิติเกษตร และ นายอินทร์ทรานนท์ ในที่สุดผลการตัดสินของคณะกรรมการ ๑ ได้ชี้ขาดว่า สำหรับเพลงชาติซึ่งได้แยกออกพิจารณาเป็น 2 แบบนั้น ปรากฏผลดังนี้

ก. เพลงชาติแบบสากล ผู้ชนะเลิศในการแต่งเนื้อร้องได้แก่ ชุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธ์) และ นายฉันท ขำวิไล โดยให้เนื้อร้องของชุนวิจิตรมาตรา เป็นตอนที่ 1 และของนายฉันท ขำวิไล เป็นตอนที่ 2 ประกอบกับทำนองเพลงของ พระเจนคุริยางค์ โดยมีเนื้อร้องโดยละเอียดดังนี้

เพลงชาติ (แบบสากล)

แผ่นดินสยามนามประเทืองว่าเมืองทอง
 ไทยชาครอบครองตั้งประเทศต์แดนสง่า
 สืบเนาไทยดึกดำบรรพ์โบราณดงมา
 รวมรักษาสามัคคีทวีไทย
 บางสมัยศัตรูจู่โจมตี
 ไทยพลีชีพพร้อมรวมรุกไล่
 เขาลุยเลือดหมายมุ่งผดุงผะไท
 สยามสมัยบูรณารอคตลอดมา

อันดินสยามถือว่าเนื้อของเชื้อไทย
 นำรินไหลคือว่าเลือดของเชื้อข้า
 เอกราชฎ์คือเจดีย์ที่เราบูชา
 เราจะสามัคคีร่วมมีใจ
 รักษาชาติประเทศเอกราชจงดี
 ใครขายเราจะไม่ละให้
 เอาเลือดล้างให้สิ้นแผ่นดินของไทย
 สถาปนาสยามให้เทอคไทยไชโย

เหล่าเราทั้งหลายขอนอมกายถวายชีวิต
 รักษาสิทธิ์อิสระแดนสยาม
 ที่พ่อแม่สุขยอมม้วยควยพยายาม
 ปราบเสี้ยนหนามให้พินาศสืบชาติมา
 แม้ถึงไทยคอยจนย่อยยับ
 ยังกู้กลับคงคืนได้ชื่นหน้า
 ควรแก่นามงามสุดอยุธยา
 นั้นมิไชวาระจะชดสนหมคนตี

เหล่าเราทั้งหลายเลือกและเนื้อเชื้อชาติไทย
 มิให้ใครเข้าเหยียบย่ำขยำขยี้
 ประคับประคองป้องสิทธิ์อิสสระเสรี
 เมื่อภัยมีช่วยกันจนวันตาย
 จะสิ้นชีพไว้ชื่อให้ลือลั่น
 ว่าไทยมันรักชาติไม่ว่าคนสาย
 มิไมตรีที่ยิ่งทั้งหญิงทั้งชาย
 สยามมิวายมุ่งหมายเชิดชัย ชโย

ข. เพลงชาติแบบไทย ที่ประชุมกรรมการพิจารณาและตัดสินเพลงชาติ ได้
 ลงมติเป็นเอกฉันท์ เมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2476 ยอมรับรองเนื้อร้องและทำนองของ
 จางวางทั่ว พาทยโกศล ภายหลังจากได้ลองบรรเลงและให้ทหารซ้อมเดินคูแล้ว แต่เป็น
 ที่น่าเสียดายที่ต่อมาที่ประชุมคณะกรรมการเพลงชาติ ลงมติเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.
 2477 เห็นสมควรให้คงเพลงชาติแบบไทยดัดแปลงเสีย ด้วยเหตุผลที่ว่า ยังไม่เหมาะแก่
 ลักษณะของเพลงชาติ 2 ข้อที่วางไว้คือ จะต้องเป็นเพลงที่ปลุกใจพลเมือง และจะต้อง
 เป็นเพลงที่มีจังหวะเป็นเพลงเดินแถวของทหารได้ รวมทั้งลิขสิทธิ์แก่เพลงชาตินี้ ต้อง
 ตกเป็นสมบัติของชาติ ผู้ใดจะอ้างอิงสงวนลิขสิทธิ์มิได้

ดังนั้นเป็นอันว่า จากมติครั้งสุดท้ายของคณะกรรมการพิจารณาและตัดสินเพลง
 ชาติ ซึ่งประชุมกันเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2477 นั้น ทำให้ประเทศไทยมีเพลงชาติ
 เพลงเดียว ซึ่งได้ทำนองจาก พระเจนดุริยางค์ และทำนองจาก ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า
 กาญจนาคพันธุ์) และ นายฉันท ขำวิไล ซึ่ง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

ในฐานะหัวหน้ารัฐบาล ได้มีหนังสือขอมิไปยังบุคคลทั้งสาม¹ แล้วเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2477

การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี

นอกจากคณะรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จะเห็นความสำคัญ ของเพลงชาติ และจัดให้มีการประกวดเนื้อร้องและทำนองเพลงชาติ จนได้ยกเลิกสืบเป็น ที่น่าพอใจไปแล้วนั้น แต่สำหรับประเทศไทยเรายังมีเพลงสำคัญอีกเพลงหนึ่ง ซึ่งเพลงนี้ ในบางโอกาสเราใช้บรรเลงแทนเพลงชาติได้ด้วย เนื่องจากประเทศไทยมีการปกครอง แบบประชาธิปไตย แต่เราก็มียังมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติ เพลง ๆ นั้นก็คือ เพลงสรรเสริญพระบารมี

สำหรับเพลงสรรเสริญพระบารมีนั้น เจ้าพระยาวรวงษ์พิษณุ รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงวังได้มีหนังสือถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ปราศรัยว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ประทานข้อตั้งเกตุว่า การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระ บารมีนั้น ในต่างประเทศมีสองแบบ คือแบบธรรมดา และแบบโดยดั่งเขม² โดยมักจะ บรรเลงแบบโดยดั่งเขมในงานต่าง ๆ ที่ไม่ใช่เป็นทางราชการ เช่น ในงานมโหรีศพ เป็นต้น คณะผู้สำเร็จราชการ ฯ จึงเห็นว่าน่าจะเป็นการสมควรอนุโลมแบบบรรเลง-

¹หนังสือ ที่ จ.4462/2477 ลงวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2477 จาก พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ถึง พระเจนศุริยวงศ์ เรื่อง การประกวดเพลงชาติ
หนังสือที่ จ.4463/2477 ถึง นายฉันท ขำวิไล
หนังสือที่ จ.4464/2477 ถึง ชูวิจิตรมาตรา

²หมายถึงโดยย่อ โดยคัดเอาเฉพาะเนื้อเพลงที่มีส่วนสำคัญ ๆ เท่านั้น

เช่นนี้มาใช้ในเมืองไทยบ้าง¹ ต่อมาที่ประชุมคณะรัฐมนตรี² จึงมีมติตกลงให้กรมศิลปากร
 รับไปพิจารณาและเสนอความเห็นโดยด่วนต่อคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

หลังจากทำการพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบแล้ว พระสารสาสน์ประพันธ์
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ จึงมีหนังสือถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา
 นายกรัฐมนตรีว่า³ อธิบดีกรมศิลปากรมีความเห็นว่า ควรตัดเอาคำท้ายเพียง 3 วรรค
 มาใช้เป็นการอนุโลมตามแบบต่างประเทศ คือ "ขอบรรดา ๗ ประสงค์ใด จงสิทธิคัง
 หวังวรหฤทัย คุณถวายชัย ชโย" แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุ
 วัตติวงศ์ ทรงมีความเห็นว่า ควรเอาไว้เพียง 2 วรรค คือ "จงสิทธิคังหวังวรหฤทัย
 คุณถวายชัย ชโย" ซึ่งอธิบดีกรมศิลปากรก็มีความเห็นสอดคล้องด้วย การที่ตัดเอา 2
 วรรคท้ายของเพลงสรรเสริญพระบารมีมาใช้เป็น เพลงแบบโดยสังเขปนี้ มิใช่เอาเนื้อ
 เพลงมาร้อง แต่ใช้สำหรับให้คนตรีบรรเลง ซึ่งได้ความหมายเพียงพอสำหรับจะแสดง
 ความเคารพรักในองค์พระมหากษัตริย์ โดยใ้คำว่า "ขอ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
 เธอ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ ทรงขอให้ใช้วรรคท้ายมากกว่า 3 วรรค เช่น-

¹หนังสือที่ 10/226 ลงวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2478 จากรัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงวัง (เจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์) ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายก
 รัฐมนตรี เรื่อง ย่อเพลงสรรเสริญพระบารมี

²รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 9/2478 ประจำวันวันที่ 29
 เมษายน พ.ศ. 2478.

³หนังสือด่วน ที่ ศ.ก. 7/2478 ลงวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 จากพระ
 สารสาสน์ประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา
 นายกรัฐมนตรี

เกี่ยวกับอธิบดีกรมศิลปากร¹ โดยพระองค์ให้เหตุผลว่า เป็นเพราะ "...ปัญหาที่ว่า จะควรตัดเอาเพียงไหน ท่านบอกความเห็นให้เอาคำท้ายสามวรรคนั้น ฉันก็เห็นว่าไม่ขัดข้อง" แต่มานึกถึงคำฝรั่งที่เคยได้ยินเขากล่าวประมาณว่า ซาติใหญ่แล้วเพลงสรรเสริญบารมีสั้น ถ้าเป็นซาติเล็กแล้วเพลงสรรเสริญบารมียาว หมายความว่า ซาติเล็ก ๆ รู้สึกว่าเพลงสรรเสริญบารมีสั้นไม่เป็นเกียรติยศพอ ฉันคิดกระดากใจอยู่ในคำประมาณนั้นนี้ ฉันอยากจะตัดให้สั้นเข้าไปอีก คิดว่าเอาแต่เพียงสองวรรค คือ "จงดิถีคังหวังวรหฤทัย จุจถวายชัย ชโย"

หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีมีมติมอบให้ พระเจนศรัยวงศ์ รองบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบโดยสังเขปที่มีเฉพาะ 2 วรรคท้าย ปรากฏว่าใช้ได้ก็ จึงได้ให้พระเจนศรัยวงศ์ทำโน้ตเพลง ๆ นี้ขึ้น² แต่ต่อมาจากการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 36 พ.ศ.2478³ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสนอให้ตัดคูใหม่เป็น 2 แบบ กล่าวคือ แบ่งเป็น 8 ห้องเสียงแบบหนึ่ง และ 4 ห้องเสียงอีกแบบหนึ่ง สำหรับแบบ 8 ห้องเสียง ได้แก่ "ซาวรพุทธเจ้า ขอขมาเดา ช ประสงค์โค จงดิถีคัง หวังวรหฤทัย จุจถวายชัย ชโย" และแบบ 4 ห้องเสียง ได้แก่ "ซาวรพุทธเจ้า จุจถวายชัย ชโย" แต่พระเจนศรัยวงศ์เห็นว่า แบบ 8 ห้องเสียงดีกว่า ความเห็นจึงไม่ตรงกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งนิยมแบบสั้น ๆ แต่มา

¹ หนังสือจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ถึงอธิบดีกรมศิลปากร ลงวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ.2478.

² รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 15/2478 ประจำวันพุธที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2478.

³ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 36/2478 ประจำวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2478.

ภายหลัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทบทวนคุณโน้ตเพลง ทั้ง 2 อย่างแล้ว ทรงเห็นด้วยกับพระเจนดุริยางค์ แต่ได้เปลี่ยนคำว่า "ฉันทิ" เป็น "สณธิ" เป็นอันว่า เพลงสรรเสริญพระบารมีโดยสังเขป ใช้แบบ 8 ห้องเสียง โดยทุกฝ่ายเห็นชอบเป็นเอกฉันท์

ระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ

หลังจากที่ทุกฝ่ายเห็นชอบกับการใช้แบบ 8 ห้องเสียงในการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแล้ว พันเอก พระยาพลพลยุทธเสนา นายกรัฐมนตรี จึงได้ออกประกาศระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ โดยออกประกาศเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 ความโดยละเอียดว่า

... โดยที่เห็นสมควรวางระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ คณะรัฐมนตรีจึงได้ปรึกษาลงมติด้วยความเห็นชอบของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ให้ประกาศระเบียบการดังต่อไปนี้

(1) เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาตินั้นมีแบบสังเขปและแบบพิสดาร ตัวอย่างมีสอบดูได้ ณ กรมศิลปากร

(2) โอกาสอันใดสมควรจะบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี และโอกาสอันใดสมควรจะบรรเลงเพลงชาตินั้น อาศัยหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ ในกรณีใดที่มุ่งหมายจะถวายความเคารพแด่พระมหากษัตริย์ เฉพาะพระองค์ก็ หรือในฐานะที่ทรงเป็นประมุขแห่งชาติก็ดี สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี และในกรณีใดที่มุ่งหมายจะแสดงความเคารพต่อชาติ ก็สมควรบรรเลงเพลงชาติ ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขดังจะกล่าวต่อไป

(3) ในการพิธีซึ่งเสด็จพระราชดำเนิน หรือมีกำหนดเสด็จพระราชดำเนินหรือมีความมุ่งหมายที่จะถวายความเคารพแด่พระมหากษัตริย์นั้น โดยปรกติสมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป แต่ถ้ามุ่งหมายใหญ่ เช่นที่มีกำหนดให้แต่งเครื่องแบบเต็มยศก็สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบพิสดาร

ในการพิธีดังกล่าวแล้ว ถ้ามีความประสงค์จะแสดงความเคารพต่อชาติด้วย จะบรรเลงเพลงชาติควบคู่กันไปด้วย ส่วนจะบรรเลงแบบสังเขปหรือแบบพิสดารนั้น ให้อนุโลมตามความในวรรคก่อน

(4) ในการพิชิตอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับประชาชนนั้นโดยปกติสมควรบรรเลงเพลงชาติแบบสังเขป แต่ถาเป็นพิธีใหญ่ก็สมควรบรรเลงเพลงชาติแบบพิสดาร

(5) ในการสโมสรสันติภาพ ถ้ามีถวายพระพรพระมหากษัตริย์ ก็สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ถ้ามีเพื่อความเจริญของชาติและรัฐธรรมนูญก็สมควรบรรเลงเพลงชาติ

โดยปกติสมควรบรรเลงแบบสังเขป แต่ถามีการเลี้ยงเป็นพิธีใหญ่ก็สมควรบรรเลงแบบพิสดาร

(6) ในการมหรสพ สมควรบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีแบบสังเขป แต่ถามีการแสดงเป็นพิธีใหญ่ก็สมควรบรรเลงแบบพิสดาร

(7) ระเบียบการนี้เกี่ยวกับการบรรเลง เพราะฉะนั้นถ้าจะมีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี หรือเพลงชาติแล้วก็ยอมบรรเลงประกอบคำร้องจนสิ้นบทเพลง

(8) ในกรณีอื่น ๆ ที่มีใ้คงไว้ในระเบียบการนี้ ให้นำข้อความในระเบียบการนี้มาใช้โดยอนุโลม

ทั้งนี้ ให้เริ่มใช้ประกาศนี้ ตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 เป็นต้นไป

ประกาศมา ณ วันที่ 4 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2478

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

นายกรัฐมนตรี

หลังจากรัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ออกประกาศระเบียบการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติแล้วนั้น ทำให้วิทยุกระจายเสียงและโรงมหรสพต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงการบรรเลงแบบพิสดารมาเป็นแบบสังเขป¹ แต่เนื่องจากการประกาศกระทันหัน ทำให้สถานีวิทยุต่าง ๆ ยังไม่พร้อมที่จะทำตามประกาศของทางการได้ ดังนั้น หม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรกรรม ประธานกรรมการควบคุมวิทยุกระจายเสียงจึงขออนุมัติคณะรัฐมนตรีให้เจ้าหน้าที่วิทยุกระจายเสียงดำเนินการบรรเลง

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 7/132 เรื่อง การบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ โดยทางวิทยุกระจายเสียง

เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติตามแบบพิสดารไปพลางก่อน จนกว่ากรมศิลปากร
และคณะดนตรีอาชีพที่ทำการส่งกระจายเสียงจะสามารถบรรเลงเพลงตามแบบดั้งเดิม
ได้¹ จากนั้นสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีได้จัดส่งสำเนาหนังสือระเบียบการบรรเลง
เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติไปยังกระทรวงต่าง ๆ เพื่อจะได้จัดส่งไปยัง
คณะกรรมการจังหวัดต่อไป²

ต่อมาในวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2479 กรมศิลปากรได้รายงานมายัง
เลขาธิการคณะรัฐมนตรีว่า

สำหรับโรงแรมสหที่ไซคนตรีได้บรรเลงเพลงสรรเสริญแบบดั้งเดิมทั่วถึงกันแล้ว
โดยขอโน้ตไปจากกรมศิลปากรบาง ไปขอเรียนการบรรเลงที่กรมศิลปากรบาง
และจดจำจากวิทยุกระจายเสียงบาง จึงคงเหลือปัญหาเฉพาะโรงพยาบาลตเสียง
เท่านั้น โดยจะเจรจากับพอกคางานเสียงไซงานเสียงแทน มีราคาแผนละ 1.50
บาท³

เมื่อมีการบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติกันอย่างแพร่หลาย
แล้ว แต่เนื่องจากได้มีนักแสดงละครและนักดนตรีใช้เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลง
ชาติในพฤติการณ์อันไม่สมควร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎหมายคุ้มครองจำกัดวิธีใช้เพลงชาติ
และเพลงสรรเสริญพระบารมีเช่นเดียวกับธงชาติ ซึ่งมีกฎหมายคุ้มครองแล้ว นอกจากนี้

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 120/2478 ประจำวันที่ 14
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478.

² สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 4/182 เรื่อง ระเบียบการบรรเลงเพลง
สรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติ

³ หนังสือที่ 44289/2479 ลงวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2479 จากรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงธรรมการ ถึง เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่อง การบรรเลงเพลงสรร-
เสริญพระบารมีแบบดั้งเดิม

เพลงอื่น ๆ ที่ใช้ในราชการ เช่น เพลงมหาฤกษ์มหาชัย ก็ควรอยู่ในกฎหมายคุ้มครอง
ด้วย ดังนั้นคณะรัฐมนตรีจึงมีมติให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณายกฐานะเป็นพระราช-
บัญญัติพิเศษ โดยพิจารณาถึงแบบอย่างของต่างประเทศ¹ และร่างพระราชบัญญัตินี้ได้สำเร็จ
ออกเป็นกฎหมายในสมัยรัฐบาลของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม

• การสร้างอนุสาวรีย์

แม้รัฐบาลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จะประสบปัญหาวิกฤตการณ์
ทางเศรษฐกิจและทางการเมือง แต่รัฐบาลชุดนี้ก็มิได้พยายามหาทางแก้ไขตลอดมา รัฐบาล
ชุดนี้จึงถือได้ว่า เป็นรัฐบาลที่ต้องคอยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากการเริ่มต้นการ
ปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นครั้งแรกในเมืองไทย เสมือนกับเป็นการปูพื้นฐานให้มั่นคง
ในทุก ๆ ด้าน เพื่อรัฐบาลชุดต่อไปจะได้ดำเนินการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า
จากฐานที่มั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่รัฐบาล พันเอก พระยาพหล-
พลพยุหเสนา ได้สร้างไว้ สำหรับการดำเนินงานกิจการภายในประเทศทางด้านสังคมที่
สำคัญด้านหนึ่ง ได้แก่ การสร้างอนุสาวรีย์ เพื่อให้เป็นอนุสรณ์แก่คนรุ่นหลัง และเป็น
เครื่องเตือนสติให้มีความสามัคคีกันระหว่างคนในชาติ สำหรับอนุสาวรีย์ที่สำคัญ ๆ ที่ริเริ่ม
สร้างในสมัยนี้มีอยู่หลายอนุสาวรีย์ ได้แก่

อนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ พ.ศ. 2476 (หลักสี่)

ภายหลังจากที่รัฐบาล พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา สามารถปราบปราม
กบฏบวรเดชได้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว เมื่อปลายปี 2476 คณะรัฐมนตรี โดย พันเอก
พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดซื้อที่ดินและคลังทหารมี-
ทรัพย์ เพื่อขยายและตัดถนนเชื่อมคมนาคมกรุงเทพมหานครกับคอนเมือง และเพื่อสร้าง

¹ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 17/2480 ประจำวันพุธที่ 27
ตุลาคม พ.ศ. 2480.

อนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ พ.ศ. 2476¹ เข้าสู่สภาเพื่อพิจารณาอนุมัติ จุดประสงค์ก็เพื่อเป็นอนุสรณ์และเกียรติประวัติแก่ทหารและตำรวจฝ่ายรัฐบาลที่ต้องเสียชีวิตในคราวกบฏบวรเดช² ที่เป็นครั้งแรกที่คนไทยต้องจับอาวุธเข้าต่อสู้กันเอง เนื่องจากความขัดแย้งทางการเมือง ทำให้มีผู้คนและทหารต้องล้มตายเป็นจำนวนมาก รวมทั้งแม่ทัพนายทหารชั้นผู้ใหญ่ก็ต้องสูญเสียชีวิตไปหลายคนด้วย เช่น พันเอก พระยาสิทธิสงคราม (กิน ทาราม) ทหารบางกลุ่มบางคนก็ต้องหนีออกนอกประเทศ ไปตกกระกำลำบากในต่างแดน เป็นที่น่าสงสารอย่างยิ่ง ดังนั้นการสร้างอนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นคำริของรัฐบาล พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา จึงถือได้ว่า จะได้เป็นอนุสาวรีย์ให้คนไทยรุ่นหลังได้รำลึกถึง และหลีกเลี่ยงการแก่งแย่งชิงอำนาจด้วยการใช้กำลัง เข้าประหัดประหารกัน

ก. สภาอนุมัติการก่อสร้าง

พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้เสนอพระราชบัญญัติฉบับนี้ต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2476 ตามหนังสือที่ ส. 7768/2476 และหลวงคหกรรมนตรี เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรได้มีหนังสือแจ้งให้หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ทราบถึงการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 7/2476 ว่า³ ที่ประชุมสภาได้ลงมติเห็นชอบตามร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวแล้ว ในวันเดียวกันกับที่ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เสนอพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าว

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เล่มที่ 2/160 เรื่อง สร้างอนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ (หัดักสี่)

² จำนวน 17 คน หรือเรียกอนุสาวรีย์นี้ว่า "อนุสาวรีย์ 17 ทหารและตำรวจ ซึ่งเสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2476.

³ สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำเนา 7235 ที่ 693/2476 วันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2476.

ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎร ท่านก็ได้มีหนังสือ¹ กราบเรียนไปยังราชเลขาณูการใน
พระองค์ พร้อมทั้งแนบร่างพระราชบัญญัติสร้างอนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ พ.ศ.2476
เพื่อให้หน้าความขึ้นกราบทูลผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทราบ เพื่อประกอบพระราช-
วินิจฉัยต่อไปด้วย

พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทำการแทนราชเลขาณูการใน
พระองค์ ได้นำร่างพระราชบัญญัติขึ้นถวาย สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปริศนา-
บุวดีดิวงษ์ และทรงมีพระกระแสรับสั่งว่า ทรงเห็นชอบด้วย²

ดังนั้นในวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2476 พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา
นายกรัฐมนตรี จึงได้ถวายร่างพระราชบัญญัติที่สภาองคมนตรีเห็นชอบแล้ว เพื่อให้ทรงลงพระ-
นาม และประทับคืนลงมาเพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษา และประกาศใช้เป็นกฎหมาย
ต่อไป³ ปรากฏว่า พระองค์ท่านได้ทรงลงพระนามในร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวในเวลา
ต่อมา

ข. การดำเนินการก่อสร้างและค่าใช้จ่าย

ดังนั้นสิ่งแรกที่ดำเนินการก็คือ จัดซื้อที่ดินที่จะทำการสร้างอนุสาวรีย์ ซึ่ง

¹สำนักนายกรัฐมนตรี วังปารุศัลย์ วันที่ ก.7769/2476 วันที่ 17 มกราคม
พ.ศ.2476.

²หนังสือที่ 659/2569 จากพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ทำ
การแทนราชเลขาณูการในพระองค์ ถึง พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

³หนังสือที่ ก.8105/2476 ลงวันที่ 26 มกราคม พ.ศ.2476 จาก พันเอก
พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ถึง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ปริศนาบุวดีดิวงษ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ส่วนการสร้างถนนนั้น กองทัพบกได้รับเป็นผู้อำนวยการจ้างกุสี (กรรมกร) ชุกดมดินอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ถนนเสร็จเรียบร้อยโดยเร็ว ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ได้กำชับให้ดำเนินการด้วยความประหยัด เพื่อรัฐบาลจะไม่เดินเปลืองเงินในการนี้มากเกินไป โดยกระทรวงมหาดไทยได้เห็นชอบตกลงให้กองทัพบกดำเนินการ และได้กำหนดราคาค่าแรงชุกและถมดินให้ลูกบาศก์เมตรละ 30 สตางค์ กองทัพบกได้เริ่มลงมือทันทีตั้งแต่ปลายเดือนมีนาคม พ.ศ.2476 โดยมี พันเอก พระอุดมโยธาธิบุตร ซึ่งได้รับคำสั่งจากบัญชาการทหารบกให้เป็นผู้ดำเนินการจ้างกุสีชุกและถมดินสร้างถนนจนกระทั่งเสร็จเรียบร้อยราวเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2477 รวมเนื้อที่ดินที่ได้ชุกทั้งสิ้นเป็นจำนวน 404,958.476 ลูกบาศก์เมตร โดยเสียค่าจ้างแรงงานเฉลี่ยแล้ว เป็นราคา ลูกบาศก์เมตรละ 25.56 สตางค์ จ้างได้ถูกกว่าราคาที่กระทรวงมหาดไทยกำหนดให้ถึงลูกบาศก์ละ 4.44 สตางค์ ทำให้รัฐบาลสามารถประหยัดเงินได้ถึง 17,900.16 บาท¹

ค. พิธีและหมายกำหนดการเปิดอนุสาวรีย์

ปรากฏว่าการก่อสร้างถนนและอนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏที่หลักสี่มาเสร็จเรียบร้อยในตอนกลางปี พ.ศ.2479 พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ในฐานะนายกรัฐมนตรี ได้มอบให้กระทรวงกลาโหมเป็นผู้จัดพิธีเปิดอนุสาวรีย์ในครั้งนั้น กระทรวงกลาโหมได้กำหนดเอาวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2479 เป็นวันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายทหารนายสิบและนายตำรวจที่เสียชีวิตในราชการ เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 ณ ศาลากระทรวงกลาโหม และวันที่ 15 ตุลาคม วันรุ่งขึ้น ไค้ฉัญเชิญอัฐิไปบรรจุ ณ อนุสาวรีย์ท่าบลดหลักสี่ และกระทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์ในวันนั้นเอง ในการนี้กระทรวงกลาโหม โดย

¹หนังสือ ที่ 6970/2477 ลงวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ.2477 จาก พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี

พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในขณะนั้น ได้เรียนเชิญ
คณะรัฐมนตรีไปเป็นเกียรติในงานพิธีทั้ง 2 วันด้วย¹ นอกจากนี้ยังได้เชิญบรรดา
ข้าราชการในกรมกองแผนกต่าง ๆ ที่ขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรีเข้าร่วมในพิธีด้วย²

กำหนดการเชิญอัฐิที่เสียชีวิตในราชการไปบรรจุไว้ที่
อนุสาวรีย์คำบดหลักสี่ และการเปิดอนุสาวรีย์

วันที่ 14 ตุลาคม 2479 เจ้าหน้าที่กรมพลศึกษาทหารบก จัดได้นำอัฐิออกมา
ประดิษฐานไว้ในที่อันควร ครั้นเวลา 16.00 น. นิมนต์พระสงฆ์จำนวน 17 รูป
สวนพระพุทธรูป คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะโคเสด็จและเป็นประธาน

วันที่ 15 ตุลาคม 2479 เวลา 11.00 น. เจ้าหน้าที่กรมพลศึกษาทหารบก
จะโคถวายอาหารแด่พระสงฆ์ ซึ่งมาสวดพระพุทธรูป เมื่อตอนเย็นวันที่ 14
ตุลาคม เวลา 13.00 น. มีพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ แล้วบังสกลอัฐิถ่อไปเองกัน
ไป เมื่อบังสกลเสร็จ เวลา 14.00 น. ผู้บัญชาการกรม ป.ต.อ. จัดได้อำนวย
การเชิญอัฐิจากห้องบำเพ็ญกุศลไปขึ้นรถ ซึ่งเจ้าหน้าที่พลศึกษาทหารบกได้จัด
เตรียมไว้... ขบวนรถอัฐิจะโคเคลื่อนที่ออกจากศาลาว่าการกลาโหมทางประตู
ทิศใต้กองรักษาการ ฯ

เวลา 14.30 น. เคลื่อนที่ไปตามถนนราชดำเนินใน ราชดำเนินกลาง
ราชดำเนินนอก ศรีอยุธยา เลี้ยวขวาพญาไท แล้วตรงไปตามถนนหลักสี่และคอน-
เมือง

¹หนังสือ ที่ 8310/2479 ลงวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2479 เรื่อง เชิญคณะ
รัฐมนตรีมาในงานบำเพ็ญกุศลและเปิดอนุสาวรีย์อัฐิทหารและตำรวจ จาก พันเอก หลวง
พิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ถึง หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการ
คณะรัฐมนตรี

²หนังสือ ที่ 8602/2479 ลงวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2479 เรื่อง ขอเชิญไป
ในงานเปิดอนุสาวรีย์คำบดหลักสี่ จากปลัดกระทรวงกลาโหม ถึง หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี

ถึงอนุสาวรีย์ราว 15.30 น. เชิญอธิษฐานจากรถ แล้วเดินไปบรรจุยังอนุสาวรีย์
... รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จัดใต้อาณัติรายงานการเปิดอนุสาวรีย์ต่อหน้า
ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จบแล้วประธานคณะผู้สำเร็จฯ เปิด
อนุสาวรีย์ และวางพวงมาลา (หรือ) ที่อนุสาวรีย์ หลังจากนั้นข้าราชการผู้ใหญ่
อื่น ๆ จึงรวมควาย

การแต่งกาย วันที่ 14 ตุลาคม 2479 ปฏิบัติชุดกระบี่
วันที่ 15 ตุลาคม 2479 เครื่องหัดชุดกระบี่

ในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2476 รัฐบาล พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา
ได้กราบบังคมทูลอัญเชิญ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ประธานคณะผู้-
สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงกระทำพิธีเปิดอนุสาวรีย์ ซึ่งมีสำเนาคำกรามบังคมทูล
ของ พันเอก หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ดังต่อไปนี้

(สำเนา)¹

คำกรามบังคมทูลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม
ในงานเปิดอนุสาวรีย์ ตำมหลักดี
15 ตุลาคม พ.ศ. 2479

เกล้ากระหม่อมขอประทานกราบทูลในนามแห่งข้าราชการทหารทั้งปวง ตามที่
ใต้ฝ่าพระบาททรงพระอนุสาหาเสด็จมาพร้อมด้วยคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ทรงเป็นประธานในงานพิธีเปิดอนุสาวรีย์บรมจตุสดุมภ์เสด็จสวรรคตในราชการเมื่อเดือน
ตุลาคม พ.ศ. 2476 ณ วันนี้ บรมคาชาราชการทหารทั้งหลายรู้สึกเป็นเกียรติและ
สำนึกในพระกรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่ง

อนุสาวรีย์ 17 พหารและตำรวจัญกล้าหาญ ซึ่งประดิษฐานอยู่เฉพาะพระพักตร์
และตอหนาทานูร์รักชาติทั้งหลาย ความจริงใจของเกล้ากระหม่อมแล้ว ไม่มี
ความยินดีเห็นควาย เพราะเป็นอนุสาวรีย์ทองสร้างขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์อันเศร้า
สลกที่สุด ที่คนไทยตอกคนไทยแตกความคิดเห็นและจับอาวุธเข้าประหัตประหารกันเอง

¹กิตติ ศิริรัตนไชยวงศ์ (ผู้รวบรวมและเรียบเรียง), อนุสาวรีย์สำคัญของ
ไทย (พระนคร : แพรวพิทยา, 2514), หน้า 223 - 4.

จนถึงกับต้องเสียชีวิต และเป็นการทำความเสียหายเป็นอย่างมากมาสู่ชาติบ้านเมือง ซึ่งในการเช่นนี้ เกลากระหม่อมเกลียดกเป็นที่สุด แทนน้ำใจอีกนับหมื่นในเมื่อใดเห็น อนุสาวรีย์นี้ และพวกเราได้รับความสงบปกติสุขสบายมาจนบัดนี้เป็นเวลาบรรจบ 3 ปี เกลากระหม่อมในนามแห่งเพื่อนทหารทั้งมวล และหวังว่าตลอดจนท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายที่ได้ให้เกียรติมาในงานวันนี้คงจะปลื้มยินดียินดีในการที่ใ้คุณกระทำการ สนองคุณแก่ผู้กล้าหาญที่ได้ทำคุณแก่ชาติถึงยอมสละชีวิตทั้ง 17 ท่านนั้นแล้ว แม วิญญาณ 17 ผู้กล้าหาญนี้จะทราบใดควยวิถีใด ๆ ก็จงรับการยกย่องที่คุณโดยนำอัฐิ ของท่านมาบรรจุไว้ในอนุสาวรีย์ที่สูงงาม ณ บริเวณที่ท่านใดสละชีวิตในครั้งนั้น และกำลังพากันระลึกถึงบุญคุณของท่านอยู่ ณ บัดนี้

กระทรวงกลาโหมขออุทิศอนุสาวรีย์นี้ให้แก่ชาติไทย เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติ เตือนใจชาวไทยว่า อย่าแตกความสามัคคีกัน ทั้งการคิด การพูด และการทำ หาก แมว่าสิ่งระลึกเตือนสติเตือนใจนี้จะเป็นคุณประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองแมแต่เพียง ก็ ขอใ้แผ่นดินนี้ไ้ไปเป็นเครื่องประดับวิญญานแก่สหชาติรักผู้กล้าหาญของ เกลากระหม่อมทั้ง 17 นายนั้นตลอดกาล

บัดนี้ เกลากระหม่อมขอประทานอัญเชิญใ้ฝ่าพระบาทไ้โปรดเปิดอนุสาวรีย์ บรรจุอัฐิผู้กล้าหาญ เพื่อเป็นเกียรติยศและเป็นทีระลึกสืบไป

ควรมิถวแล้วแต่จะโปรด

(ลงนาม) หลวงพิบูลสงคราม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

อนุสาวรีย์หลักสี่นี้ ที่นั่งคานหน้าของอนุสาวรีย์ จารึกนามของ 17 ทหารและ ตำรวจวีรชนแห่งชาติ ดังมีรายนามต่อไปนี้ คือ

1. นายพันโท หลวงอำนาจสงคราม (ถม เกษะโกมล)
2. นายร้อยเอก ชุนศุกรนาคเสนีย์ (เจือ ศุกรนาค)
3. นายร้อยเอก ชุนประดิษฐกุลการ (ไปด จันทประดิษฐ์)
4. นายร้อยโท นวม ทองจรรยา
5. นายร้อยตำรวจตรี ทอง แก่นอมเขย
6. นายดาบ ละมัย แกวนิมิตร

7. จานายสิบลอ วงศ์พราหมณ์
8. นายคำบสมบุญ บัวชม
9. จานายสิบลม คักคี่ศิริ
10. นายสิบลอกซัว เปือกท่งใหญ่
11. นายสิบลอกทองอิน เปือกผาสูช
12. นายสิบลอกบุญช่วย สุ่มดยมาศ
13. นายสิบลอกเซา สูงสวย
14. นายสิบลอกพัน ยิงสว่าง
15. นายสิบลอกจัน ศุขเนตร
16. นายสิบลอกตา หูคำมี
17. นายสิบลอกหลิม เงินเจริญ

นับได้ว่า อนุสาวรีย์แห่งนี้เป็นผลงานสำคัญของรัฐบาล พันเอก พระยาพลพล พยุหเสนาอีกชิ้นหนึ่งสำเร็จเรียบร้อยในขณะที่ท่านยังคงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยใช้เวลาก่อสร้างจนสำเร็จทำพิธีเปิดในระยะเวลาเพียง 2 ปี กับ 9 เดือนเท่านั้น

อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสินมหาราช)

ในขณะที่รัฐบาลกำลังดำเนินการก่อสร้างอนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ พ.ศ. 2476 ที่ตำบลหลักสี่อยู่นั้น นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดธนบุรี ได้เสนอขออนุญาตรัฐบาล พันเอก พระยาพลพล พยุหเสนา สร้างพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสิน เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 โดยได้ชี้แจงเหตุผลว่า พระเจ้าตากสินมหาราช เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระคุณยิ่งต่อประเทศไทยพระองค์หนึ่ง มีความกล้าหาญ อาจหาญ ได้ทรงกอบกู้เอกราชประเทศไทยให้พ้นจากเงื้อมมือของข้าศึกศัตรู สามารถแผ่ขยายพระราชอาณาจักรออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ประเทศไทยยังคงดำรงความเป็นเอกราชมาจนทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นประชาชนผู้มีความจงรักภักดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ประชาชนในจังหวัดธนบุรีมีความคิดเห็นตรงกัน สมควรที่จะสร้างอนุสาวรีย์ไว้เพื่อเป็นที่ระลึกและเคารพบูชาแก่ชาวชนรุ่นหลัง ชาวต่างประเทศก็ยินดีและให้การสนับสนุน พระประเทศนราธิราช กรมการพิเศษเมืองฉะเชิงเทรา ส่งเงินมาร่วมด้วยจำนวน 50 บาท จึงต้องการทั้งเสียงและความคิดเห็นของฝ่ายรัฐบาลเสียก่อน

อย่างไรก็ตาม เรื่องความคิดที่จะสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้ากรุงธนบุรีได้คิดมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 แลโอกาสไม่อำนวย ดังนั้นผู้แทนจังหวัดธนบุรีจึงเห็นว่า รัฐบาลควรจะสนับสนุนเพื่อก่อให้เกิดอนุสาวรีย์อันสำคัญยิ่งของชาติ นอกจากนี้ก็ได้เตรียมหารางวัลแก่ผู้ที่สามารถวาดพระบรมฉายาลักษณ์พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ถูกต้องตามส่วน โอยอารีย์หลักประวัติศาสตร์ ให้ละม้ายคล้ายคลึงที่สุดเท่าที่จะเป็นได้

ปัญหาเรื่องการขอสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้ากรุงธนบุรี พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้นำเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี¹ เนื่องจากเป็นเรื่องสำคัญและเป็นความต้องการของประชาชน ปรากฏว่าที่ประชุมคณะรัฐมนตรีตกลงว่า อนุสาวรีย์ที่สร้างไว้เพื่อประดิษฐานในที่สาธารณะ จะต้องขออนุญาตรัฐบาลและการที่จะอนุญาตหรือไม่นั้นจะต้องพิจารณาว่า

- (1) อนุสาวรีย์ที่จะสร้างเป็นอนุสาวรีย์ของผู้ที่ทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง อันควรยกย่องให้ประดิษฐานไว้ในสาธารณะหรือไม่
- (2) อนุสาวรีย์ที่จะสร้างเป็นศิลปะหรือไม่

คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อพิจารณาเรื่องการ

รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 40/2478 ณ วันพฤหัสบดีที่ 23 เดือนธันวาคม พุทธศักราช 2478 เรื่อง ผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรีขออนุญาตรัฐบาลสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี (ตากสินมหาราช)

สร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งประกอบด้วย

(1) ขุนสมาหารทิศะคี	เป็นประธานกรรมการ
(2) หม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณ	เป็นกรรมการ
(3) หลวงวิจิตรวาทการ	เป็นกรรมการ
(4) ผู้แทนกรมโยธาเทศบาล	เป็นกรรมการ
(5) ผู้แทนกระทรวงกลาโหม	เป็นกรรมการ

สำหรับหลวงวิจิตรวาทการในขณะนั้นเป็นข้าราชการอยู่ในกระทรวงธรรมการ ส่วนผู้แทนกระทรวงกลาโหมนั้น ปรากฏว่ากระทรวงกลาโหมได้แต่งตั้งให้ นายพันตรี หลวงสารานุประพันธ์ ผู้ช่วยเลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นกรรมการ ส่วนผู้แทนกรมโยธาเทศบาล ได้แก่ พระยาประทีปกมลศาสตร์

ภายหลังจากที่รัฐบาลได้แต่งตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่งขึ้นพิจารณาเรื่องนี้แล้ว นาวาตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีจึงได้มีหนังสือแจ้งให้ นายทองอยู่ พุฒพิณ ผู้แทนจังหวัดธนบุรีทราบ¹

ปรากฏว่าทันทีที่ข่าวการขอสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรีได้แพร่สะพัดออกไป หนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับในฐานะสื่อมวลชนได้ทำการแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างรุนแรงพอสมควร และส่วนใหญ่มีความคิดเห็นในทำนองไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของผู้แทนจังหวัดธนบุรี ว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะต้องสร้าง จนทำให้รัฐบาลเองเกิดความลังเลใจ นาวาตรี หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีจึงได้มีหนังสือ ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2478 ถึง ขุนสมาหารทิศะคี ประธานกรรมการพิจารณาเรื่องการสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี ถึงข้อความใน

¹ หนังสือที่ ท.3689/2478 ลงวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2478 จากหลวงธำรง-นาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง นายทองอยู่ พุฒพิณ ผู้แทนจังหวัดธนบุรี

หนังสือฉบับนั้น มีดังนี้¹

...ขอส่งหนังสือพิมพ์คัดลงข่าวเกี่ยวกับการสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี มาพร้อมกับหนังสือนี้รวม 5 ฉบับ ซึ่งบางฉบับลงข่าวอันอาจเป็นเหตุก่อให้เกิดความไม่สงบขึ้นได้...จึงขอให้พิจารณาในแง่ความสงบคาย...

จากหนังสือฉบับนี้ พอจะพิจารณาได้ว่า ในขณะนั้นคนไทยได้มีความคิดเห็นแตกแยกไปเป็น 2 พวก พวกแรกเห็นด้วยกับข้อเสนอของผู้แทนจังหวัดธนบุรี อีกพวกหนึ่ง โดยเฉพาะนักหนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ไม่เห็นด้วยและแสดงความคิดเห็นคัดค้านไว้ในบทวิจารณ์อย่างรุนแรง จนรัฐบาลเกรงว่าอาจจะมีความไม่สงบเกิดขึ้น แม้ในหมู่นักหนังสือพิมพ์เองก็มีความคิดเห็นแตกต่างกัน อันจะก่อให้เกิดการแตกสามัคคีระหว่างคนในชาติกันเอง ซึ่งเป็นที่รัฐบาล หันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ไม่พึงประสงค์ที่จะให้เกิดเหตุการณ์เช่นนั้น² ตัวอย่างสรุปบทวิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ที่ลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น

(1) หนังสือพิมพ์อิสระ (ฉบับประจำวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. 2478)

ประกาศเชิญชวนนักวาดเขียนให้เข้าประกวดเขียนรูปของพระเจ้าตากสิน และเชิญนักประวัติศาสตร์เป็นกรรมการรูปเขียนของนักวาดเขียน คนใดใคร่ที่ 1 จะมีถ้วยเงินราคาไม่ต่ำกว่า 100 บาท เป็นรางวัล แต่มีข้อหาว่าจะทรงข้างหรือทรงม้า ยังเป็นเรื่องที่อยู่ในดุลย-

¹หนังสือที่ จ. 4467/2478 ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2478 จากหลวง ขำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง ขุนสมานหารนิเทศคดี ประธานกรรมการพิจารณาเรื่อง การสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี

²ในขณะนั้นรัฐบาลกำลังเร่งก่อสร้างอนุสาวรีย์ทหารปราบกบฏ พ.ศ. 2476 (หลักสี่) อยู่แต่ยังไม่เสร็จเรียบร้อย

พินิจของ คณะกรรมการที่ดำริในเรื่องนี้

(2) หนังสือพิมพ์ศรีกรุง (ฉบับประจำวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2478)

เห็นด้วยกับการสร้าง แต่มีข้อหาว่าถึงเวลาแล้วหรือ สถานที่ที่เหมาะสมกับเกียรติยศ ควรเป็นวงเวียนใหญ่ แต่ไม่เรียบร้อย และถนนหนทางในจังหวัดธนบุรีก็ยังไม่เจริญ ควรทำนุเรื่องถนน น้ำ ไฟ ให้ทัดเทียมกับชาวกรุงเทพฯ ก่อน แล้วจึงจะสร้างพระบรมรูป มีผู้หาหนักใจคือการเรียบโรจะสำเร็จเมื่อไร เนื่องจากล้าก่อสร้างนั้นแพงเป็นแสนเป็นล้าน ไม่ทราบว่าจะหาทางใด เพราะว่ารัฐบาลก็ร้องอยู่ว่าไม่มีเงิน จะทำถนนในภูมิภาคก็ยังไม่สะดวก จึงหนักใจแทนกรรมการ และขอตั้งเตือนว่าถึงเวลาแล้วหรือยัง เพราะว่าประเทศกำลังอยู่ในยามที่ปิดเคืองด้วยเศรษฐกิจ และประเทศยังต้องการเงินช่วยเหลือช่องทางทำมาหากินของประชาชนอยู่อีกเป็นจำนวนไม่น้อย

สรุปแล้ว ควรสร้างความเจริญของธนบุรีก่อนให้ทัดเทียมกับกรุงเทพฯ แล้วค่อยสร้างอนุสาวรีย์

(3) หนังสือพิมพ์ชาวสยาม หัวข้อ "จดหมายเปิดผนึกถึงผู้แทนจังหวัดธนบุรี" จากราษฎรธนบุรีคนหนึ่ง ซึ่งสรุปใจความสำคัญได้ดังนี้

(ก) โจมตีว่า การสร้างอนุสาวรีย์ไม่เห็นเกิดผลดีแก่ประชาชนและประเทศชาติ

(ข) แสดงความคิดเห็นโต้แย้งว่า พระเจ้าตากสินกึ่งเอกราชและรวบรวมก๊กต่าง ๆ นั้น เป็นการกระทำเพื่อตัวเอง ทำไว้เพื่อชาติไม่

(ค) โจมตีว่า พระเจ้าตากสินปกครองประเทศแบบแอบโซลูต (Absolute) การอยู่ที่อำนาจของหมากก็เท่ากับอยู่ที่อำนาจของกษัตริย์พระองค์นั้น

(ง) มีความคิดเห็นว่าจะไม่ควรรสร้าง เนื่องจากพระเจ้าตากสิน ถูก
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่ง
กรุงรัตนโกสินทร์ รับสั่งให้ประหารชีวิต เพราะฉะนั้นคงเป็น
คนไม่ดี การสร้างอนุสาวรีย์คราวนี้เท่ากับเป็นการยกย่องคน
ไม่ดี

(จ) เสนอว่า ควรเอาเงินตัดไฟฟ้าตามถนนหนทางในระชนบุรีดีกว่า
ซึ่งเป็นที่ต้องการของประชาชน

(4) หนังสือพิมพ์ข่าวสยาม ฉบับประจำวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2478

หัวข้อ "จดหมายเรื่องอนุสาวรีย์ ถึงบรรณาธิการข่าวสยาม" โดย
ราษฎรชนบุรีอีกคนหนึ่ง ได้เสนอความคิด มีใจความสำคัญดังนี้

สนับสนุนความคิดเห็นของคนก่อนที่คัดค้านการกระทำของนายทองอยู่
พุทธพันธ์... ควรงดการสร้างเสีย... แล้วช่วยกันสร้างไฟฟ้า ถนน ซึ่ง
เป็นสิ่งต้องการรีบควนดีกว่า เนื่องจากถนนหลายสายในจังหวัดระชนบุรี
เป็นหลุมเป็นบ่อเต็มไปด้วยน้ำและโคลนตม ดังนั้นทำให้ลำบากมาก...
เสนอให้สร้างอนุสาวรีย์ของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาทแทน
พระเจ้าตากสิน เนื่องจากเป็นบุคคลที่รัชกาลที่ 1 ไม่นิยม

คณะกรรมการที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นได้ร่วมประชุมกันอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่
15 สิงหาคม พ.ศ. 2478¹ โดยได้เชิญ นายทองอยู่ พุทธพันธ์ เข้าร่วมประชุมด้วย แต่
นายทองอยู่ พุทธพันธ์ ไม่ได้เข้าประชุม ปรากฏว่าที่ประชุมได้ตกลงกันในประเด็นที่จะ
พิจารณา ดังนี้

¹ รายงานการประชุมคณะกรรมการพิจารณา เรื่อง การสร้างอนุสาวรีย์
พระเจ้ากรุงธนบุรี ประจำวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2478.

(ก) อนุสาวรีย์นี้เป็นอนุสาวรีย์ของบุคคลที่ทำความประโยชน์ให้แก่ประเทศบ้านเมืองอันควรยอมให้ปรากฏในที่สาธารณะหรือไม่

- ที่ประชุมมีมติตกลงเห็นสมควรให้มีการสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าตากสินขึ้น

(ข) อนุสาวรีย์ที่จะสร้างนี้เป็นศิลปะหรือไม่

- ที่ประชุมพิจารณาแล้วเห็นว่า การพิจารณาในแง่ศิลปะนั้น จำต้องมีแบบและรายละเอียดพอสมควร ในขณะนี้ยังไม่มี เพราะฉะนั้นยังไม่สามารถพิจารณาได้ ขุนสมหาราชิตะคดี ประธานกรรมการฯ ได้แจ้งให้เลขาธิการคณะรัฐมนตรีทราบว่า คณะกรรมการได้พิจารณาเรื่องนี้เสร็จแล้ว (ความไม่สงบ) เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2478 เห็นว่า ผู้ทำประโยชน์ให้แก่ชาติ เช่น พระเจ้ากรุงธนบุรี สมควรมีอนุสาวรีย์ในที่สาธารณะ และควรเป็นหน้าที่ของรัฐบาล¹ แต่หลวงโกวิทอภัยวงศ์ (วงอภัยวงศ์) เสนอให้สร้างเป็นเรือรบแทนการสร้างพระบรมรูป แล้วให้นามเรือรบว่า "เจ้าตากสิน" ซึ่งจะไต่ประโยชน์ทั้ง 2 ทาง คือ ไต่ทั้งอนุสาวรีย์และอาวุธป้องกันประเทศชาติ แต่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอของหลวงโกวิทอภัยวงศ์ กลับเห็นชอบกับความเห็นของคณะกรรมการ คือ การสร้างอนุสาวรีย์ และการประดิษฐ์ควรเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและเทศบาล²

สรุปแล้วเป็นที่ตกลงกันว่า การสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้ากรุงธนบุรีนั้น ประการที่หนึ่ง จะสร้างไว้ในสาธารณะ ประการที่สอง เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะดำเนินการ

¹ หนังสือจากหลวงสมหาราชิตะคดี ประธานกรรมการพิจารณา เรื่อง การสร้างพระบรมรูปฯ ถึง หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ เลขาธิการคณะรัฐมนตรี วันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2478.

² รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 61/2478 ว่างปรากฏวัน ประจำวันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2478.

ประการที่สาม ในการก่อสร้างจะต้องมีแบบในแง่ศิลปะเวลานั้นยังไม่มีแบบ และประการสุดท้ายควรให้เป็นหน้าที่ของเทศบาลด้วย

นอกจากนี้ นายทองอยู่ พุฒพันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรี ได้เสนอแนวความคิดและสิ่งที่กระทำไปแล้วให้รัฐบาลทราบ สรุปได้ใจความว่า ความเห็นของสภาจังหวัดธนบุรี ออมติเป็นเอกฉันท์ให้สร้างโดยไม่มีเสียงคัดค้านเลย โดยขออนุญาตสร้างที่วงเวียนใหญ่ และทุกสิ่งทุกอย่างได้เตรียมดำเนินการไว้พร้อมแล้ว ยังรออยู่แต่การอนุมัติของรัฐบาลเท่านั้น นอกจากนี้ยังได้เสนอให้รัฐบาลตั้งคณะกรรมการสร้างพระบรมรูป ประกอบด้วย นายทองอยู่ พุฒพันธ์ (ส.ส.ธนบุรี) นายกิมพงษ์ ทองรัช (เจ้าของห้างเขาวราช) นายมงคล รัตนวิจิตร (ส.ส.นครศรีธรรมราช) พระพิพิธดาสี (ข้าราชการบำนาญ) และนายกิมแข็ง กิมสุวรรณ (เจ้าของห้างขายยาบุญมี) เป็นกรรมการ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า บุคคลทั้ง 5 ข้างตนจึงเป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้ากรุงธนบุรี ส่วนการที่จะสำเร็จหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของคณะกรรมการและของรัฐบาล พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ว่าจะเห็นชอบด้วยมากน้อยเพียงใด และเห็นความจำเป็นรีบด่วนหรือไม่ อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างก็ยังมิได้ถึงขั้นดำเนินการก่อสร้าง เนื่องจาก พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเสียก่อน เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2480¹ ยังผลให้คณะกรรมการพิจารณาเรื่องการสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งมีขุนสมหารทิศคัตถ์ต้องสิ้นสุดลงด้วย อย่างไรก็ตาม พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา

¹อันเนื่องมาจากปัญหาการซื้อขายที่ดินของพระคลังข้างที่ ซึ่งรัฐบาลถูกโจมตีจากสมาชิกสภาฯ ว่าผูกการบางคนแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ ท่านขอยอมรับผิดชอบและประกาศขอลาออกทันที

ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2480 พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา จึงได้หยิบยกปัญหา การสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรีขึ้นมาพิจารณาอย่างรีบด่วนอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจาก ท่านเห็นความสำคัญและเห็นควมในหลักการ ดังนั้นสิ่งแรกที่ท่านลงมือดำเนินการก็คือ การเร่งรัดให้คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ประชุมปรึกษาหารือตั้งกรรมการชุดใหม่เพื่อพิจารณา เรื่องนี้โดยด่วน ซึ่งประกอบด้วย¹

(1) ขุนสมาหารทิศคดี	ประธานกรรมการ
(2) หลวงวิจิตรวาทการ	กรรมการ
(3) หม่อมเจ้าสกลวรรณภากร วรวรธ	กรรมการ
(4) ผู้แทนกระทรวงกลาโหม	กรรมการ
(5) ผู้แทนกรมโยธาเทศบาล	กรรมการ

ปรากฏว่าคณะกรรมการชุดใหม่ยังมีใ้คิดดำเนินการให้คืบหน้าแต่อย่างใด รัฐบาล พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา มีอันต้องกราบถวายบังคมลาออกอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2480 ระยะห่างกันเพียง 5 เดือนเท่านั้น สาเหตุอันเนื่องมาจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่สองในเมืองไทย เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน ปี เดียวกัน แต่แล้วในวันที่ 21 ธันวาคม ท่านก็ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใหม่อีกครั้งหนึ่ง นับเป็นครั้งที่ 5 และครั้งสุดท้ายในชีวิต การเป็นนายกรัฐมนตรี สำหรับตัวประธานกรรมการได้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่จาก ขุนสมาหารทิศคดี เป็น หลวงวิจิตรวาทการ² กรรมการคนอื่น ๆ ยังคงเหมือนเดิม มี

¹หนังสือที่ จ.3070/2480 ลงวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2480 เรื่อง ตั้ง กรรมการพิจารณาเรื่องการสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี จากนายติเรก ชัยนาม เลขานุการคณะรัฐมนตรี ถึง ขุนสมาหารทิศคดี

²หนังสือที่ จ.6653/2480 เรื่อง ตั้งกรรมการพิจารณาเรื่องการสร้างพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรี จากนายติเรก ชัยนาม เลขานุการคณะรัฐมนตรี ถึง หลวงวิจิตรวาทการ

เพียงหลวงนฤเบศร์มานิตย์เท่านั้นที่เพิ่มเข้ามาเป็นกรรมการใหม่ ปรากฏว่าคณะกรรมการชุดนี้ได้ประชุมกันตกลงให้กรมศิลปากรพิมพ์ใบปลิวขอมติมหาชนในเรื่องแบบอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โดยมีวิธีการคัดเลือก สรุปได้ดังนี้¹

1. ร่างแบบอนุสาวรีย์ โดยแนวคิดต่าง ๆ กันไว้ 7 แบบ ดัดไว้ที่กรมศิลปากร ในพระราชอุทยานสราญรมย์ตลอดเวลาที่สำนักงานฉลองรัฐธรรมนูญ เพื่อให้มหาชนพิจารณาและออกคะแนนเสียงแสดงความปรารถนาว่าจะสร้างในท่านองใด

2. ท่านผู้ใดชอบแนวคิดในแบบใด ขอให้บริจาครหัสย์เป็นคะแนนเสียงใส่ลงในตู้ ซึ่งตั้งอยู่ตรงหน้าภาพนั้น

3. การนับคะแนนเสียงจะนับขึ้นหนึ่งเป็นเสียงหนึ่ง โดยไม่คำนึงค่าสองเงิน ท่านใส่สติก 1 อัน ก็จะมีเป็น 1 เสียง หรือท่านใส่ธนบัตรห้าบาทหนึ่งแผ่น ก็จะมีเป็น 1 เสียงเหมือนกัน

4. เมื่อเจ้าหน้าที่เห็นสมควรจะเอารหัสย์ออกเก็บเสียบ้างก็จะได้มีกรรมการตรวจนับและเขียนบอกวา ภาพใดได้คะแนนแล้วเท่าใด

5. รหัสย์ที่มหาชนบริจากลงในการลงคะแนนเสียงนั้น จะส่งเข้าสมทบทุนสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทั้งหมด

สำหรับลักษณะอนุสาวรีย์พระเจ้ากรุงธนบุรี กรมศิลปากรได้คิดขึ้น 7 แบบด้วยกัน² หลังจากเมื่อเสร็จงานฉลองรัฐธรรมนูญ ณ วันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2480

¹ดูรายละเอียดจาก กิตติ ศิริรัตนไชยวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 51 - 3.

²ดูรายละเอียดแต่ละแบบจาก สมพงษ์ เกียรติเกรียงไกรเศรษฐ (ผู้รวบรวมและเรียบเรียง), ปุชนิยสถานโบราณวัตถุไทย (พระนคร : แพร่พิทยา, 2514), หน้า 434-6.

แล้ว กรมศิลปากรได้ตรวจนับคะแนนเสียงของมหาชน เป็นต้นแบบที่ 1¹ ได้คะแนนสูงสุด เป็นภาพที่จะใช้เป็นหลักในการออกแบบสร้างอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชต่อไป สำหรับแต่ละแบบได้รับคะแนนดังนี้คือ แบบที่ 1 ได้ 3,932 คะแนน แบบที่ 2 ได้ 206 คะแนน แบบที่ 3 ได้ 2,473 คะแนน แบบที่ 4 ได้ 151 คะแนน แบบที่ 5 ได้ 968 คะแนน แบบที่ 6 ได้ 479 คะแนน และแบบที่ 7 ได้ 196 คะแนน

แต่เนื่องจากสถานการณ์ของบ้านเมืองได้ตกอยู่ในภาวะคับขัน เนื่องจากกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2484 และมาเกิดมหาสงครามโลกครั้งที่ 2 คณะรัฐบาลก็ได้เปลี่ยนแปลงไปหลายครั้ง กระทำให้คณะกรรมการต้องพ้นและหมดไปตามสภาพการดำเนินงานสร้างอนุสาวรีย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงได้หยุดชงักไปควย จึงเป็นอันว่าอนุสาวรีย์พระเจ้ากรุงธนบุรียังมีโคลงมือสร้างในสมัยที่ ข้าเออกพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี เนื่องจากท่านได้พ้นตำแหน่งไปก่อน เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 เพียงแต่ได้เลือกแบบสร้างไว้เรียบร้อยแล้ว รอเฉพาะลงมือดำเนินการก่อสร้างเท่านั้น

ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2492 เหตุการณ์ต่าง ๆ ของบ้านเมืองได้สงบเรียบร้อยแล้ว นายทองอยู่ พุฒพันธ์ และนายเพทาย โชติคุนุชิต ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดธนบุรีในสมัยนั้น ได้นำเรื่องนี้เสนอต่อรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบควย และคณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการสร้างอนุสาวรีย์ขึ้น เมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2493 ประกอบด้วย

¹ทำเป็นเสาสี่เหลี่ยมรี โคนมีกระดานหนีบข้างละสามแผ่น ปลายตั้งรูปพระ-
เจ้ากรุงธนบุรีทรงม้า สองข้างกระดานหนีบตั้งรูปทหาร มีฐานสองชั้น ชั้นบนไม่มีซอก
ชั้นล่างมีซอกสามด้าน ด้านหน้าเป็นมโนใจ

พระยารามราชภักดี ปลัดกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานกรรมการ โดยอนุโลมตามมติของคณะกรรมการชุดเดิม โดยจะสร้างอนุสาวรีย์ขึ้นที่กลางบริเวณวงเวียนใหญ่ งามบุรี เพราะได้พิจารณาแล้วมีความเหมาะสมหลายประการ เช่น มีบริเวณกว้างขวาง การคมนาคมผ่านหลายสาย และเมื่อข้ามสะพานพระพุทธยอดฟ้า มาทางฝั่งงามบุรีแล้วจะได้เห็นอนุสาวรีย์เด่นและสง่า ทั้งรัฐบาลก็มีโครงการขยายถนนเพชรเกษมให้กว้างขวาง ย่อมจะช่วยให้เกิดความสวยงามของบริเวณวงเวียนใหญ่นั้นด้วย¹

การก่อสร้างอนุสาวรีย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช รัฐบาลได้ตั้งงบประมาณไว้เป็นจำนวนเงิน 500,000 บาท พร้อมนั้นก็ได้เปิดการเรียบริบเพื่อสมทบทุน เพื่อการก่อสร้างอนุสาวรีย์ ทั้งนี้คณะกรรมการก็ได้มอบให้กรมศิลปากรเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายพระบรมรูป ทางกรมศิลปากรจึงได้มอบให้ ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ศิลปินแห่งชาติจิตรกรรมและประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นผู้นั้น และได้ปั้นเสร็จเรียบร้อยเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2494 คณะกรรมการจึงกำหนดวางศิลาฤกษ์และเททองพระเศียร เมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 และกำหนดกระทำรัฐพิธีเปิดพระราชอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2497 โดยอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชดำเนินมาทรงกระทำรัฐพิธีเปิดพระบรมรูป² พร้อมทั้งจัดงานมหรสพสมโภชเป็นเวลา 2 วัน 2 คืน ประชาชนต่างก็พากันมาถวายบังคมพระบรมรูปเป็นอย่างเนืองแน่นนับเป็นประวัติศาสตร์ รูปแล้วสิ้นค่าใช้จ่ายเฉพาะพระบรมรูป 427,325.69 บาท และแทนฐานจำนวน 123,900 บาท รวมทั้งสิ้น 551,225.69 บาท

¹ กิตติ ศิริวิชนไชยวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า 56.

² ดูค่ากราบบังคมทูลของ าพณา จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เนื่องในการเปิดพระบรมรูปสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จาก สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร, เรื่องเดิม, หน้า 439 - 44.

และทางราชการได้กำหนดเอาวันที่ 28 ธันวาคม อันเป็นวันคล้ายวันเสวยราชปราบคา
ภิเชก เป็นวันถวายบังคมพระบรมรูปพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นประจำทุกปี

ดังนั้นแม้ว่าอนุสาวรีย์นี้จะมีโครงสร้างสำเร็จในสมัย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีก็ตาม แต่ก็ถือว่าท่านเป็นผู้หนึ่งที่เป็นผู้ริเริ่มให้การสนับสนุน และเห็นชอบด้วยในความคิดเห็นอันนี้ เพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ที่เคยนำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง นับได้ว่าอนุสาวรีย์นี้เป็นผลงานที่สำคัญชิ้นหนึ่งของรัฐบาล พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา รวมระยะเวลาที่ดำริที่จะสร้างเมื่อ พ.ศ.2478 จนถึงพิธีเปิดใน พ.ศ.2497 เท่ากับ 19 ปีเศษ ในขณะที่อนุสาวรีย์หลักสี่ใช้เวลาดำเนินการและก่อสร้างเพียง 2 ปี กับอีก 9 เดือนเท่านั้น

อนุสาวรีย์ผู้รวมขอรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475

นอกจากการดำเนินการก่อสร้างอนุสาวรีย์ทั้ง 2 แห่งแล้ว รัฐบาลและคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ยังมีความเห็นสอดคล้องตอกันในอันที่จะสร้างอนุสาวรีย์ผู้รวมขอรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2475 ได้เจ้บป่วยถึงแก่กรรมไปหลายคน เช่น นายพันตรี หลวงทัศนัยนิคมศึก เป็นต้น และผู้ถึงแก่กรรมก็อยู่กับคนละแห่ง เมื่อถึงโอกาสที่จะกระทำ การบำเพ็ญกุศลให้แก่วดวงดับจึงไม่เหมาะและสะดวกต่อทางการ ดังนั้นจึงสมควรนำ อัฐิมารวมไว้ ณ ที่เดียวกันที่ใดที่หนึ่ง โดย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้ทูลขอให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยาพิชเชนทร์ ผู้สำเร็จ ราชการ ฯ ดำริเสนอความเห็นขึ้นเพื่อการพิจารณา¹

¹หนังสือที่ 3/72 ลงวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2480 จาก พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ถึง พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และ เจ้าพระยาพิชเชนทร์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ต่อมาวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2481¹ ในวาระเวลาที่รักษาการตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้มีหนังสือกราบทูลมายังประธานคณะผู้สำเร็จราชการ ฯ เสนอว่า

... เนื่องจากคณะรัฐบาลชุดนี้ ซึ่งมีเกล้ากระหม่อมเป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีส่วนมากเป็นผูกรวมในการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญถวาย การที่จะเสนอความเห็นไปประการใด ก็จะเป็นท่านองว่าทำประโยชน์แก่ตัวและพรรคพวก รุสีกของใจ อยู่ว่าจะไม่คงงาม เกลาจึงได้นำเรื่องนี้เข้าหารือในคณะผู้รวมขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ

ก็เห็นพ้องด้วยความเห็นของเกล้าฯ และเห็นต่อไปว่า คณะผู้รวมขอรัฐธรรมนูญควรจะทำกันเอง โดยต่างรวมมือกันช่วยออกทรัพย์ ส่วนบุคคลภายนอกผู้ใดจะศรัทธาเขารวมออกทรัพย์ช่วยเหลือด้วย ทางคณะก็ยินดีสนองรับ เกลาฯ ก็เห็นพ้องด้วยว่าเมื่อกระทำดังนี้แล้วก็จะ เป็นทางที่คงงาม หรือจะไม่ขอครหาประการใด²

คำกราบทูลของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ขอมแสดงให้เห็นถึงเจตนาและความบริสุทธิ์ยุติธรรม และความซื่อตรงในการปฏิบัติราชการได้เป็นอย่างดี ท่านไม่ต้องการให้เกิดข้อครหาใด ๆ ต่อตัวท่านและคณะรัฐบาล เป็นคุณสมบัติที่ท่านได้มากในนักการเมืองไม่ว่ายุคใดสมัยใด อย่างไรก็ตาม เนื่องจากท่านได้พ้นตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไปเสียก่อนเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2481 โครงการที่จะร่างอนุสาวรีย์ผู้รวมขอรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 จึงเป็นอันระงับไป และไปเริ่มดำเนินการใหม่อีกครั้งหนึ่งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อย

¹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ที่ 13/160 เรื่อง อนุสาวรีย์บรรพบุรุษคณะผู้รวมในการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ

² หนังสือ ที่ ร.4203/2481 ลงวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2481 เรื่อง สถานที่ยุติธรรมของผู้ที่ใคร่รวมในการขอรัฐธรรมนูญซึ่งได้มรณกรรมไปแล้ว

ซึ่งได้แก่ "อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย" ถนนราชดำเนินกลาง ในปัจจุบัน

นอกจากอนุสาวรีย์ทั้ง 3 แล้ว ในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2477 ในสมัย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้มีพิธีเปิดอนุสาวรีย์ต่างสุรนารี (คุณหญิงโม) วีรสตรีของไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อคราวเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ขึ้นอีกแห่งหนึ่งด้วย ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่หน้าประตูชุมพล จังหวัดนครราชสีมา นอกจากนี้ก็ยังมีอนุสาวรีย์อื่น ๆ อีก ดังนั้นจึงพอที่จะกล่าวได้ว่า นอกจากผลงานทางด้านการเมือง เศรษฐกิจแล้ว ผลงานทางด้านการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ชนรุ่นหลัง นับได้ว่าเป็นผลงานที่ดีเด่นอีกด้านหนึ่งของ พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย